

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
POLITIKAS ZINĀTNES NODAĻA

**PAŠNOTEIKŠANĀS TIESĪBAS UN ROBEŽU NEGROZĀMĪBA: KRIMAS
UN KOSOVAS GADĪJUMU SALĪDZINĀJUMS**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Veronika Beluza**

Studenta apliecības Nr.: vb11046

Darba vadītājs: Profesors Dr.phil. Juris Rozenvalds

RĪGA 2016

ANOTĀCIJA

Darba nosaukums ir- „Pašnoteikšanās tiesības un robežu negrozāmība: Krimas un Kosovas gadījumu salīdzinājums”. Šī darba uzdevums ir novērtēt Krimas iedzīvotāju spēju izmantot pašnoteikšanās tiesības, analizējot pašnoteikšanās tiesības un valsts teritoriālas integritātes principus. Krimas gadījums tiks salīdzināts ar Kosovas gadījuma kontekstu. Darba mērķi ir: noteikt pašnoteikšanās tiesību izmantošanas prasības un ierobežojumus, un balstoties uz gadījumu izpēti, noteikt vai Krimas iedzīvotāji bija tiesīgi izmantot pašnoteikšanās tiesības. Analizējot Krimas konfliktu vēsturi tika secināts, ka Krimas iedzīvotāji nebija tiesīgi izmantot pašnoteikšanās tiesības, jo viņu ceļš uz secesiju nesakrīt ar pašnoteikšanās tiesību prasībām.

Atslēgvārdi: Pašnoteikšanās tiesības, secesija, teritoriāla integritāte, Krimas secesija, Kosovas neatkarība.

ANNOTATION

The title of this thesis is -, „Self-determination rights and territorial integrity: case of Crimea and Kosovo” and it aims to find out if Crimean inhabitants have possibility to use self-determination rights, using the analysis of self-determination and territorial integrity principles. Crimean case will be compared with the Kosovo case context. The objectives are: to determine self-determination rights` requirements and limitations; on the basis of case studies, to determine if the Crimean inhabitants was eligible to use self-determination rights. By analyzing the history of the Crimean conflict was concluded that Crimean inhabitants was not eligible to use self-determination rights, because their path to secession does not correspond to the self-determination rights` requirements.

Key words: self-determination righth, secession, territorial integrity, Crimea secession, Kosovo independence.

SATURS

ANOTĀCIJA.....	2
ANNOTATION.....	3
IEVADS	6
1.PAŠNOTEIKŠANĀS TIESĪBU UN VALSTS TERITORIJAS INTEGRITĀTES ATTIECĪBU IZPRATNE POLITIKAS TEORIJĀ	10
2.PAŠNOTEIKŠANĀS TIESĪBU UN SECESIJAS IZMANTOŠANAS PRINCIPI	16
2.1. Individu grupas, kam ir tiesības izmantot pašnoteikšanās tiesības	16
2.2. Pašnoteikšanās tiesības un secesijas izmantošanas pamatojums dažādu teoriju skatījumā.....	20
2.3. Pašnoteikšanās tiesību un secesijas izmantošanas nosacījumi un ierobežojumi	24
2.4. Pašnoteikšanās tiesību un secesijas izmantošanas process	28
2.5. Pašnoteikšanās tiesību un secesijas izmantošana politikas teorijā.....	32
3. KRIMAS REĢIONA PAŠNOTEIKŠANĀS TIESĪBU IZMANTOŠANAS PIEPRASĪJUMA GADĪJUMS	35
3.1. Krimas reģiona konflikta vēsture.....	35
3.2.Krimas reģiona iedzīvotāju kopienas raksturojums.....	42
3.3. Krimas reģiona iedzīvotāju pašnoteikšanās tiesību izmantošanas pamatojums	48
3.4. Pašnoteikšanās tiesību izmantošanas nosacījumu ievērošana Krimas reģiona gadījumā.....	51
3.5. Pašnoteikšanās tiesību izmantošana un secesijas process Krimas reģiona gadījumā	54
4.KOSOVAS REĢIONA PAŠNOTEIKŠANĀS TIESĪBU IZMANTOŠANAS PIEPRASĪJUMA GADĪJUMS	59
4.1. Kosovos reģiona konflikta vēsture.....	59
4.2.Kosovas reģiona iedzīvotāju kopienas raksturojums.....	66
4.3. Kosovos reģiona iedzīvotāju pašnoteikšanās tiesību izmantošanas pamatojums	69
4.4. Pašnoteikšanās tiesību izmantošanas nosacījumu ievērošana Kosovos reģiona gadījumā.....	71
4.5.Pašnoteikšanās tiesību izmantošanas un secesijas process Kosovos reģiona gadījumā	73

5.KRIMAS UN KOSOVAS GADĪJUMU SALĪDZINĀJUMS	76
5.1.Krimas un Kosovas kopienas raksturojumi	76
5.2.Krimas un Kosovas pašnoteikšanās tiesību izmantošanas pamatojumi.....	77
5.3.Pašnoteikšanās tiesību izmantošanas nosacījumu ievērošana Kosovas un Krimas gadījumos	78
6.KRIMAS REĢIONA IEDZĪVOTĀJU PAŠNOTEIKŠANĀS TIESĪBU IZMANTOŠANA.....	83
SECINĀJUMI	87
IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI.....	92

IEVADS

Neskatoties uz to, ka tāds jautājums kā secesija vienmēr pasaulē bija aktuāls, Krimas atdalīšanās un pievienošanās Krievijai satrieca visu starptautisko vidi. Tā izraisīja lielu sašķeltību starp pasaules aktieriem un starptautiskām organizācijām, novērtējot Krimas referenduma un rīcības leģimitāti un tiesiskumu. Krievijas piedalīšanās Krimas atdalīšanās procesā veicināja konflikta izplātīšanos citos Ukrainas reģionos. Šis konflikts mainīja netikai Ukrainas iekšpolitiku un reģionālo politiku (Ukrainas un Krievijas attiecības), bet arī lielvaras starptautiskās attiecības (Krievijas politiku iekļaušana melnā sarakstā un Krievijas izslēgšana no starptautisko organizāciju sēdēm) un ietekmēja ekonomikas tendences visā pasaulē (abpusējas sankcijas).

Secesijas jautājums parādās ik pa brīdim visā pasaulē. Tikai 21. gadsimtā tika aktualizēti tādi pašnoteikšanās tiesību izmantošanas pieprasījumu gadījumi kā Skotija, Kosova un Katalonija. Tomēr neskatoties uz to, ka visiem secesijas procesiem ir viens mērķis – atdalīties un/vai pievienoties citai valstij, starptautiskā reakcija un attieksme pret katru gadījumu ir dažāda. Tāda tendence ir saistīta ar divu pretēju principu piemērošanu. Politikas teorijā pastāv līdzvērtīgi principi, kas ir atzīti un plaši aprakstīti starptautiskajās tiesībās. Pirmais princips saistās ar kopienas tiesībām pašnoteikties (tiesībām uz pašpārvaldi un/vai secesiju). Otrs princips ir saistīts ar valsts teritoriālo integritāti, kurš atbalsta valsts centrālās varas tiesības kontrolēt un nepieļaut valsts robežu grozāmību. Šie divi dažādie principi ir kā pīlāri, kuri pastāv paralēli politikas teorijā. Novērtējot katru pašnoteikšanās tiesību izmantošanas iespēju, pastāv pretestība starp šiem diviem principiem. Valsts centrālā vara, kopiena, kura pieprasa pašnoteikšanos, un starptautiskie aktieri pamato savu nostāju attiecībā uz konkrētu gadījumu, izmantojot kādu no šiem diviem principiem.

Krimas iedzīvotāji un Krievijas puse balsta savus argumentus uz pašnoteikšanās tiesību principu, izmantojot ANO 1966. gada deklarācijas starptautiskās tiesības. Tie norāda, ka Krimas iedzīvotājiem pieder pašnoteikšanās tiesības, ka Krimas nodalīšana bija Krimas iedzīvotāju izvēle. Ukrainas centrālā vara kā arī starptautiskie aktieri piemēro otro principu, kurš atbalsta Ukrainas teritoriālo integritāti. Tie norāda, ka Krimas referendums ir nelegāls un Krimas pievienošana Krievijai ir nelikumīga. Ukrainas centrālā vara balsta savus argumentus uz Ukrainas konstitūciju, kura aizliedz Ukrainas robežu grozāmību bez centrālās varas piekrišanas. Šī darba ietvaros tiks pētītas divu dažādu principu attiecības un izmantošana starptautiskajās tiesībās, izmantojot Krimas nodalīšanas gadījumu.

Pamatojot Krimas iedzīvotāju pašnoteikšanās tiesību izmantošanas likumību kā piemērs ir izmantots Kosovas gadījums. Krievijas Federācijas prezidents – V.V.Putins, pamatojot Krimas pievienošanu Krievijai, norāda uz to, ka Kosovas gadījums ir līdzvērtīgs. Savā runā 2014. gada 18.martā (pēc referendumā Krimā), viņš norādīja:

Tas, kas ir atļauts albāņiem Kosovā, ir aizliegts krieviem, ukraiņiem un Krimas tatāriem Krimā. Kāpēc? No ASV un ES puses mēs dzirdam, ka Kosova ir unikāls gadījums. Kāpēc tas ir unikāls? Izrādās, ka Kosovas konflikta laikā bija vairāki upuri. Vai tas ir juridisks arguments? Tas nav dubultstandarts, tas jau ir pārsteidzošs cinisms¹.

Krievijas puse argumentē, ka Kosovas neatkarības atzīšana un Krimas pievienošanās Krievijai noliegšana, ir pretrunīga uzvedība. Tomēr vērts atzīmēt, ka attiecībā uz Kosovas neatkarību, Krievija ir vienīga lielvara, kura iestājās kategoriski pret, argumentējot, ka tas nesakrīt ar starptautiskām normām. Šī darba ietvaros Krimas gadījums tiks salīdzināts ar Kosovas neatkarības pieprasīšanas gadījumu. Tas palīdzēs noteikt Krimas iedzīvotāju iespējas izmantot pašnoteikšanās tiesības, izmantojot Kosovas gadījuma kontekstu.

Līdz šim Krimas atdalīšanās no Ukrainas bija vērtēta, balstoties uz juridisko aspektu (starptautiskie likumi, konstitūcijas, līgumi). Šī darba ietvaros Krimas gadījums tiks analizēts no normatīvās perspektīvas, piemērojot divu principu (pašnoteikšanās tiesības un valsts teritoriālā integritāte) attiecības. Tas palīdzēs netikai novērtēt jau notikušas Krimas secesija taisnīgumu, balstoties uz pašnoteikšanās tiesību principu, bet arī novērtēt Krimas iedzīvotāju perspektīvu, izmantot pašnoteikšanās tiesības. Tāda aspekta izpēte ir vērtīga, jo tas analizēs Krimas iedzīvotāju pašnoteikšanās tiesības izmantošanas perspektīvu. Veltot uzmanību tikai tādām aspektam kā jau notikusī secesija, mēs ierobežojam savu skatu uz Krimas iedzīvotāju pašnoteikšanās tiesību izmantošanas iespēju kā tādu. Divu dažādu gadījumu salīdzināšana (Krima un Kosova) spēs parādīt divu dažādu principu attiecības kontekstā.

Balstoties uz to šim darbam ir teorētiskā nozīme, jo tas spēs sniegt ieguldījumu pašnoteikšanās tiesību izmantošanas izpētei, balstoties uz divu dažādu principu attiecībām (pašnoteikšanās tiesības un valsts teritoriāla integritāte). Šis darbs sniegs ieguldījumu divu principu piemērošanas izpētei, balstoties uz konkrētiem kontekstiem (Kosovas un Krimas gadījumi). Šim darbam ir praktiskā nozīme, jo secinājumi spēs noteikt netikai jau notikušās Krimas secesijas taisnīgumu, balstoties uz pašnoteikšanās tiesību izmantošanas principiem. Tie spēs noteikt Krimas iedzīvotāju spēju izmantot pašnoteikšanās tiesības perspektīvā.

¹ YouTube. [Video] Обращение Владимира Путина по итогам референдума в Крыму. <https://www.youtube.com/watch?v=mhrPXMQUUNBA>

Darba uzdevums ir: analizējot pašnoteikšanās tiesības un valsts teritoriālas integritātes principus, novērtēt Krimas iedzīvotāju spēju izmantot pašnoteikšanās tiesības. Krimas gadījums tiks salīdzināts ar Kosovas gadījuma kontekstu. Darbam tika noteikti vairāki mērķi: analizēt pašnoteikšanās tiesības un valsts teritoriālas integritātes principus; noteikt divu principu attiecības politikas teorijā; noteikt pašnoteikšanās tiesības u secesijas būtību; analizēt pašnoteikšanās tiesību izmantošanu dažādu teoriju ietvaros; noteikt indivīdu kopienas raksturu, kura var piemērot pašnoteikšanās tiesības; noteikt pašnoteikšanās tiesību izmantošanas prasības/ierobežojumus/kritērijus; analizēt Krimas konflikta vēsturi; noteikt Krimas iedzīvotāju kopienas raksturu; noteikt pašnoteikšanās tiesību izmantošanas prasību/ierobežojumu/kritēriju ievērošanu Krimas gadījumā; analizēt Kosovas konflikta vēsturi; noteikt Kosovas iedzīvotāju kopienas raksturu; noteikt pašnoteikšanās tiesību izmantošanas prasību/ierobežojumu/kritēriju ievērošanu Kosovas gadījumā; salīdzināt Kosovas un Krimas iedzīvotāju kopienas raksturus; salīdzināt Kosovas un Krimas iedzīvotāju spēju ievērot pašnoteikšanās tiesību izmantošanas prasības/ierobežojumus/kritērijus; balstoties uz gadījuma izpēti, noteikt vai Krimas iedzīvotāji bija tiesīgi izmantot pašnoteikšanās tiesības.

Darba pētījuma objekti: ir Krīma, Krimas iedzīvotāji, Ukrainas centrālā vara, Kosova, Kosovas iedzīvotāji, Serbijas centrālā vara, jo tie ir nemainīgie. Darba pētījuma priekšmeti ir pašnoteikšanās tiesības, pašnoteikšanās tiesību izmantošanas kritēriji/ nosacījumi/ prasības /ierobežojumi un valsts teritoriālā integritāte.

Viss augstāk minētais kļuva par pamatu pirmajam **izpētes jautājumam**: Vai piemērojot pašnoteikšanās tiesības, ir nepieciešams analizēt divu principu (pašnoteikšanās tiesības un valsts teritoriāla integritāte) attiecības katrā konkrētajā gadījumā? Tika izvirzīta arī **hipotēze**: Piemērojot pašnoteikšanās tiesības, ir nepieciešams analizēt divu principu (pašnoteikšanās tiesības un valsts teritoriāla integritāte) attiecības katrā konkrētā gadījumā, jo prioritātes piešķiršana kādam no tiem ir atkarīga no gadījuma konteksta. Darba otrs **izpētes jautājums**: Vai Krimas iedzīvotāji bija tiesīgi izmantot pašnoteikšanās tiesības, balstoties uz pašnoteikšanās tiesību un valsts teritoriālas integritātes principu attiecībām, salīdzinājumā ar Kosovas gadījuma kontekstu?

Darbā kā pētniecības metode tiks izmantota gadījumu analīze. Tiks analizēti un salīdzināti divi pašnoteikšanās tiesību izmantošanas gadījumi (Kosovas un Krimas gadījumi). Runājot par laika ierobežojumiem, tos nav iespējams precīzi noteikt. Darba gaitā tiks analizēta Kosovas un Krimas konfliktu vēsture, tāpēc nav iespējams noteikt sākuma punktu.

Darba teorētiskajā daļā tiks analizētas pašnoteikšanās tiesības, secesijas un valsts integritātes būtība. Tiks izmantoti Dž.Raza darbi, analizējot divu principu attiesības politikas teorijā. Tiks analizēta pašnoteikšanās tiesību izmantošana dažādu teoriju skatījumā. Analizējot liberālo teoriju, tiks izmantoti tādi autoru kā K.Vellmans un Dž.Rolzs. K.Vellmans ir liberālas teorijas piekritējs, kurš norāda uz indivīda brīvību patstāvīgi izvēlēties nosacījumus, kuros viņam jādzīvo. Dž.Rolzs savukārt ir taisnīguma teorijas piekritējs, kurš argumentē, ka būs taisnīgi, ja kopiena saņems tādu labumu, pēc kura tā tiecās. Tiks apskatītas kopienas teritoriālās tiesības, kuras būtību apraksta autore K.Nine. Viņa apraksta kopienas unikālas tiesības uz kādu konkrētu reģionu. Pētot nacionālisma teorijas pieeju pašnoteikšanās tiesībām, tiks izmantoti D.Millera darbi. Viņš apraksta netikai pašnoteikšanās tiesības būtību, bet arī tādas kopienas raksturu kā nācija. Runājot par kopienas raksturu, kuras ir tiesīgas izmantot pašnoteikšanos, tiks izmantoti K.Valtera, S.Mančini, Dž.Kastellino un A. Pattena darbi. Nosakot pašnoteikšanās tiesības izmantošanas ierobežojumus, tiks izmantoti K.Valtera, M.Mures, D.Millera un citu autoru darbi.

Darba empīriskā daļā tiks pētīta Kosovas un Krimas konfliktu vēsture. Analizējot to, tiks izmantoti vairāki interneta avoti (ziņas, video, atskaites), jo tie gadījumu ir aktuāli un pastāvīgi parādās jauna informācija. Tiks izmantotas Kosovas un Krimas līderu runas, analizējot pašnoteikšanās tiesību izmantošanās pamatojumu. Tiks analizētas: Krimas autonoma reģiona, Ukrainas un Kosovas konstitūcijas un likumi; ANO un NATO deklarācijas; Starptautiskās tiesas lēmumi. Analizējot Kosovas un Krimas iedzīvotāju raksturu, tiks izmantoti etniskā sastāva statistikas dati.

1.PAŠNOTEIKŠANĀS TIESĪBU UN VALSTS TERITORIJAS INTEGRITĀTES ATTIECĪBU IZPRATNE POLITIKAS TEORIJĀ

Politikas teorijā pastāv vairākas nesaskaņas, kad dažādi pretēji principi pastāv blakus viens otram un tiem piemīt vienāda vērtība. Šie principi pastāv paralēli un neizslēdz viens otru, tomēr piemērojot tos praksē bieži nav skaidrs kādu tiesību aizsargāšana ir prioritāra. Šī darba ietvaros tiks analizētas divu dažādu principu attiecības.

Pirmais ir princips, kas atbalsta kopienas tiesības pašnoteikties. Pašnoteikšanās tiesības nozīme, ka kopienai ir tiesības uz pašpārvaldi, aizstāvēt savas intereses un vērtības. Atsevišķos gadījumos pašnoteikšanās var izteikties kā secesija, kas nozīme pilnīgu reģiona nodalīšanos no valsts un neatkarīgas valsts izveidi. Tādam principam ir liberālas vērtības, kuras norāda, ka iedzīvotāji paši var noteikt apstākļus, kuros viņiem jādzīvo. Īpaši liela uzmanība tādu principu izmantošanai tiek vērsta, ja valsts rīkojas negodīgi attiecībā uz kādu kopienu un tās rīcības nesakrīt ar iedzīvotāju interesēm. Ja valsts vara diskriminē kādu kopienu vai neievēro tās tiesības, iedzīvotāju kopiena ir tiesīga atzīt valsts varu par nelegitīmu un pieprasīt pašnoteikšanās tiesību izmantošanu. Ja citi valsts iedzīvotāji, kuri neietilpst šajā noteiktajā kopienā, uzvedas negodīgi pret tādas kopienas dalībniekiem, un valsts nespēj garantēt šai kopienai fizisku un sociālo drošību, tad kopiena arī ir tiesīga uz pašnoteikšanos. Pastāv vairāki citi argumenti pašnoteikšanās tiesību izmantošanai, kuri tiks detalizētāk aplūkoti šī darba ietvaros.

Otrais ir princips, kurš atbalsta valsts teritoriālo integritāti. Tāds princips atbalsta valsts robežas negrozāmību. Kad kāda kopiena izmanto pašnoteikšanās tiesības, tā var aizskart arī citu valsts iedzīvotāju intereses. Turpretī, valsts iedzīvotājiem ir tiesības uz visu valsts teritoriju un, ja kāds reģions būs nodalīts, viņu tiesības būs ierobežotas. Tāds princips norāda, ka indivīds nevienmēr ir spējīgs noteikt kā jānodrošina viņa intereses. Valsts varai savukārt ir spēks noteikt apstākļus, kuros valsts iedzīvotājiem jādzīvo. Džozefs Rāzs (Izraēlas politiskais filozofs, kurš ir liberālas pieejas piekritējs), kurš atbalsta kolektīvās tiesības uz pašnoteikšanos un plaši apraksta indivīdu brīvības izpratni, norāda, ka nav tā, ka vienmēr valsts varai jārikojas iedzīvotāju interesēs. Valsts centrālajai varai var būt pamatoti iemesli pieņemt lēmumus, kas ne vienmēr sakrīt ar valsts iedzīvotāju interesēm.² Valsts teritorijas integritātes princips redz pašnoteikšanās tiesības kā draudu valsts un starptautiskai drošībai.

² Rāzs Dž. (1986) *Brīvības morale*. Oxford, Clarendon Press. 52.lpp

Novērtējot starptautiskos konfliktus, kurus izraisa kādas kopienas vēlme pašnoteikties, politiķi, juristi un citi eksperti sastopas ar lielām grūtībām, nosakot principu, pēc kurā tāda situācija tiks vērtēta. Noteikt, kurā brīdī kāda kopiena ir juridiski tiesīga uz pašnoteikšanās tiesību izmantošanu, ir viens no sarežģītiem uzdevumiem. Grūtības noteikt kopienas tiesības izmantot pašnoteikšanās tiesības izraisa divu dažādu pieeju sadursme. Tās konkurē savā starpā un dažreiz nav iespējams noteikt, kādam principam jādod priekšroka.

Divi dažādi principi, kas konkurē savā starpā, nosakot kopienas tiesības izmantot pašnoteikšanos, atšķiras ne tikai normatīvā perspektīvā, bet arī juridiski. Likumdošanā arī var sastapt norādījumus, kuri atbalsta dažādu principu izmantošanas nepieciešamību.

Pašnoteikšanās tiesības kā izpratne parādījās pēc 1. Pasaules kara un tādu principu ieviesa Vudro Vilsonsons, bet kā likums šī izpratne parādījās pēc 2. Pasaules kara. ANO bija pirmā starptautiskā organizācija, kura ieviesa pašnoteikšanās tiesību izmantošanas iespēju.³ Pašnoteikšanās tiesības bija plaši praktiski piemērotas dekolonizācijas laikā. ANO bija galvenais garants tādu tiesību izmantošanas iespējai. ANO izveidoja speciālo komitēju, kuras mērķis bija dekolonizācijas procesu vadība.⁴ 1966. gadā ANO Ģenerālā asambleja pieņēma sekojošas cilvēktiesības 1. pantā, kuras ir saistītas ar pašnoteikšanās tiesībām:

Visām tautām ir tiesības uz pašnoteikšanos. Baltoties uz tādām tiesībām tās ir brīvas noteikt savu politisko statusu un ir brīvas nodrošināt savu ekonomisko, sociālo un kultūras attīstību. Visas tautas savai mērķu sasniegšanai var brīvi rīkoties ar savām dabas bagātībām un resursiem, kurus neierobežo saistības, kas izriet no starptautiskās ekonomiskās sadarbības.⁵

Tā arī 1970. gadā ANO Ģenerālā asambleja pieņēma Deklarāciju par starptautisko tiesību principiem, kurā tiek norādīts, ka “Visas tautas ir tiesīgas brīvi noteikt, bez ārējas iejaukšanās, savu politisko statusu un nodrošināt savu ekonomisko, sociālo un kultūras attīstību.”⁶ Tādu ANO piedāvāto principu izmanto kopienas, kuras vēlas nodalīties no valsts un izveidot savu neatkarīgo valsti. Tomēr šī ANO deklarācija nespēj tik vienkārši piedāvāt kādai kopienai tiesības uz secesiju. Pastāv vairākas nianšes un nepilnīgs paskaidrojums, kā tādu tiesību piemērošana var tikt izmantota. Pirmkārt, rodas jautājums par to, vai šī deklarācija ir vērsta tikai uz dekolonizācijas procesu. Šīs deklarācijas izstrādes laikā dekolonizācijas jautājums bija aktuāls. Tomēr tas nenozīmē, ka, ja tas

³ Walter Ch., Antje Von Ungern-Sternberg, Abushov K. (2014) *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford, Oxford University Press. 2.lpp

⁴ L.Ziring, R.E. Riggs, J.C.Plano. The united nations. International organization and world politics. 4th edition. 2005. Wadsworth Cengage Learning. 373.lpp

⁵ International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted by the General Assembly of the United Nations on 19 December 1966.

⁶ Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, G.A. res. 2625, Annex, 25 UN GAOR, Supp. (No. 28), U.N. Doc. A/5217 at 121 (1970).

nav dekolonizācijas gadījums, pašnoteikšanās tiesību izmantošana nav iespējama.⁷ Politiskā teorija paredz gadījumus, kad pašnoteikšanās tiesības var būt piemērotas, ja tas nav dekolonizācijas process. Valsts centrālās varas nedemokrātiska un vardarbīga uzvedība pret kādu kopienu var kalpot kā pamats pašnoteikšanās tiesību izmantošanai. Tāds politiskas teorijas skaidrojums iespējamai pašnoteikšanās tiesību izmantošanai kļuva aktuāls pēc Kosovas gadījuma. Kosovas gadījums nav saistīts ar dekolonizāciju, tomēr dažādi starptautiskie aktieri, kuri šodien atzīst Kosovu par neatkarīgu valsti, norāda, ka šajā gadījumā pašnoteikšanās tiesību izmantošana ir iespējamā.

Džoša Kastellino (Lielbritānijas profesors un minoritāšu tiesību speciālists) apstiprina, ka pastāv citi pašnoteikšanās tiesību izmantošanas gadījumi, izņemot dekolonizāciju. Viņš nosauc tādas tiesības kā “koriģējošās pašnoteikšanās tiesības” un norāda, ka: “ja pastāv rupji cilvēktiesību pārkāpumi pret tautu vai kopienu, tad tādi pārkāpumi var kalpot par attaisnojumu pašnoteikšanās tiesību izmantošanai”.⁸

ANO spēlē svarīgu lomu mūsdienās, novērtējot pašnoteikšanās tiesību izmantošanas pieprasījumus. ANO pieņemtās deklarācijas neizslēdz iespēju izmantot pašnoteikšanās tiesības, ja tas nav dekolonizācijas jautājums. Tā cenšas nodrošināt miera uzturēšanas misijas, kuru mērķis ir atrasts kompromisu starp divām pusēm. ANO vērtības ir balstītas uz to, ka ir jāizvairās no tāda radikāla un ārkārtēja soļa izmantošanas kā secesija. Rodas jautājumi - ja pastāv ANO atzītais pašnoteikšanās princips, kurš ļauj visām tautām nodalīties, kāpēc deklarācija tik nekonkrēti un neskaidri norāda kopienas īpašības, kuras var pieprasīt pašnoteikšanās tiesību izmantošanu? Kāpēc tā nenorāda nosacījumus, kuri spēj noteikt, kā pašnoteikšanās tiesības var tikt izmantotas? Atbildi uz šo jautājumu jāmeklē attiecībās starp diviem pretējiem principiem - cilvēku tiesības uz pašnoteikšanos un valsts teritoriāla integritāte.

Pēc ANO deklarācijas vairāki starptautiskie aktieri prasīja komentēt pašnoteikšanās principu izmantošanas iespējas. ANO neskaidroja pašnoteikšanās tiesību nozīmi un valsts saistības saskaņā ar 1. pantu.⁹ ANO komitejas dalībnieki atzīst, ka pašnoteikšanās tiesības nav ierobežotas tikai ar dekolonizācijas procesu, tomēr precīzu atbildi par citu kopienu pašnoteikšanos arī nedeva. Komitejas priekšsēdētājs atzīmēja, ka “pašnoteikšanās tiesības ir viens no sarežģītākajiem gadījumiem definēšanai, jo šo tiesību ļaunprātīga izmantošana varētu apdraudēt starptautisko mieru un drošību, sniedzot valstīm iespaidu, ka to teritoriālā integritāte varētu būt apdraudēta”.¹⁰ Šis ANO

⁷ Walter Ch., Antje Von Ungern-Sternberg, Abushov K. (2014) *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford, Oxford University Press. 7.lpp

⁸ Turpat. 31.lpp.

⁹ Hannum H. (1990) *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press. 43.lpp

¹⁰ Turpat. 44.lpp

skaidrojums vislabāk atspoguļo situāciju ar divu principu līdzāspastāvēšanu un grūtību juridiski korekti ievietot tos starptautisko tiesību proporcionālās pozīcijās.

Situācijā ar valsts teritoriālo integritātes izpratnes juridisko iekļaušanu starptautiskās tiesībās un likumos ir daudz vieglāka, jo vienmēr šis princips ir iekļauts valsts konstitūcijas. Kā piemēru var minēt Azerbaidžānas konstitūciju, kur pirmais punkts preambulā ir veltīts Azerbaidžānas teritoriālai integritātei - “aizsargāt Azerbaidžānas Republikas neatkarību, suverenitāti un teritoriālo integritāti”¹¹ Azerbaidžānā pastāv neatrisināts konflikts Kalnu Karabahā, kurš arī ir saistīts ar pašnoteikšanās tiesību izmantošanas vēlmi, tomēr Azerbaidžānas konstitūcija ierobežo tādu tiesību izmantošanu. Tā arī Serbijas parlaments 2007. gadā pieņēma rezolūciju par Serbijas suverenitātes aizsardzību, teritoriālo integritāti un konstitucionālo kārtību.¹² Šīs rezolūcijas mērķis bija juridiski parādīt, ka Kosovas mēģinājumi ir nelegāli, jo tie iet pretrunā ar Serbijas konstitūciju un Serbijas pilsoņu vairākuma gribu.

Ja pašnoteikšanās tiesības ir atzītas ANO deklarācijā un ir starptautiski piemērots princips, kāpēc tādas tiesības netiek iekļautas konstitūcijās? Ja tiesības uz pašnoteikšanos un secesiju būtu fiksētas konstitūcijās, tas atvieglotu konfliktu atrisināšanu. Tomēr pašnoteikšanās tiesību iekļaušanai konstitūcijā ir savas grūtības. ASV konstitucionālo tiesību pētnieks Kass Sunšteins norāda, ka “pašnoteikšanās tiesību un secesijas iespējas iekļaušana konstitūcijās ir pretrunā ar konstitucionālisma principiem”¹³. Pašnoteikšanās tiesību neiekļaušanu konstitūcijās var skaidrot ar to, ka tas var izraisīt ļaunprātīgu tādu tiesību izmantošanu. Konstitūcijas uzdevums ir garantēt valsts suverenitāti un likuma varu. Pašnoteikšanās tiesību neiekļaušanā konstitūcijā mudinātu iedzīvotājus sadarboties un meklēt kompromisu tādām radikālām solim.

Valsts teritoriālās integritātes princips ir atzīts starptautiskās tiesībās un ierakstīt vairāku valstu konstitūcijās. Pamatojums šī principa iekļaušanai likumos ir tāds, ka valsts pienākums ir aizsargāt valsts robežas un suverenitāti. Tomēr pašnoteikšanās tiesību izmantošanas iespēja arī ir atzīta un galvenais garants tādu principu pastāvēšanai starptautiskās tiesībās ir ANO. Baltoties uz to, ka šie divi principi ir dažādi piedāvāti starptautiskajās tiesībās un konstitūcijās, vairāki secesijas gadījumi joprojām nevar tikt atrisināti. Visi mūsdienās aktuālie secesijas gadījumi nevar būt momentāli atrisināti, jo tie divi principi vienmēr aizstāvēs kādu pušu argumentu. Pastāv konflikts starp tiem, kuri aizstāv kopienas tiesības realizēt savu vēlmi pašnoteikties un tiem, kuri aizstāv valsts centrālās varas intereses saglabāt robežas integritāti. Šie divi principi ir neapšaubāmi

¹¹ The Constitution of the Republic of Azerbaijan. 1.lpp http://www.stat.gov.az/menu/3/Legislation/constitution_en.pdf

¹² Report from Government of Serbia. (2007) Resolution on protection of sovereignty, Territorial Integrity and Constitutional Order of Serbia Adopted. <http://reliefweb.int/report/serbia/resolution-protection-sovereignty-territorial-integrity-and-constitutional-order>

¹³ Stanford Encyclopedia of Philosophy. (2003) Secession. Constitutional theorizing about secession. <http://plato.stanford.edu/entries/secession/>

līdzvērtīgi, kas arī izraisa strīdus par noteiktu principu piemērošanu. Gan indivīdu kopienai piemīt tiesības uz pašnoteikšanos un secesiju, gan valstij ir tiesības uz savas teritorijas integritāti.

Filozofu pārdomas par pašnoteikšanās tiesībām un secesiju ir saistītas ar mēģinājumiem formulēt nosacījumus, vadoties pēc kuriem indivīdu kopiena ir tiesīga uz secesiju. Viņi mēģina saprast, kādos gadījumos starptautiskie likumi par valsts teritoriālo integritāti neietekmē secesijas iespējamību.¹⁴ Džozefs Rāzs apraksta principu, pēc kura var noteikt, kāds no diviem principiem var būt piemērots noteiktos apstākļos.

No vienas puses, viņš norāda, ka valsts centrālā vara ir pārākā par indivīdu iniciatīvām virzīt valsts politiku, jo vara ir “gudrāka” un ir tiesīga noteikt kā indivīdam jārikojas.¹⁵ Valsts varas pienākums ir aizsargāt valsts iedzīvotājus un pieņemt lēmumus, lai apmierinātu iedzīvotāju vajadzības, pat ja tās nesakrīt ar iedzīvotāju izteiktām interesēm. Pastāv atšķirības starp vajadzībām un interesēm. Piemēram, iedzīvotājiem var būt vajadzība pēc valsts ekonomikas attīstības, bet nebūt intereses, lai rūpnīcas tiktu celtas blakus viņu mājām. Tomēr indivīdiem jāupurē savas intereses, lai valsts centrālā vara spētu nodrošināt valsts iedzīvotāju kopīgās vajadzības pēc attīstītas ekonomikas. Tā iedzīvotāji dažreiz ir spiesti upurēt savas vēlmes kopīgo interešu labā. Tādu argumentu var pievienot valsts teritoriālas integritātes labā, kad valsts vara ir spiesta atteikties kādai kopienai pašnoteikties. Kopiena savukārt ir spiesta upurēt savas vēlmes uz pašnoteikšanos vai secesiju, jo valsts rūpējas par kopīgam interesēm, kuras secesijas gadījumā var būt saistītas ar prasību pēc drošības (fiziskas, ekonomiskas, sociālas, kulturālas utt.).

No otras puses, ne vienmēr valsts iedzīvotājiem akli jāseko valsts varas pieņemtiem lēmumiem, turpretī ir iespēja pretoties varas rīcībām un atsevišķos gadījumos gan pieprasīt secesiju un tās piemērošana būs attaisnojama. Dž.Rāzs norāda, ka valsts varas pieņemtiem lēmumiem vienmēr jābūt saistošiem un pamatotiem, ja lēmumi tādi nav, tad varas pastāvēšanai nav jēgas.¹⁶ Ja varas rīcība nekalpo iedzīvotāju kopīgām vajadzībām un tās darbība nav par labu iedzīvotājiem, tad tādu varu var atzīt par nelegitīmu. Valsts centrālajai varai jābūt stipram argumentam savu rīcību attaisnojumam. Tādam argumentam jābūt stiprākām, nekā iedzīvotāju kopienas arguments valsts centrālās varas rīkojumu neievērošanai.

Tādi piemēri atspoguļo divu principu attiecību raksturu. Gan indivīdu kopienai ir tiesības uz pašnoteikšanos, gan valsts centrālajai varai ir tiesības uz valsts teritoriālo integritāti. Šos principus nevar salīdzināt, un noteikt to piemērošanas iespējas tikai raugoties no juridiskiem argumentiem.

¹⁴ Stanfords Encyclopedia of Philosophy. Secession. Philosophical Issues of Secession part. <http://plato.stanford.edu/entries/secession/>

¹⁵ Rāzs Dž. (1986) *Brīvības morale*. Oxford, Clarendon Press. 74.lpp

¹⁶ Turpat. 52.lpp

Jāskatās uz situāciju no normatīvās perspektīvas, kur šie divi principi pastāv vienā plāknē. Tikai analizējot divu principu būtību un to piemērošanu konkrētajam gadījumam, ir iespējams saprasts, kuram principam dot priekšroku. Nākamajās nodaļās tiks analizēta pašnoteikšanās tiesību būtība, tās izmantošanas kritēriji un ierobežojumi. Tas palīdzēs noteikt kādos apstākļos priekšplānā aiziet pašnoteikšanās tiesības un secesijas izmantošanas iespēja, un kādi apstākļi norāda uz to, ka privilēģija jādod valsts teritoriālas integritātes principam.

2.PAŠNOTEIKŠANĀS TIESĪBU UN SECESIJAS IZMANTOŠANAS PRINCIPI

Analizējot pašnoteikšanās tiesību izmantošanas pieprasījumu, ir nepieciešams noteikt šo tiesību principus. Ir nepieciešams noteikt kādai kopienai piemīt pašnoteikšanās tiesību izmantošanas iespēja. Kāds ir tādas kopienas raksturs un pazīmes. Piemērojot pašnoteikšanās tiesību izmantošanu, ir nepieciešams saprast to būtību un izmantošanas pamatojumu politikas teorijas ietvaros. Pašnoteikšanās tiesību princips paredz vairākus kritērijus un ierobežojumus šādu tiesību izmantošanai. Visas šīs pozīcijas tiks aplūkotas 2. nodaļas ietvaros.

2.1. Individu grupas, kam ir tiesības izmantot pašnoteikšanās tiesības

Analizējot ANO 1966. gada deklarācijas 1. pantu rodas vairāki jautājumi, kas ir saistīti ar nepaskaidrotām niansēm pašnoteikšanās tiesību izmantošanai. Kā jau bija minēts darbā, ANO 1966. gada deklarācijas 1. pants sākas ar vārdiem- “Visām tautām ir tiesības uz pašnoteikšanos...”. Rodas arī attiecīgs jautājums – kādu kopienu apraksta vārds “tauta” šajā kontekstā? ANO apzināti nedeva precizējumus, pamatojot to ar tādu argumentu, ka pašnoteikšanās tiesību izmantošanas formulējums ir sarežģīts. Politikas teorijā var sastapt vairākus formulējumus: nācija, tauta, pamatiedzīvotāji, minoritātes, kopiena, grupa, cilvēki utt. Kāds formulējums jāizmanto, kad mēs runājam par pašnoteikšanās tiesību izmantošanas iespējām? Šī nodaļa skaidros dažādus definējumus individu grupām, kurām ir tiesības uz pašnoteikšanos, un arī attiecīgo individu grupu pazīmes.

Tomass Burri (St. Gallen Universitātes (HSE) profesors, kurš veic pētījumus par pašnoteikšanās un minoritāšu tiesībām) norāda, ka secijas aplūkojumā bieži vien galvenā uzmanība tiek pievērsta argumentiem par labu secijas principiālai iespējamībai, bet netiek noskaidrots, vai grupai, kas pretendē uz pašnoteikšanos, vispār var tikt piešķirtas šādas tiesības.¹⁷ Kurš var izmantot pašnoteikšanās tiesības?

Grupas definējums, kuru var bieži sastapt politikas teorijā, analizējot pašnoteikšanās tiesības ir – nācija. Pašnoteikšanās tiesību kontekstā nācija ir aplūkota kā etno-lingvistiska kopiena. Tās dalībnieki ir vienoti balstoties uz kopīgo valodu, kultūru, vēsturi, tradīcijām utt. Vairāki autori norāda uz to, ka tikai atsevišķam nācijām ir tiesības uz pašnoteikšanos. Tāds skatījums uz grupas definējumu visbiežāk ir nacionālismā teorijas piekritējiem. Viens no tādiem piekritējiem ir Devids

¹⁷Walter Ch., Antje Von Ungern-Sternberg, Abushov K. (2014) *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford, Oxford University Press. 144.lpp

Millers. Viņš plaši apraksta nācijas piederības izpratni un norāda uz to, ka pašnoteikšanās tiesību izmantošanas centrā ir nācija. Nācijas mērķi ir saistīti galvenokārt ar pienākumu aizsargāt savu kultūru (valoda, tradīcijas) un aizstāvēt savas nācijas vēsturisko teritoriju (dzimteni).¹⁸ Tikai nācijas pārstāvjiem ir spēja noteikt apstākļus, kuros tā būs spējīga apmierināt savas vajadzības un aizsargāt savas vērtības. Balstoties uz to var noteikt, ka tā ir tiesīga uz pašpārvaldi. Pastāv vairāki kritēriji, kuri nosāka, ka kāda indivīdu grupa var tikt uzskatīta par nāciju un pretendēt uz pašnoteikšanos. D.Millers izdala vairākas pazīmes, kas raksturo vienas nācijas pārstāvjus.

Pirmkārt, katrai nācijai jābūt kopīgai atsevišķai literārai valodai, kultūrai, tradīcijām, svētkiem utt. Nācijas dalībniekiem jābūt kopīgai izpratne par to, ka viņi visi ir vienoti vienas nācijas ietvaros un viņiem ir kopīga pārliecība un kopīga vēlme aizsargāt savas nācijas intereses.¹⁹

Nācijai jābūt ilgstošai vēsturei. Tas nozīmē, ka pierādījumi par šādas nācijas pastāvēšanu paradījās vairākus gadsimtus atpakaļ. Fakti, kuri var liecināt par nācijas pastāvēšanu vēsturē, var būt saistīti ar dažādiem notikumiem (kari, apvērsumi, revolūcijas utt.).²⁰

Nācijai jābūt aktīvai. Tas nozīmē, ka nācija veic kopīgus soļus, lai to aizsargātu (savu valodu, kultūru, tradīcijas). Nācijas dalībniekiem jābūt kopīgi veiktie pasākumiem un kopīgi pieņemtiem lēmumiem. Tas varētu izpausties kā pieņemtie likumi, balsošana, akcijas vai citi radikāli soļi (karš).²¹

Nācijai jādzīvo noteikta ģeogrāfiskā vietā kompakti, kurā šī nācija ir vai bija dominējoša. Katrai nācijas ir jābūt savai dzimtenei, kuru tā apdzīvoja vairākus gadsimtus un cīnījās par to.²²

Vēl viena nācijas pazīme, kuru piemin D. Millers ir tas, ka nācijas pārstāvjiem jābūt kādam vienojošam elementam, izņemot valodu un kultūru. Tas var izpausties kā kopīga publiskā kultūra, kā kopīgas nācijas vērtības. Dažreiz tā var būt uztverta kā nācijas mentalitāte.²³

Bieži var sastapt tādu formulējumu, ka valsts minoritātes, kuras vieno etno-lingvistiskās pazīmes un kopīga kultūra, ir tiesīgas uz pašnoteikšanos. Minoritāšu pazīmes sakrīt ar nācijas īpašībām, tomēr minoritāte nav dominējoša valsts ietvaros.

Pašnoteikšanās teorija paredz politisko pašnoteikšanos un nepolitisko. Tas nozīmē, ka ar politiskās pašnoteikšanās tiesībām indivīdu kopienām ir tiesības veidot savu pašpārvaldi, izstrādāt likumus, kuri kalpo tieši šīs kopienas interesēm un pat ir iespēja nodalīties. Nepolitiskā pašnoteikšanās var nozīmēt šaurāku tiesību spektru. Tas galvenokārt nozīme, ka šī kopiena ir atzīta

¹⁸ Miller D. (1995) *On nationality*. Oxford, Clarendon press. 680lpp

¹⁹ Turpat. 23.lpp

²⁰ Turpat.

²¹ Turpat. 24.lpp

²² Turpat.

²³ Turpat. 25.lpp

un tās tiesības ir ievērotas cilvēktiesību ietvaros (nav diskriminācijas), bet šeit nav runa par iespēju veidot savu neatkarīgo valsti.

Kad mēs runājam gan par nācijas, gan par minoritāšu tiesībām uz pašnoteikšanos, svarīgi pievērst uzmanību tās koncentrācijai valsts teritorijā. Gan nācija, gan minoritāte ir tiesīga uz politisko pašnoteikšanos, ja tā ir koncentrēta kādā noteiktā reģionā, kurā tā vēlas pašnoteikties. Ja nācija vai minoritāte ir vienmērīgi izplatītas visā valsts teritorijā, politiskā pašnoteikšanās nav iespējama. Nav iespējams noteikt tādas kopienas robežas un robežas pašnoteikšanās tiesību izplātibai. Tādā gadījumā ir iespējams pretendēt uz nepolitisko pašnoteikšanos.

Vēl viena svarīga nianse, kura ir saistīta, gan ar nācijas, gan ar minoritātes pašnoteikšanos, ir tas, ka tām jābūt vēsturiski saistītām ar teritoriju, kuru tās vēlas nodalīt. Tas ir svarīgi, jo, kad mēs runājam par minoritāšu tiesībām uz pašnoteikšanos, var rasties situācija, ka uz pašnoteikšanos kādā konkrētā reģionā var pretendēt tādas minoritātes, kuras veidojas nesenas migrācijas dēļ. Var veidoties situācija, ka valsts pamatiedzīvotājiem nebūs tiesības uz teritoriju, kuru viņi vēsturiski apdzīvo. Tas ir atvērts un problemātisks jautājums, cik garam jābūt laika posmam, kad attiecīgā nācija vai minoritāte apdzīvoja attiecīgo reģionu, lai tā spētu pašnoteikties tajā. Galvenais ir tas, lai tādas nācijas vai minoritātes pārstāvji vai viņu senči būtu reģistrēti šajā teritorijā jau vairākus gadsimtus.

Pamatiedzīvotāji arī bieži tiek minēti kā atsevišķa grupa, kura ir tiesīga uz pašnoteikšanos, un tai ir izveidota atsevišķa vieta politikas teorijā un starptautiskajās tiesībās. Pamatiedzīvotāji, kuri pieprasa pašnoteikšanos, ir tādas nācijas pārstāvji, kuri vēsturiski apdzīvoja kādu teritoriju, bet laika gaitā zaudēja savas spējas kontrolēt šo teritoriju. Tādā situācijā ir visvieglāk noteikt, ka viņiem pieder pašnoteikšanās tiesības (gan politiskas, gan nepolitiskas).

Ja mēs salīdzināsim nācijas, minoritātes un pamatiedzīvotāju grupas formulējumus, var noteikt, ka visos veidos runa ir par kādu noteiktu etno-lingvistisko grupu, kura atšķiras tikai pēc izmēra vai attiecībām ar konkrēto teritoriju. Kāpēc tad ANO formulējumā un politikas teorijā neizmanto konkrētu formulējumu “nācijas pārstāvji”, bet izmanto plašāku jēdzienu “tautas”? Atbilde ir tāda, ka ja tiks izmantoti jēdzieni nācija/minoritātes/pamatiedzīvotāji, tas ļoti ierobežos pašnoteikšanās tiesību izmantošanas iespēju un nesakrītīs ar tās pamatvērtībām. Ļoti utopiski domāt, ka tikai nācija var pašnoteikties kā arī nodalīties, jo teritorija, kuru nācija velēsies nodalīt, nevar būt pilnība homogēna. Nācijas skaitliskais sastāvs var mainīties un tā vairs nebūs dominējošā reģionā, kuru tā vēsturiski apdzīvo. Reģionā var pastāvēt arī citas nācijas, kuras ir izplatītas vienmērīgi un nav iespējami noteikt nacionālo robežu. Piederība nācijai ir ļoti subjektīvs kritērijs, jo tas kā mēs

uztveram indivīdu var nesakrist ar to kā viņš pats sevi uztver. Pastāv situācijas, kad kādas atsevišķas kultūras indivīdi, nav atzīti par atsevišķo nāciju, jo viņus atšķir nelielas dažādības no kādas “lielākas nācijas” (dialekts, reliģija, tradīcijas utt.). Tie un arī citi argumenti liecina par to, ka tādu terminu izmantošana kā “nācija”, “minoritātes” un “pamatiedzīvotāji” attiecībā uz pašnoteikšanās tiesību izmantošanu, nav objektīvi. Ja mēs ierobežosim un piemērosim pašnoteikšanās tiesības tikai atsevišķām nācijām, mēs diskriminēsim citas indivīdu kopienas, kuras ir kādā veidā diskriminētas un apspiestas no valsts centrālās varas. Vairāki autori piekrīt, ka pašnoteikšanās tiesības ir par plašāku indivīdu grupu izpratni nekā nācija. Tādi autori ir – Kristofers Vellmans (amerikāņu filozofijas profesors), Kara Nine (amerikāņu filozofijas profesore taisnīguma teorijas jomā), Suzanna Mančini (itāļu salīdzinošā konstitucionālisma profesore), Džoša Kastellino, Alans Pattens (amerikāņu politikas profesori) un citi autori, kuri savus darbus veltīja pašnoteikšanās tiesību izpētei.

Ja mēs atgriezīsimies pie oficiāla ANO un bieži izmantota politikas teorijā formulējuma “tauta”. Kā to var interpretēt? Šis termins ļauj apvienot dažādus cilvēkus, kuriem piemīt dažādi sakari (vienas nācijas vai sociālas grupas pārstāvji), bet tiem ir kopīga spēja pašnoteikties teritorijā, kuru viņi apdzīvo. Kā varēja pamanīt šī darba ietvaros tika izmantoti tādi formulējumi kā “indivīdu kopiena” vai “indivīdu grupa” un tādas formulējumus biežāk arī izmanto autori, kuri pēta pašnoteikšanās tiesības būtību. Tāds formulējums neierobežo pašnoteikšanās tiesību izmantošanu tikai nācijām un nav tik nekonkrēts kā “tautas” jēdziens. “Indivīdu kopiena” ietver sevi vairākas cilvēku asociācijas iespējas – gan nācijas, gan minoritātes, gan pamatiedzīvotājus, gan arī citus indivīdu grupas veidus, kur ir dažādi sakaru veidi.

Indivīdu kopienai jābūt kopīgai tieksmei un vērtībām. Aprakstot indivīdu kopienas īpašības, kuras var izmantot pašnoteikšanās tiesības, dažreiz to var aprakstīt kā politiskā nācija. Tas nozīmē, ka tāda kopiena tiecas pie reģiona labklājības un ir ieinteresēta šī reģiona attīstībā. Balstoties uz tādām tieksmēm, veidojās atsevišķā kopiena valsts ietvaros. Tādai kopienai jābūt kopīgai tieksmei veidot leģitīmo varu un regulēt politiku attiecīgā reģionā. Tas nozīmē, ka kopiena tiecas pēc pašpārvaldes, lai tā spētu patstāvīgi noteikt politiku reģionā. A. Pattens atzīmē, ka “lielākai kopienas daļai jābūt velmei garantēt kolektīvās pašpārvaldes ievērošanu”²⁴.

Indivīdu kopienai jābūt savai identitātei. Kopienas dalībnieki var būt dažādas nācijas pārstāvji. Tie var sevi attiecināt gan pie kopienas dalībniekiem, gan pie pārējās valsts kopienas daļas, svarīgi ir tas, lai šīs kopienas dalībniekiem būtu sava identitāte. Viņiem jābūt kaut kam

²⁴ Patten A. (2002) *Democratic Secession from a Multinational State*. 564.lpp <https://www.princeton.edu/~apatten/secession-ethics.pdf>

kopīgam, kas atšķir viņus no citiem. Tā varētu būt kopīga kultūra, vēsture, īpaša mentalitāte, atsevišķas institūcijas, kuras pārvalda tieši šo kopienu un citi vienojošie elementi. Tomēr tas nav vienīgais kritērijs, jo pretējā gadījumā katrā jaunizveidota kopiena varētu būt tiesīga uz pašnoteikšanos. Viens svarīgs kritērijs, definējot, ka indivīdu kopienai ir tiesības uz pašnoteikšanos, ir tas, ka kopienas dalībniekiem jābūt vēsturiski saistītiem ar reģionu, kuru viņi vēlas nodalīt. K.Valters norāda, ka “kopiena var izmantot politisko pašnoteikšanos, ja tās dalībniekiem ir kopīga teritoriālā un vēsturiskā identitāte”²⁵. Kopienas dalībniekiem jābūt vēsturiski saistītiem ar reģionu, kurā viņi vēlas pašnoteikties. Kopienas pārstāvjiem vai tās senčiem jāapdzīvo attiecīgā reģionā vairākus gadsimtus. Kopīgas vēsturiskās saites ar noteiktu teritoriju var kalpot par pamatu īpašas identitātes izveidei.

Pašnoteikšanās tiesības dod iespēju pašnoteikties tādām indivīdu kopienām, kuru tiesības bija kāda veida ierobežotas. Piemēram noteiktai indivīdu kopienai nav atļauts balsot, nav garantēta vārda brīvība, ir piemēroti papildus nodokļi, tiek pieņemti likumi, kuri attiecas tikai uz doto reģionu un ierobežo šo kopienu politiski, ekonomiski vai sociāli.²⁶ Ja valsts centrālā vara diskriminē kādu noteiktu kopienu un ierobežo tas tiesības, tā ir tiesīga uz pašnoteikšanos.

2.2. Pašnoteikšanās tiesības un secesijas izmantošanas pamatojums dažādu teoriju skatījumā

Tika noskaidrots kādas indivīdu kopienas ir tiesīgas uz pašnoteikšanos. Tagad ir nepieciešams noskaidrot pašnoteikšanās tiesību būtību, tas izmantošanas pamatotību dažādu teoriju skatījumā. Sākumā ir nepieciešami dot paskaidrojumu tam, ko nozīme divi jēdzieni – pašnoteikšanās tiesības un secesija.

K.Vellmans norāda, ka: “pašnoteikšanās ir indivīdu brīvība apvienoties ar citiem indivīdiem”²⁷. Pašnoteikšanās tiesības ļauj indivīdiem izteikties kā atsevišķas kopienas pārstāvjiem, lietojot savu kultūru (gan nacionālo, gan politisko). Pašnoteikšanās tiesības nozīme kopienas tiesības uz pašpārvaldi un spēju aizsargāt savas intereses un vērtības (kultūra, ekonomiskās vajadzības, drošība utt.), lai to spētu nodrošināt indivīdu kopiena vēlas pati sevi pārvaldīt. Tas var realizēties dažādi – savas institūcijas izveide, autonoma reģiona rašanās vai pat savas neatkarīgas valsts izveidošanās.

²⁵ Walter Ch., Antje Von Ungern-Sternberg, Abushov K. (2014) *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford, Oxford University Press. 40.lpp

²⁶ Mancini S. (2012) *Secession and Self-determination*. Oxford: Oxford University Press. 490.lpp

²⁷ C.H.Wellman. (2005) *Theory of Secession. The case for political self-determination*. Cambridge, Cambridge University Press. 7.lpp

Tika minēts, ka pašnoteikšanās tiesības dalās. Pastāv politiskā pašnoteikšanās, kuru var izmantot indivīdu kopienas, kuras sakrīt ar noteiktām prasībām (ir vienojošais faktors, kopīgas tieksmes, kopīgas vēsturiskas saites ar reģionu). Tas nozīme, ka tāda kopiena var politiski sevi pārvaldīt. Tāda kopiena var pieprasīt institūciju izveidošanu, ar kuras starpniecību, kopienas spētu izstrādāt lēmumus vai likumus, kuri sakrīt ar kopienas interesēm. Reģions, kurā attiecīgā kopiena vēlas pašnoteikties, var kļūt par autonomu, kur šī kopiena spēš veidot savu pārvaldības sistēmu. Reģions, kurā attiecīgā kopiena vēlas pašnoteikties, var būt nodalīts (secesija). Pastāv nepolitiskā pašnoteikšanās indivīdu kopienā, kura nesakrīt ar minētām prasībām, tomēr tās tiesības ir ierobežotas. Tāda kopiena var izmantot nepolitisko pašnoteikšanos. Tas nozīmē, ka valsts ietvaros jāgarantē nediskriminējošu politiku un cilvēktiesību aizsargāšanu. Tādai kopienai jāgarantē tās interešu un vērtību aizsargāšanu (valodas aizsardzība, kultūras attīstība).

Pašnoteikšanās tiesības ne vienmēr var beigties ar secesiju. Secesija ir galējais pašnoteikšanās iznākums. Tomēr, balstoties uz to, ka šajā darbā tiks aplūkoti gadījumi par Kosovu un Krimas reģionu, secesijas opcijai tiks pievērsta lielāka uzmanība. Secesija ir vienpusēja kāda valsts reģiona nodalīšana ar tās teritoriju un iedzīvotājiem, pamatojoties uz kopienas tiesībām uz pašnoteikšanos.²⁸ Secesija beidzas ar neatkarīgas valsts izveidi teritorijā, kuru attiecīga indivīdu kopiena nodalīja no valsts. Pašnoteikšanās tiesības paredz arī tādu iespēju, kad nodalāms reģions var būt apvienots ar citu valsti.

Vairākas teorijas aplūko pašnoteikšanās tiesības. Viena no tām ir liberālā teorija. Šī teorija redz indivīdus kā patstāvīgas un brīvas būtnes, kuras ir spējīgas un tiesīgas noteikt, kas viņām ir nepieciešams savu interešu realizēšanai. Loke norāda - "Dabiskās cilvēka brīvības ir tas, ka viņam jābūt brīvam no jebkuras augstākās varas, un nebūt zem cita cilvēka gribas vai autoritātes".²⁹ Kants arī piekrīt tam, ka indivīdam ir tiesības izvēlēties kādai varai jāpakļaujas un pieprasīt savu interešu ievērošanu un citiem aktieriem jāciena indivīdu prasības.³⁰ Liberālas teorijas pamatvērtība ir indivīda brīvība, un viņu spējas regulēt valsts centrālo varu. Šī teorija uzsver to, ka valsts kalpo indivīdu interesēm, nevis indivīdi kalpo valstīm. Ja valsts centrālā vara nespēj nodrošināt tādu interešu aizsargāšanu, indivīdi ir tiesīgi nepakļauties tādai varai. Indivīds ir brīvs izvēlēties apstākļus, kuros viņš dzīvos, un arī ir brīvs izvēlēties kopienu, kurai viņš pievienosies savu interešu apmierināšanai.

²⁸ C.H.Wellman. (2005) *Theory of Secession. The case for political self-determination*. Cambridge, Cambridge University Press. 3.lpp

²⁹ Nine C. (2012) *Global Justice and Territory*. Oxford, Oxford University Press. 90.lpp

³⁰ Turpat. 36.lpp

Liberālā pieeja paredz izvēlēs teoriju, kuras piekritējs ir K.Vellmans. Šī teorija paredz, ka indivīdam ir tiesības brīvi izvēlēties kādu asociāciju vai kopienu un, ja šī kopiena vairs neatzīt valsts autoritāti, tad tai jāpiedāvā tiesības uz secesiju.³¹ Indivīdam ir izvēles brīvība kādos apstākļos viņam jādzīvo. Pašnoteikšanās tiesības (kā arī secesijas) izmantošanas iespēja - tā ir brīvība izvēlēties starp esošās centrālās varas noteikumiem un alternatīviem noteikumiem, kurus šī kopiena ir tiesīga pati noteikt.

Pašnoteikšanās tiesības bieži vien saista ar taisnīguma ideju. Visietekmīgāko taisnīguma izpratni divdesmitā gadsimta liberālās domas ietvaros attīstīja ASV filozofs Džons Rolzs. Pēc Rolzsa domām, indivīds ir brīvs un racionāls, tāpēc tikai viņš ir tiesīgs noteikt pēc kādiem labumiem tiekties, kuri pēc viņa domām kalpo viņa interesēm, un neviens cits nav tiesīgs tam traucēt.³² Tikai indivīdam pieder labumu noteikšanas iespēja, un valsts centrālajai varai tas jāievēro. Protams, runa ir ne tikai par atsevišķu indivīdu, bet arī par kopienām, kurās indivīds var brīvi iestāties, balstoties uz asociācijas brīvību. Katrs indivīds tiecas pie labklājības, kas valstij ir jānodrošina. Taisnīguma teorija norāda, ka "sociālais taisnīgums ir grupas labklājības koncepcija"³³, tomēr "sociālā labklājība ir atkarīga tieši no indivīdu apmierinātības".³⁴ Tas nozīmē, ka indivīdu interešu neapmierināšana apšaubā taisnīguma pastāvēšanu valsts ietvaros. Pašnoteikšanās tiesības un secesijas izmantošana var būt atbalstāma, ja rezultātā kopienai būs piedāvātas lielākas iespējas pārvaldīt savu dzīvi pēc savām vērtībām. Pašnoteikšanās un secesija ir tādi paši labumi kā citi kolektīvi labumi, pēc kuriem kopiena ir tiesīga tiekties. Protams nedrīkst aizmirst par to, ka ir jābūt tā, lai viena indivīdu brīvība nekaitētu citu indivīdu brīvības izteiksmei. Lai pieprasītu taisnīgu attieksmi pret savām interesēm, ir nepieciešami izteikt cieņu pret citu indivīdu interesēm. Kopiena nedrīkst izmantot nedemokrātiskus instrumentus savu interešu apmierināšanai.

Taisnīguma teorija norāda, ka katram indivīdam pēc būtības pieder speciālas tiesības, kuras atšķiras no juridiski fiksētām tiesībām (piemēram pilsoņu tiesības balsot). Speciālas tiesības paredz kulturālas tiesības. Tādas tiesības nozīme, ka kādai kopienai ir unikālas tiesības uz savas kultūras aizsargāšanu (aizsargāt savu valodu, sekot tradīcijām, aizsargāt kultūras pieminekļus utt.).³⁵ Tādas tiesības ļauj atzīt centrālo varu par nelegitīmu, ja tā neievēro šādas kopienas speciālās tiesības.

Nacionālisma teorija arī atzīst pašnoteikšanās tiesības kā labumu, uz kuru indivīdi ir tiesīgi tiekties. Kopumā tā sakrīt ar liberālas teorijas apgalvojumiem par indivīdu brīvību un spēju

³¹ Mancini S. (2012) *Secession and Self-determination*. Oxford: Oxford University Press. 485.lpp

³² Rawls J. (1996) *Political liberalism*, New York, Columbia University Press. 77-78.lpp.

³³ J.Rawls. (1972) *A Theory Of Justice*. Oxford, Clarendon Press. 24.lpp

³⁴ Turpat. 31.lpp

³⁵ Caney S.(2005) *Justice Beyond Borders. A global political theory*. Oxford, Oxford University Press. 65.lpp

patstāvīgi noteikt apstākļus, kuros tiem jādzīvo. Tomēr nacionālisma teorija skatās uz šiem apstākļiem no citas perspektīvas. Kā jau var saprast, tās centrā ir nevis visdažādākā veida indivīdu kopienas, bet noteikta kopiena - nācija. Kā jau bija minēts, britu filozofs D. Millers ir pazīstams nacionālisma teorijas piekritējs. Viņš nepārprotami atzīt, ka nācija ir tāda unikāla kopiena, kurai sākotnēji ir morālas tiesības uz pašnoteikšanos un secesiju. Nācijai ir nepieciešama valsts, lai izmantotu tādas vērtības pārvaldes laikā. Nācija patstāvīgi spēs labāk sevi pārvaldīt, jo starp nācijas pārstāvjiem ir stiprāka mijiedarbība un saprašanās. Valsts vara, kas nevadās pēc nācijas vērtībām, nespēs nodrošināt nepieciešamos labumus. Visbiežāk piemin tādu argumentu, ka tādā veidā tiks kaitināta nācijas kopēja identitāte, kultūra, tradīcijas, jo valsts centrālā vara nespētu nodrošināt tādus likumus un pieņemt tādus lēmumus, kuri spēs aizsargāt nāciju (piemēram, valodas izmantošanā, izglītībā, publiskā kultūra utt.). Mills saka: “Nācijām jābūt savai valstij, lai spētu aizsargāt savas atšķirīgās īpašības no iznīcināšanas un apdraudējumiem. Nācijai ir nepieciešamas institūcijas, kuras spētu realizēt īpašus pienākumus, kuras attiecās uz šo nacionālo kopienas”.³⁶ Nācijas, lai spētu sevi labāk pārvaldīt un nodrošināt savas vērtības izmantošanu, ir tiesīgas uz pašnoteikšanos.

Viens no liberālās domas klasiķiem Dž.S. Mills raksta par nacionālisma pozitīvu ietekmi uz demokrātiju, viņš uzskata, kā stipra demokrātija ir iespējama tikai monoetniskā valstī, jo citādi starp valsts iedzīvotājiem nebūs vienprātības un solidaritātes.³⁷ Racionāli vērtējot tādu argumentu, var nonākt pie secinājuma, ka tādi apstākļi nav iespējami mūsdienās. Kā jau bija minēts tas ir utopiski cerēt uz nācijas homogēnu raksturu. Tajā var būt indivīdi, kuri piešķir sevi pie citas nācijas, vai jūtas, kā vairāku nāciju pārstāvji. Nacionālisma arguments par labu nācijas tiesībām pašnoteikties nav noliedzams, jo indivīdu kopienām ir tiesības aizsargāt savas vērtības un intereses. Tomēr, runājot par kopienas raksturu, nedrīkst norobežoties tikai ar nāciju kā kopienas veidu.

Svarīgs elements, par kuru nedrīkst aizmirst, runājot par secesijas iespējamību, ir teritoriālas tiesības. Secesijas laikā runa ir ne tikai par politisko pašnoteikšanos, bet arī par fizisku nodalīšanu. Svarīgi saprast, kam pieder teritoriālas tiesības. Valstij tiešā veidā nav teritoriālas tiesības, jo valstīm ir tikai institucionāla funkcija, kuras uzdevums ir nodrošināt tādu tiesību piemērošanas iespēju valsts iedzīvotājiem.³⁸ Teritoriālas tiesības pieder kopienai, kura to apdzīvo. Šai kopienai jābūt vēsturiskai saitei ar šo teritoriju. Kopienām ir tiesības piedalīties valsts pārvaldē un tām ir teritoriālas tiesības, kuras iekļauj sevi sekojošas tiesības: “juridiskās tiesības uz teritorijas iedzīvotājiem; juridiskās tiesības uz teritorijas resursiem; īpašuma tiesības uz teritorijas resursiem; tiesības noteikt

³⁶ Stanford Encyclopedia of Philosophy. Secession. Ascriptivist Theories. <https://plato.stanford.edu/entries/secession/>

³⁷ Turpat.

³⁸ Nine C. (2012) *Global Justice and Territory*. Oxford, Oxford University Press. 14.lpp

uzturēšanās, imigrācijas un pilsonības tiesības attiecīgā teritorijā”.³⁹ Visu šādu tiesību realizēšanu nodrošina valsts centrālā vara. Tomēr tai ir tikai starpnieka funkcija. Tādas tiesības pieder kopienai, kuru attiecīgā vara pārvalda. Ja valsts nav spējīga nodrošināt indivīdu kopienas labklājību un tas rīcības nesakrīt ar kopienas vērtībām, kopienai ir tiesības deleģēt varu, izmantojot savas tiesības uz teritoriju, un tādā veidā pašnoteikties.

Tika analizēti liberālas un nacionālisma teorijas skatījumi uz pašnoteikšanās tiesībām, kā arī tādi principi kā asociācijas brīvība, izvēles tiesības, taisnīguma teorija un tiesības uz teritoriju. Balstoties uz tiem, var secināt, ka pašnoteikšanās tiesību izmantošanu pamato tas, ka indivīdi sākotnēji ir tiesīgi saņemt labumus, kas apmierinās viņu intereses. Valsts vara savukārt ir instruments, ar kura palīdzību kopienas tiesības un intereses tiek realizētas. Kopienām ir speciālas tiesības aizsargāt savas vērtības. Gadījumā, ja valsts centrālā vara nav spējīga nodrošināt labklājību, cilvēktiesību ievērošanu, drošību (fizisko, ekonomisko, sociālo) un apmierināt kopienas dalībniekus, kopiena ir tiesīga izmantot pašnoteikšanās tiesības un pat secesiju.

2.3. Pašnoteikšanās tiesību un secesijas izmantošanas nosacījumi un ierobežojumi

Analizējot pašnoteikšanās tiesību izmantošanas iespēju, jāatceras, ka liberālā un nacionālisma teorija un pašnoteikšanās tiesības atsevišķi nenozīmē visatļautību. Tādas teorijas apzinās negatīvas ietekmes iespēju. Kopienas var vadīties pēc savtīgām un pat ļaunprātīgām velmēm, ierobežojot valsts iespējas kontrolēt kādu reģionu. Kopienas var manipulēt ar savām tiesībām uz secesiju, ierobežojot citu kopienu iespēju vadīties pēc savām interesēm. Var rasties vēl asāki konflikti starp dažādām kopienām valsts ietvaros, pieprasot secesiju. Pastāv vairāki riski, kurus var izraisīt nekontrolējama secesijas izmantošanas iespēja. Gan liberālā, gan nacionālisma teorijas nenozīmē tikai vienas kopienas tiesību aizsargāšanu, jo ir svarīgi ievērot taisnīguma principus attiecībā pret citām kopienām (gan šīs valsts ietvaros, gan visā pasaulē). Vienas kopienas tiesību aizsargāšana un citas kopienas tiesību ierobežošana citas kopienas labā iet pretrunā ar liberālās teorijas pamatiem. Vienmēr jābūt klāt tādām vērtībām kā solidaritāte un godīgums, lai nespētu kaitēt citas kopienas brīvībai. Analizējot pašnoteikšanās tiesību izmantošanas pieprasījumu, jāatceras par valsts teritoriālo integritāti. Jābalansē starp kādas kopienas tiesību aizsargāšanu un citas kopienas tiesību ierobežošana. Jāanalizē konteksts un konflikts, kurš provocēja pašnoteikšanās tiesību pieprasīšanu.

³⁹ Nine C. (2012) *Global Justice and Territory*. Oxford, Oxford University Press. 6.lpp

Svarīgs ir kopienas pašnoteikšanās tiesību un secesijas izmantošanas pamatojums. Ir svarīgi, lai pamatojums pašnoteikšanai būtu vērtīgs un citi iespējami risinājumi nav pietiekami. Kopienas ceļš uz secesiju nevar būt nekontrolējams process. Tam jāievēro valsts robeža integritātes princips, lai nespētu ierobežot citas kopienas tiesības un valsts centrālas varas pilnvaras. Šīs nodaļas ietvaros tiks analizētas vairākas prasības pašnoteikšanās tiesību izmantošanas iespējai. Neskatoties uz to, ka kopiena var vienbalsīgi atbalstīt secesiju referendumā, ja zem pieprasījuma nav vērtīga arguments, secesija nav iespējama. Ir nepieciešams noteikt kopienas secesijas izmantošanas argumentu un noteikt tās vērtīgumu, izmantojot divu principu attiecības (kopienas pašnoteikšanās tiesības, valsts teritoriāla integritāte). Jāsaprot, kāds secesijas pamatojums ļauj vienam principam aiziet priekšplānā.

Gandrīz katrā pašnoteikšanās tiesību un secesija izmantošanas pieprasījumā kopienas izmanto argumentu, kurš ir saistīts ar kulturālām atšķirībām starp šo noteikto kopienu un citām valsts kopienām. Kopienas kultūras vērtības kopienai jāizmanto kā pamats, izstrādājot likumus. Tiek izmantots arguments, ka tikai ar pašpārvaldi būs iespējama unikālās kultūras aizsargāšana. Tomēr ar tādiem argumentiem nepietiek. Ir jābūt nopietnam taisnīguma pārkāpumam no valsts centrālas varas vai citu valsts kopienu puses. Mūsdienās visas valstis nav homogenas. Vairākas dominējošas nācijas un minoritātes sadzīvo kopā un dažādas kultūras nav diskriminētas. Pastāv nācijas, kurām vispār pasaulē nav savas zemes, tomēr tās spēja saglabāt savas tradīcijas un kultūru. Ja valsts nodrošina likumus, kuri nediskriminē kādu nāciju, un tām ir tiesības aizsargāt savu kultūru un patstāvīgi to attīstīt, tad secesijai nav pamata. Tādā gadījumā teritoriālā valsts integritāte ir prioritāte, jo kulturālas atšķirība pati par sevi nav pietiekams arguments. Kopienai, ja tā ir atsevišķas kultūras pārstāvis, jābūt atzītai no valsts puses. Par atzīšanu var kalpot tas, ka indivīdi var būt atzīti kā minoritātes vai pamatiedzīvotāji. Var būt atsevišķi noteikta kādas valodas izmantošana, vai kopienas tiesības uz savu karogu, ģerboni, himnu un citiem simboliem.

Kulturālas atšķirības ir vērtīgs pamatojums pašnoteikšanai un secesijai, ja no valsts puses pastāvēja brutāla un vardarbīga apspiešana. Starptautiskiem aktieriem jābūt tādas cilvēktiesību ierobežošanas lieciniekiem. Vērtīgs kulturālais pamatojums ir tad, kad šī kopiena atrodas kultūras vākumā – tai nav pieejas savas kultūras izmantošanai vai attīstībai. Ja valsts centrālā vara kaitē kopienai, izmantojot genocīdu, masveida "etnisko tīrīšanu" un citus agresīvus instrumentus, secesijas izmantošana ir pamatota.⁴⁰ Agresija var sastāvēt netikai no valsts centrālās varas, bet arī no citiem valsts iedzīvotājiem. Valsts ietvaros var pastāvēt kopienas, starp kurām ir saasinātas attiecības un vardarbības akti. Ja valsts centrālā vara nespēj vai necenšas atrisināt pastāvošo etnisku

⁴⁰ Walter Ch., Antje Von Ungern-Sternberg, Abushov K. (2014) *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford, Oxford University Press.. 57.lpp

konfliktu un kopienas nevar atrast kompromisu, attiecīgajai kopienai ir vērtīgs pamatojums secesijai.⁴¹

Dažreiz piemin reliģiju kā pamatu uz pašnoteikšanos un secesiju. Reliģija var stiprāk nekā kultūra kopumā ietekmēt valsts iekārtu. Katrai konfesijai ir savas vērtības un aizliegumi. Dažādi likumi var iet pretrunā ar dažādām reliģiskām vērtībām (viendzimuma laulība, aborts, tiesības balsot utt.). Reliģisko argumentu, tāpat kā kultūras atšķirības argumentu, var izmantot tādā gadījumā, kad abas puses nevar atrast kompromisu, un atrisināt vardarbīgos aktus.

Drošības argumentam arī ir sava vieta pašnoteikšanās tiesību izmantošanas iespējās. Valsts uzdevums ir nodrošināt dažāda veida iedzīvotāju drošību. Runājot par fizisko drošību, kopienai ir tiesības pašnoteikties un veidot savu valsti, ja valsts centrālā vara zaudēja savu aizsardzības funkciju.⁴² Kopienai ir tiesības uz drošību un savu interešu aizsargāšanu. Ja valsts centrālā vara negarantē kādai noteiktai kopienai drošību (no kara, no uzbrukumiem, no terorisma) vai pat realizē militārus uzbrukumus no savas puses, kopienai ir tiesības uz pašpārvaldi.

Argumentējot savu secesiju, dažas kopienas var norādīt, ka valsts centrālā ir nedemokrātiska un nespēj nodrošināt cilvēktiesības un minoritātes tiesības, ka arī indivīdiem nav vienādas iespējas piedalīties valsts politiskajā dzīvē (balsot, veidot partijas, būt pārstāvētiem dažādās institūcijās, vārda brīvība). Valsts pienākums ir ievērot, aizsargāt un veicināt ikvienas personas tiesības piedalīties lēmumu pieņemšanas procesā.⁴³ Ja valsts diskriminē kādu kopienu, nespējot nodrošināt tai cilvēktiesības, un tai nav iespējas kādā veidā izteikties, valsti var atzīt par nelegitīmu, un kopiena var pieprasīt secesiju. Kopienai jābūt pierādījumam, ka kādas cilvēktiesības tika pārkāptas (piemēram, pastāv likums, kurš diskriminē kādu kopienu).

Sociālās politikas problēmas arī varētu tikt piedāvātas, kā pamats secesijai. Indivīdiem ir tiesības saņemt pamatvajadzības (piekļuve dzīvei svarīgiem resursiem, saņemt veselības aprūpi, tiesības uz izglītību, brīvība uz labklājību, drošība utt) un valsts pienākums ir nodrošināt piekļuvi tām.⁴⁴ Ja kādai kopienai nav garantētas pamatvajadzības no valsts puses, tā ir tiesīga uz secesiju.

Dažreiz secesijas pamatā ir ekonomiskie argumenti. Šeit svarīgi izvairīties no valsts savtīgas uzvedības. Indivīdi ir ieinteresēti savas kopienas ekonomiskajā labklājībā un ir tiesīgi tiekties pie tās. Tomēr ekonomiskie pamati var būt vērtīgi secesijai, ja kopiena kādā veidā bija ekonomiski diskriminēta. Tai bija piešķirti citi nodokļi nekā pamatiedzīvotājiem, tai ir ierobežota piekļuve

⁴¹Miller D. (1995) *On nationality*. Oxford, Clarendon press.98.lpp

⁴²Moore.M. (2001) *Ethics of nationalism*. New York, Oxford University Press. 166.lpp

⁴³Christiano T. *Self Determination and the Human Right to Democracy*. 4.lpp

https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj_I6n2vfLKAhXBWSwKHbxxBfsQFgg8MAI&url=http%3A%2F%2Fwww.u.arizona.edu%2F~thomasc%2FSelf%2520Determination%2520and%2520the%2520Human%2520Right%2520to%2520Democracy%2520Revised%2520Jan%25202013.docx&usg=AFQjCNEPwebAO5_TIQ0-sLtOe7g61Pvcow&sig2=2Ix3FDqe93t_8JYv5idEbA

⁴⁴Nine C. (2012) *Global Justice and Territory*. Oxford University Press, Oxford. 31.lpp

publiskiem labumiem vai resursiem un citi diskriminējošie nosacījumi. Tomēr par argumentu secesijai nevar kalpot savtīga kopienas uzvedība, kura tiecas pie peļņas gūšanas. Bieži valsts bagātākie reģioni var izteikt vēlmi izstāties no valsts sastāva, lai tās ienākumi nebūtu “pārdalīti” uz visu valsti, tomēr tas nesakrīt ar pašnoteikšanās tiesību principiem.

Bija aplūkoti visbiežāk sastopamie argumenti pašnoteikšanai un secesijai, tomēr pastāv arī cita veida pamatojumi. Novērtējot pašnoteikšanās izmantošanas iespēju, ir svarīgi noteikt, ka attiecīga kopiena bija netaisnības upuris, lai tā varētu nodalīties. Ja valsts nespēja nodrošināt cilvēktiesības un likvidēt pastāvošu konfliktu un ja valsts vara pati ir agresijas avots, kopienas ir tiesīga uz secesiju.

Izņemot nepieciešamību pēc vērtīga pamata kopienai jāievēro vairākas prasības pašnoteikšanās tiesību izmantošanai. Kopienas ceļam uz secesiju arī jābūt taisnīgam. Vudro Vilsons, kurš atbalstīja pašnoteikšanās tiesības norādīja, ka “kopienai ir tiesības demokrātiski noteikt savu politisko statusu tik ilgi, kamēr visas pārmaiņas notika miermīlīgi, saskaņā ar liberālo tiesību standartiem, un neparedz nekādu netaisnu teritorijas nodalīšanu vai negodīgus secesijas noteikumus.”⁴⁵ Pastāv standarti, kurus kopienai jāievēro pirms un secesijas laikā.

Pirmā prasība secesijas realizēšanas iespējai, no kuras izriet visas citas prasības, ir saistīta ar to, ka kopienai pašai obligāti jābūt demokrātiskai. Pieprasīt secesiju var tikai tāda kopiena, kas pati ir taisnīga un pieņem starptautiski atzītās cilvēktiesības un ievēro tās. Kopienai jādemonstrē spēja ievērot minimālo taisnīguma standartu – pret kopienas dalībniekiem tiek izmantota taisnīga un demokrātiska politika (izvelēs brīvība, vārdu brīvība, drošība, cilvēktiesības, pieeja nepieciešamiem resursiem un citi).⁴⁶ Kopienas dalībniekiem jābūt tiesībām piedalīties lēmumu pieņemšanā saistībā ar secesiju un pret viņiem nedrīkst izmantot piespiešanas instrumentus. Ja kopiena uzvedas netaisnīgi un ierobežo citu indivīdu cilvēktiesības, tai nav tiesības pieprasīt taisnīgo attieksmi attiecībā pret sevi, jo runa iet par secesiju. Ja kopiena neatzīst un neievēro starptautiski atzītās normas, tā arī neatzīst savas tiesības uz pašnoteikšanos.

Taisnīguma ievērošana kopienas ietvaros paredz minoritāšu tiesību aizsardzību. Visiem citādi domājošiem indivīdiem un minoritātēm jānodrošina cilvēktiesības. Nav pieņemama minoritāšu tiesību ierobežošana un kāda veida diskriminācija (ir asociācijas brīvības, tiesības aizsargāt un attīstīt savu kultūru, kustības brīvību utt). Reģiona nodalīšana no valsts mainīs reģiona politiku. Jaunie apstākļi ietekmēs katra kopienas dalībnieka dzīvi, tāpēc ir nepieciešamas visiem piedāvāt iespēju izteikties attiecībā uz secesijas piemērošanu.

⁴⁵ Patten A. (2002) *Democratic Secession from a Multinational State*. 558.lpp <https://www.princeton.edu/~apatten/secession-ethics.pdf>

⁴⁶ Nine C. (2012) *Global Justice and Territory*. Oxford University Press, Oxford. 45.lpp

Secēsija ir iespējama, kad kopiena var pierādīt, ka tā ir spējīga izveidot dzīvotspējīgu valsti. Kopienai jānodrošina savi iedzīvotāji ar nepieciešamiem resursiem un pakalpojumiem, lai tā varētu pastāvēt bez centrālās varas sniegtiem labumiem. Jaunas, nestabilas valsts radīšana, kura nespēj nodrošināt savus iedzīvotājus ar nepieciešamiem pakalpojumiem, var izraisīt krīzi netikai valsts iekšienē, bet arī visā savā reģionā. Secēsija ietekme netikai kopienai, kas nodalās, bet arī valsti no kuras nodalās. Pārējiem iedzīvotājiem vairs nebūs pieejas resursiem, kurus sniedz attiecīgs reģions. Ja reģions ir ekonomiski un stratēģiski svarīgs visai valstij, un bez tā valsts nebūs dzīvotspējīga, šis reģions nav spējīgs uz pašnoteikšanos.⁴⁷ Tā arī otrādi, ja reģions ir pilnībā atkarīgs no valsts centrālās varas labumiem, un kopiena, kura pieprasa secēsiju, nebūs spējīga nodrošināt savus dalībniekus ar pamatvajadzībām, tāds reģions nevar būt nodalāms. Reģionam, kurš var būt nodalāms, jābūt spējīgām militāri aizsargāt savus iedzīvotājus no ārējās agresijas. Kopienai, kura pieprasa secēsiju, jābūt spējīgai nodrošināt institūcijas izveidi, kuras veidos valsts aparātu, kā arī veidos diplomātiskas attiecības ar citām valstīm.⁴⁸ Ja kopiena kādu iemeslu dēļ nav spējīga nodrošināt militāro aizsardzību un institūciju izveidi, tad kopienas dalībnieku cilvēktiesības var būt neaizsargātas un apdraudētas.

2.4. Pašnoteikšanās tiesību un secēsijas izmantošanas process

Secēsijas process nevar notikt patvaļīgi. Pastāv noteiktas prasības procesam, kurš sākas, kad kopiena paziņo par savu vēlmi pašnoteikties, un beidzās ar jaunas valsts izveidi vai ar valsts robežu negrozāmību. Abas puses nevar darboties patvaļīgi, vadoties tikai pēc savām interesēm.

Pieprasot pašnoteikšanos un pieņemot lēmumu, ka kopienai ir nepieciešami nodalīties no valsts centrālās varas, jānodrošina maksimāls konsensus kopienas ietvaros. Ja kāda daļa piekrīt, ka kopienai ir nepieciešami nodalīt attiecīgu reģionu, kāda daļa var pretoties tādām solim noteiktu iemeslu dēļ. Nevar sasniegt vienbalsīgu atbalstu secēsijai, tomēr kopienai jācenšas nodrošināt maksimāli iespējamo konsensu.⁴⁹ Kopienas minoritātēm un citādi domājošiem indivīdiem jādod iespēja paust savu viedokli attiecībā uz secēsiju un pieprasīt savu interešu aizsargāšanu. Kopienai jāmeklē kompromiss. Ja lielākā kopienas daļa piekrīt secēsijai, tomēr kāda daļa pretojas tai, nevar apgalvot, ka secēsija nav iespējama. Tādā veidā sabiedrības daļa, kura cieš no valsts centrālās varas politikas, nespēs aizsargāt savas intereses. Vairākumam jānodrošina minoritāšu tiesību aizsargāšana,

⁴⁷ Miller D. (1995) *On nationality*. Oxford, Clarendon press. 105.lpp

⁴⁸ Boykin S. (1998) "The Ethics of Secession," in David Gordon, ed., *Secession, State and Liberty*, Transaction Publishers. 1.lpp
<http://www.ditext.com/boykin/ethics.html>

⁴⁹ Walter Ch., Antje Von Ungern-Sternberg, Abushov K. (2014) *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford, Oxford University Press. 58.lpp

lai secesijas laikā un pēc tās minoritātēm būtu aizsargātas cilvēktiesības. Jānodrošina vārda brīvība, nedrīkst izmantot piespiešanu un citus instrumentus, kuri nesakrīt ar cilvēktiesību vērtībām.

Labākais variants, kā analizēt konsensu kopienas ietvaros ir organizēt referendumu. Saprast kopienas intereses ir iespējams caur dažāda veida balsojumiem, sociāliem pētījumiem, parakstu vākšanu utt. Tādā veidā būs iespējams nodrošināt visefektīvāko un demokrātisko secesijas procesu. Referendumam un cita veida balsojumiem ir tāds trūkums, ka tas vienmēr ir vairākuma izvēle. Tomēr neskatoties uz šo trūkumu, tas ir labākais veids kā piedāvāt apliecinājumu, ka kopiena piekrīt secesijai. Referenduma procesam ir noteiktas prasības, kuras kopienai jāievēro. Visiem pilsoņiem jābūt iespējai piedalīties referendumā. Referendumam jāatbilst starptautiskiem standartiem par godīgu balsojumu. Tas nozīmē, ka nedrīkst izmantot netaisnīgus instrumentus (piespiešanu, balsu pirkšanu, nekorektu balsu skaitīšanu utt.) un ir nepieciešama starptautiskā uzraudzība (komitējas), kura apstiprinās referendumu godīgumu.⁵⁰ Ir nepieciešami laicīgi saskaņot referendumu veikšanu. Nedrīkst paziņot par referendumu veikšanu īsi pirms tā, kā arī nav pieļaujami vispār neziņot valsts centrālajai varai par referendumu veikšanu. Jābūt noteiktam procesam pirms referendumu. Jāpaziņo kopienai par referendumu iniciatīvu (var būt vākti paraksti par referendumu). Ja iniciatīva būs atbalstīta, jāpaziņo centrālajai varai par referendumu veikšanu. Jāsaskaņo jautājumu formulējums un balsošanas noteiktumi, kā arī citi soļi pirms referendumu. Starp referendumu iniciatīvu un referendumu dienu jābūt ilgam laika posmam. Labākais referendumu piemērs, kurš bija saistīts ar pašnoteikšanos un robežu noteikšanu, notika Šveicē. Referendums sastāvēja no vairākiem balsojumiem, kur Šveices pilsoņi izteica savus viedokļus par robežu noteikšanu, un viss šis process aizņēma 8 gadus (1970-1978).⁵¹ Tas ļāva detalizētāk uzzināt iedzīvotāju viedokļus, un pieņemtais lēmums attiecībā uz referendumu rezultātiem nebija liels pārsteigums un negaidīts solis attiecībā uz valsts centrālo varu.

Runājot par referendumu veikšanas saskaņošanu ar valsts centrālo varu, jāatceras, ka tā visbiežāk aizliedz veikt tāda veidā referendumus, jo tas draud valsts suverenitātei (piemēram, Spānijas centrālā vara aizliedza referendumu Katalonijā 2014. gadā). Valsts centrālās varas aizliegums veikt referendumu par pašnoteikšanos nevienmēr ir taisnīgs un atsevišķos gadījumos var pārkāpt pašnoteikšanās tiesību pamatprincipus.⁵² Jāanalizē konkrēts gadījums, lai spētu noteikt kādam no diviem principiem (kopienas tiesības uz pašnoteikšanos vai valsts teritoriālā integritāte) jādod priekšroka. Ja kopienas raksturs sakrīt ar nepieciešamiem kritērijiem, ja kopienai ir vērtīgs

⁵⁰ Walter Ch., Antje Von Ungern-Sternberg, Abushov K. (2014) *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford, Oxford University Press. 133.lpp

⁵¹ Turpat. 135.lpp

⁵² Miller D. (1995) *On nationality*. Oxford, Clarendon press. 111.lpp

pamats pieprasīt pašnoteikšanos un ja bija ievērotas citas pašnoteikšanās tiesību izmantošanas prasības, kopienai jādod iespēja veikt referendumu. Tādā veidā būs iespējams apstiprināt vai noraidīt kopienas piekrišanu nodalīties. Tādos apstākļos valsts centrālā vara nav tiesīga aizliegt referendumu veikšanu un kopiena var brīvi izmantot iespēju rīkot referendumu, ievērojot iepriekš minēto referendumu sagatavošanas procedūru. Tomēr, ja kopienas raksturs nesakrīt ar nepieciešamiem kritērijiem, ja kopienai nav vērtīga pamata pieprasīt pašnoteikšanos un ja nebija ievēroti citas pašnoteikšanās tiesību izmantošanas prasības, referendumu jāorganizē saskaņā ar konstitūcijā noteiktiem principiem.

Kopienai jānodrošina dialogs ar valsts centrālo varu. K.Vellmans apstiprina, ka, lai spētu nodrošināt taisnīgu secesijas procesu, ir nepieciešams ilgs laiks sarunām.⁵³ Secesija nevar būt nekoordinētu darbību rezultāts, kad viena no pusēm nav informēta par citas puses darbību. Kopienai ir jāziņo par savu neapmierinātību, kura kalpo kā pamats pašnoteikšanai. Kopā ar valsts centrālo varu kopienai jāapspiež problēmas un jāmeģina meklēt risinājumi. Ja problēma nav atrisināma un kopienas pieprasa pašnoteikšanās tiesību izmantošanu (vai secesiju), tai jāziņo par tādu lēmumu. Kad kopiena paziņo par vēlmi nodalīties, abām pusēm jāaskaņo process. Sarunas var notikt vairākos posmos, apspriežot katru secesijas niansi vai secesijas alternatīvas. Tas ir nepieciešams, lai maksimāli izvairītos no tāda radikāla lēmuma kā secesija. Ja valsts centrālā vara ir gatava sarunām un piekrist piedalīties dialogā, ir jāvadās pēc kopīgi izstrādātiem principiem. Tomēr, ja valsts centrālā vara kategoriski atsakās piedalīties dialogos un pieturās pie savas nostājas, kopiena nevar darboties bez atklātības. L. Brilmayer (amerikāņu starptautisko tiesību profesors) norāda, ka kopienai ar skaļiem protestiem jāpaziņo par savu neapmierinātību un vēlmi pašnoteikties.⁵⁴ Tāds instruments jāizmanto, ja valsts centrālā vara atsakās piedalīties dialogā. Tādā veidā kopiena spēs ziņot par savu neapmierinātību. Pretēja gadījumā, bez savlaicīga paziņojuma, ātrs secesijas process var izskatīties kā sabotāža. Tādu uzvedību nevar uzskatīt par taisnīgu.

Atrisināt abu pušu konfliktu var palīdzēt citi starptautiskie aktieri. Starptautisko aktieru novērošana un piekrišana ir nepieciešama netikai sarunu laikā, bet visā secesijas pieprasīšanas procesā. K.Valter norāda, ka: “starptautiskiem aktieriem ir jāspiež par secesijas mēģinājumu leģitimitāti”⁵⁵. Starptautiskiem novērotājiem ir jāpiedalās, jo katrai no pusēm ir savas noteiktas intereses attiecībā uz secesiju, tāpēc dažreiz tās var būt neobjektīvas un nespējīgas noteikt procesa

⁵³ Walter Ch., Antje Von Ungern-Sternberg, Abushov K. (2014) *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford, Oxford University Press. 61.lpp

⁵⁴ Brilmayer L. (1991) *Secession and self-determination. A territorial interpretation*. Yale Law School Faculty Scholarship. 184.lpp

⁵⁵ Walter Ch., Antje Von Ungern-Sternberg, Abushov K. (2014) *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford, Oxford University Press. 59.lpp

taisnīgumu. Viens no jautājumiem, kurā jāpiedalās citiem aktieriem, ir secesijas pamatojuma novērtējums. Kopiena vienmēr norādīs, ka tāds pamatojums ir vērtīgs un tas ir kopienas interesēs, tomēr valsts centrālā vara atbalstīs uzskatus, ka secesija nav pamatota. Citi aktieri spēs noteikt cilvēktiesību pārkāpšanu no kopienas vai valsts centrālās varas puses.

Secesijas procesam ir vēl viens kritērijs, kuram ir jāpiešķir atsevišķa vieta un īpašs uzsvars. Šis kritērijs ir saistīts ar spēka izmantošanu pašnoteikšanās laikā. Dažreiz kopienas vai valsts centrālā vara, lai aizsargātu savas intereses un lai veicinātu vai otrādi apturētu secesijas procesu, izmanto spēku. Tas var izpausties kā nemieri, vandalisms vai pat kā militāra intervence. Politikas teorija un starptautiskās tiesības paredz tikai dažus gadījumus, kad militārā intervence var būt pieņemama. Cietušai pusei ir tiesības izmantot spēku, lai tikai aizsargātu sevi no ārējas agresijas, nevis tai ir piešķirtas tiesības militāri iejaukties kādā procesā.⁵⁶ Ja mēs runājam par valsts centrālo varu, tai ir tiesības piemērot spēku tad, kad kopiena, kura pieprasa pašnoteikšanos, uzvedās agresīvi un draud visas valsts drošībai. Valsts pienākums ir aizsargāt savus iedzīvotājus, ja pret viņiem tiek izmantots spēks. Valsts centrālā vara ir spiesta izmantot spēku, lai apturēt agresiju un cilvēktiesību pārkāpšanu. Kopiena, kura pieprasa secesiju, var izmantot terorismu, lai manipulētu ar valsts iedzīvotāju dzīvībām un sasniegt savus mērķus.⁵⁷ Tikai tādos gadījumos, kad kopiena uzvedas agresīvi un izmanto nedemokrātiskus spēka instrumentus pret valsts centrālo varu un tās iedzīvotājiem, valsts ir tiesīga atbildēt ar spēka izmantošanu, lai apturētu agresiju. Ja valsts nav spējīga patstāvīgi apturēt kopienas agresiju, tā var pieprasīt starptautisko palīdzību.⁵⁸ Valsts spēka izmantošana nav attaisnojama, ja tās mērķis ir apturēt kopienas tieksmi uz secesiju, ar to pašu aizstāvēt savas intereses. Pat ja kopienai nav vērtīga pamata pieprasīt secesiju, vai kopienas īpašības nesakrīt ar darbā minētiem kritērijiem, valsts nav tiesīga piemērot spēku, lai apturētu attiecīgu kustību. Ja valsts centrālā vara bez pamata izmanto militāro spēku, lai tikai likvidētu secesijas kustību, tāda rīcība nav attaisnojama, un starptautiskie aktieri ir tiesīgi aizstāvēt kopienas tiesības.

Kopiena ir tiesīga piemērot spēku, lai tikai aizsargātu sevi no valsts centrālās varas agresijas, ja valsts izmanto vardarbīgus instrumentus (genocīds, "etniska tīrīšana", terors). Kopiena ir tiesīga izmantot spēku tikai kā aizsardzības instrumentu, nevis kā piespiešanu. Pat ja kopienai ir vērtīgs pamatojums pieprasīt secesiju un kopienas īpašības sakrīt ar darbā minētiem kritērijiem, tā nav tiesīga piemērot spēku, lai realizētu secesiju.⁵⁹ Kopienai savā rīcībā nav tik daudz militārā spēka vai

⁵⁶ Walter Ch., Antje Von Ungern-Sternberg, Abushov K. (2014) *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford, Oxford University Press. 17.lpp

⁵⁷ Hannum H. (1990) *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press. 12.lpp

⁵⁸ Philadelphia. 7.lpp

⁵⁹ Stanford Encyclopedia of Philosophy. Secession. Secession and Just War Theory. <https://plato.stanford.edu/entries/secession/>.

aizsardzības instrumentu kā valsts centrālajai varai, kurai ir aizsardzības institūcijas un armija. Tāpēc starptautiskie aktieri var piedalīties kopienas aizsargāšanā, ja valsts centrālās varas rīcības ir atzītas par nedemokrātiskām un apdraud kopienas drošību. Gan kopienai, gan valsts centrālajai varai nav pieļaujami materiāli kaitēt viena otrai.⁶⁰ Abas puses var izmantot spēku ne tikai kā militāro intervenci, bet arī izmantojot šantāžu, balstoties uz materiāliem labumiem, kuri ir nepieciešami pretējai pusei. Tādu ietekmes veidu arī nedrīkst izmantot, jo no tiem labumiem var būt atkarīga otras puses labklājība, drošība un pamatvajadzības.

2.5. Pašnoteikšanās tiesību un secesijas izmantošana politikas teorijā

Iepriekšējās nodaļās tika plaši aprakstītas pašnoteikšanās tiesību izmantošanas prasības, ierobežojumi un secesijas procesa nepieciešamie posmi. Šie visi kritēriji ir nepieciešami, lai izvairīties no iespējamās pašnoteikšanās negatīvām sekām un neierobežot valsts centrālās varas tiesības uz valsts teritoriālo integritāti. Tomēr, neskatoties uz to, ka taisnīga pašnoteikšanās samazina riskus, secesijas procesam ir dažas grūtības.

Pašnoteikšanās nevienmēr ir spējīga atrisināt konfliktu starp kopienu un valsts centrālo varu. Var rasties tāda situācija, ka pēc pašnoteikšanās, kura var izpausties kā secesija, attiecības starp abām pusēm saasinās.⁶¹ Tas ir saistīts ar to, ka notikusī secesija var palielināt naidu starp abām pusēm, jo valsts centrālā vara pazaudēja teritoriju kā arī labumus. Valsts centrālajai varai var būt centieni atgūt attiecīgo teritoriju atpakaļ, kas var izraisīt vēl vienu konfliktu vilni. Abas puses nespēs veidot starptautiskās attiecības un šajā reģionā uz ilgu laiku saglabāsies aukstas attiecības, vai naidis.

Robežu noteikšana var būt šķērslis taisnīgai pašnoteikšanai. Ja kopiena pieprasa noteikta reģiona vai apgabala pašnoteikšanos, tā nav problemātiska situācija. Šajā gadījumā jānovērtē citu prasību izpilde, kuras bija minētas šajā darbā. Tomēr, ja kopienas pieprasa secesiju, bet šī kopiena neapdzīvo kādu konkrētu teritoriju, ir problemātiski noteikt šīs kopienas teritoriālās robežas. Tad ir jāveido robežas, balstoties uz kopienas izplatību, tomēr problemātiskas teritorijas būs tādas vietās, kur kopienas pārklājas viena ar otru.⁶² Kopienas identitātes principu izmantošana robežu noteikšanā ir problemātiska vai pilnīgi neiespējama. Pastāv kopienas, kuras aizņem teritoriju vairākas valstīs (kurdi dzīvo gan Turcijā, gan Irākā, gan Irānā) tādejādi ir problemātiski noteikt teritoriju, kurā tās ir tiesīgas pašnoteikties.

⁶⁰ Miller D. (1995) *On nationality*. Oxford, Clarendon press. 104.lpp

⁶¹ Walter Ch., Antje Von Ungern-Sternberg, Abushov K. (2014) *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford, Oxford University Press. 146.lpp

⁶² Moore.M. (2001) *Ethics of nationalism*. New York, Oxford University Press.166.lpp

Secijas gadījums, kurš var izraisīt negatīvas sekas, ir tāds, kad kopiena, kura pieprasa pašnoteikšanos sākotnēji vēlas nevis veidot savu neatkarīgo valsti, bet apvienoties ar citu (iespējami balsoties uz nacionālo identitāti). Risks ir saistīts ar to, ka valsts, ar kuru kopiena vēlas apvienoties, var izmantot dažādus ietekmes instrumentus (materiālā palīdzība, propaganda, militārais spēks). Tas savukārt vājinās valsts centrālās varas tiesības un spēju saglabāt valsts robežas.

Viena no galvenām pašnoteikšanās tiesību izmantošanas negatīvām sekām ir domino efekts. Ja vienai kopienai būs atļauta pašnoteikšanās, citas kopienas visā pasaulē sekos tās piemēram. Viens “veiksmes stāsts” var iedvesmot citas kopienas, pat ja politikas nosacījumi ir atšķirīgi, pretoties valsts centrālajai varai, kas veicinās vairākus iekšējos konfliktus.

Lai izvairītos no pašnoteikšanās negatīvām sekām, politikas teorija cenšas norādīt uz tādu nostāju, ka šādu principu izmantošana ir pieļaujama tikai tad, kad konfliktu nevar atrisināt citādi. Pašnoteikšanās un it īpaši secesija ir galējā opcija. Lai izvairītos no tādā riska kā domino efekts, politikas teorija norāda uz to, ka situācijai jābūt unikālai, kuru nevar atrisināt citādi kā tikai ar secesiju. Parējās kopienas savukārt nespēs izmantot tādu gadījumu kā piemēru savam secesijas pieprasījumam.

Visas negatīvās pašnoteikšanās tiesību izmantošanas sekas un riski nav pamatojumi tādu principu aizliegšanai. Ja pašnoteikšanās būtu oficiāli aizliegta un tiktu aizsargātas tikai valsts varas tiesības uz robežu negrozāmību, daži konflikti valsts ietvaros netiktu atrisināti. Kopiena pieprasa pašnoteikšanos, kad to neapmierina valsts centrālās varas politika, vai, balstoties uz vēsturiskām netaisnībām. Ja no valsts puses bija nopietns pārkāpums attiecībā uz kopienu un tā nespēs izmantot secesiju, konfliktu nevarēs atrisināt ar citiem instrumentiem. Valstī var rasties naidis vai pat karš, kas neveicinās valsts labklājību. Tomēr, ja pašnoteikšanās tiesības būtu oficiāli atzītas likumos, tas var novest pie nekārtībām un savtīgas secesijas izmantošanas. Tādēļ politikas teorija piešķir pašnoteikšanās tiesību izmantošanai stingrus procedūras nosacījumus. Tie ir nepieciešami, lai aizsargātu valsts tiesības uz teritorijas pārvaldi. Tādi nosacījumi ir kā līnija gar divu veidu tiesībām (pašnoteikšanās un valsts teritoriālā integritāte), un, balstoties uz to kā ir ievēroti šādi nosacījumi, ir iespējams noteikt kādām tiesībām ir prioritāte.

Kā jau bija minēts pašnoteikšanās tiesību princips un valsts teritoriālās integritātes princips neizslēdz viens otru. K. Valter piekrīt, ka “teritoriālā integritāte pilnīgi neaizslēdz secesiju, tas pastāv, lai nodrošinātu līdzsvaru tai un ierobežotu tiesības uz pašnoteikšanos.”⁶³ Pašnoteikšanās tiesības nav garantētas kopienas tiesības, tas ir kā opcijas vai iespējas, ja citi risinājuma instrumenti nestrādā

⁶³ Walter Ch., Antje Von Ungern-Sternberg, Abushov K. (2014) *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford, Oxford University Press. 249.lpp

(reformas, sarunas, likumi utt). Visas minētās prasības šī darba ietvaros ir nepieciešamas, lai spētu noteikt pašnoteikšanās tiesību izmantošanas iespēju. Abi principi pastāv blakus un katrā noteiktā gadījumā “vienam principam jādod ceļš otram”⁶⁴. Lai spētu apgalvot, ka kādā konkrētā gadījumā jāizmanto kopienas pašnoteikšanās tiesību principi un valsts teritoriālās integritātes principiem “jālaiž priekšā” citi principu, visām minētām prasībām jābūt ievērotām. Katra punkta prasībām jābūt ievērotām: kopienas rakstura īpašībām; pašnoteikšanās tiesību izmantošanas pamatojumam; pašnoteikšanās tiesību izmantošanas prasībām un ierobežojumu ievērošanai; pašnoteikšanās tiesību izmantošanas procesam. Ja, analizējot kādu gadījumu, visas darbā aprakstītas prasības ir ievērotas, pašnoteikšanās tiesību principam ir prioritāte. Ja kādā punktā nav ievērota viena no aprakstītām prasībām, valsts teritoriālās integritātes principam jādod priekšroka un tādās kopienās tiesības izmantot pašnoteikšanos nav iespējamās tādos apstākļos. Tomēr tas neizslēdz iespēju, ka tādās tiesības kādreiz varētu tikt piemērotas. Kopiena laika gaitā var mainīt savu iekārtu (piemērām kļūt demokrātiska un ievērot minoritāšu tiesības). Tādā gadījumā ir nepieciešams atkārtoti analizēt situāciju un noteikt vai visas prasības pašnoteikšanās tiesību principa izmantošanai ir ievērotas. Ja kopienas pozīcija mainījās par labu pašnoteikšanās izmantošanai, tādās tiesības var būt izmantotas.

⁶⁴ Brilayer L. (1991) *Secession and self-determination. A territorial interpretation*. Yale Law School Faculty Scholarship. 178.lpp

3. KRIMAS REĢIONA PAŠNOTEIKŠANĀS TIESĪBU IZMANTOŠANAS PIEPRASĪJUMA GADĪJUMS

3.1. Krimas reģiona konflikta vēsture

Ir nepieciešams analizēt apstākļus, kuri veidojās Krimas teritorijā, līdz Krimas pievienošanas Krievijai. Tas ir nepieciešams, lai spētu noteikt Krimas iedzīvotāju spējas izmantot pašnoteikšanās tiesības. Sākumā tiks analizēta Krimas reģiona vēsture un Krimas iedzīvotāju ceļš uz secesiju.

Krimas pussala ir reģions ar ļoti bagātu un pretrunīgu vēsturi. Par šo teritoriju notika vairākas cīņas, jo pieeja Melnajai jūrai bija svarīga tirdzniecībai, un vairākas tautas apdzīvoja to. Pirmās tautas, kuras apdzīvoja šo reģionu, bija – goti, pečeņegi, hazāri, oguzi, vēlāk grieķi, bulgāri, turki un citi. 988. gadā Krimas daļa tika iekļauta Kijevas Krievzemē (tikai neliela Krimas teritorija). Ar laiku Krimas teritorijā iebrauca slāvi. Līdz 12. gadsimtam Krimas teritorijā notika vairākas cīņas par ietekmi šajā reģionā starp krieviem, kumāniem (tatāru senči) un Bizantijas impēriju. 13. gadsimta sākumā pēc vairākiem uzbrukumiem teritoriju uz ilgu laiku ieņēma Mongoļu-tatāri un Krimas teritorija bija Zelta Ordas province. Šajā laikā Krimas teritorijā ieceļo musulmaņi un tika celtas pirmās mošejas. 14. gadsimtā ar Zelta Ordas atļauju Krimas teritorijā parādījās Dženovas kolonijas. 15. gadsimta sākumā Zelta Orda sadalījās vairākās daļēji neatkarīgās hanistēs. Parādījās Krimas haniste ar tās hanu – Hadži-Devlet Gireju (1441 — 1466). 1475. gadā Osmaņu impērijas karaspēks okupēja Krimas teritoriju un Krimas haniste bija iekļauta Osmaņu impērijas sastāvā. 1480. gadā Moskovija un Krimas haniste izveidoja krievu-krimas aliansi.⁶⁵

Krimas haniste nebija uzticams sabiedrotais. Tā regulāri realizēja vairākus uzbrukumus Lietuvas-Polijas zemēs, pēc tam tika izveidota Polijas—Lietuvas ūnijas un Krimas hanistes alianse. Krimas haniste kopā ar saviem sabiedrotājiem realizēja uzbrukumus Moskovijai no 16. gadsimta sākuma līdz 17. gadsimta vidum. 1654. gadā Ukrainas daļa tika iekļauta Krievijas caristē, un sākas karš ar Polijas—Lietuvas ūniju.⁶⁶

Pēc kara Krievijas cariste 1686. gadā un 1689. gadā realizēja pirmos karagājienus uz Krimu ar mērķi "atbrīvot Krievijas zemi no neciešamiem apvainojumiem un pazemošanas no tatāru puses"⁶⁷. 1768. gadā notika karš starp Krievijas un Osmaņu impērijas ietekmi Melnajā jūrā. Krimas haniste bija Osmaņu impērijas pusē. Kara rezultātā Krimas daļa – Kerča, tika pievienota Krievijas

⁶⁵Руниверс. Крым в IX – XV вв. 980 – 1475. http://www.runivers.ru/doc/d2.php?SECTION_ID=7180&PORTAL_ID=7145

⁶⁶Руниверс. Московия и Крымское ханство в XVI – конец XVII вв. 1475 – 1689
http://www.runivers.ru/doc/d2.php?SECTION_ID=6360&PORTAL_ID=6358 (28.04.2016)

⁶⁷ Андреев А. Р. (2000) История Крыма. Москва, Белый волк. 36.lpp

impērijai. Jau 1783. gadā Katrīna II pievienoja Krimas teritoriju Krievijas impērijai un jau tad Sevastopolei bija liela nozīme kā Krievijas Melnās jūras flotes bāzei. 1791. gadā pēc otrā Krievijas un Osmaņu impērijas kara tika noslēgts miera līgums un Krīma bija atzīta kā Krievijas impērijas zemi.⁶⁸

1917. gadā revolūcijas rezultātā tika gāzta Krievijas impērija un Nikolaj II atsacījās no troņa. Sākās pilsoņu karš. Krimas teritorijā notika sarkanais terors, kurā tika nogalināti un evakuēti Krimas “klases ienaidnieki”. Krimas tatāri izmantoja šo laiku, kad Krievijas impērijas pārvalde zaudēja savu spēku, un 9. decembrī izveidoja Kurultaju - Krimas tatāru Nacionālo parlamentu.⁶⁹ Krimas tatāri izteica savu vēlmi pašnoteikties Krimas teritorijā un pieprasīja Krimai neatkarības statusu. Krimas tatāru Nacionālais parlaments izstrādāja konstitūciju par Krimas Demokrātisko Republiku. Tomēr šī iniciatīva nebija realizēta un jau 1921. gadā Krimas teritorijā tika izveidotā Krimas Autonomā Padomju Sociālistiskā Republika.⁷⁰ Krimas integrācijai PSRS bija īpaši negatīva ietekme uz Krimas tatāriem, jo viņi tika pakļauti Staļina represijām un diskriminācijai. 1944. gada maijā 200 000 Krimas tatāri tika deportēti uz Sibīriju un Centrālāziju.⁷¹ Pamatojums tādām represijām bija 2. pasaules kara Krimas tatāru sadarbība ar nacistiem. Valsts aizsardzības komiteja izstrādāja aktu 5859ss par Krimas tatāru deportāciju bija norādīts: “2 pasaules kara laikā daudzi Krimas tatāri nodeva dzimteni, dezertējot no Sarkanās armijas, kas aizstāvēja Krimu, un apvienojās ar ienaidnieku, pievienojoties brīvprātīgo armijas vienībām, ko vācieši veidoja, lai cīnīties pret Sarkanās armiju”⁷².

1954. gadā, kad PSRS atzīmēja 300 gadu jubileju no līguma parakstīšanas par Ukrainas daļas pievienošanu Krievijas caristei, un N. Hruščovs simboliski nodeva Krimas reģionu Ukrainas PSR.⁷³ Sākās Krimas integrācija Ukrainas PSR. Ļoti bieži var dzirdēt tādu argumentu, ka Krimas pievienošana Krievijai ir leģitīma un taisnīga, jo tā bija Krievijas teritorija un tika “uzdāvināta” Ukrainai. Tiek apgalvots, ka nebija vienošanas par tādu lēmumu un to var atzīt par nelikumīgu nodošanu.

N.Hruščova pārvaldes laikā represijas mērogs samazinājās un daļai no deportētiem iedzīvotājiem bija iespēja atgriezties. Tomēr Krimas tatāriem nebija piedāvāta tāda iespēja. Tikai 1989. gadā Krimas tatāri ieguva iespēju atgriezties Krimas teritorijā. Ir vērts atzīmēt, ka Krimas

⁶⁸ Crimea historical society. Timeline of the History of Crimea. <http://www.crimeahistory.org/timeline-of-the-history-of-crimea/>

⁶⁹ Sasse G. (2007) *The Crimea Question: Identity, Transition and Conflict*. Harvard Ukrainian Research Institute. 85.lpp

⁷⁰ Encyclopedia Britannica. Crimea. <http://www.britannica.com/place/Crimea>

⁷¹ Turpat.

⁷² Wilson Center. State defense committee decree no.5859ss - on the Crimean Tatars. <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/111000>

⁷³ Encyclopedia Britannica. Crimea. <http://www.britannica.com/place/Crimea>

teritoriju kā dzīves vietu visbiežāk izvēlējas atvaļinātie virsnieki. Tāds aspekts arī ietekmēja Krimas sabiedrības raksturu.

Pēc PSRS sabrukuma 1991. gadā Ukraina kļuva par neatkarīgo valsti. Par Krimas statusu bija izteiktas vairākas versijas un grupas (galvenokārt viņus apvienoja etniskais faktors), kuras apdzīvoja Krimu, izteica dažādus argumentus. Krimas tatāri noteica Medžlisu kā Krimas tatāru pilnvarotu pārstāvniecību un paziņoja par savu vēlmi veidot Krimu kā neatkarīgo valsti. Savā deklarācijā 1991. gadā Krimas tatāri norāda - “Krima ir Krimas tatāru nacionālā teritorija, kurā tikai Krimas tatāriem ir tiesības uz pašnoteikšanos”⁷⁴. Krimas tatāri norādīja uz to, ka tikai viņiem ir tiesības noteikt Krimas vīziju un likteni.

Cita grupa, kura bija orientēta uz Krieviju, 1991. gadā izveidoja kustību “Krievu kustība Krimā”.⁷⁵ Šī kustība apšaubīja 1954. gada Krimas iekļaušanu Ukrainas sastāvā un atbalstīja Krimas autonomiju. Paradījās idejas par Krimas neatkarību un pievienošanu Krievijai. Paradījās Krievija orientētā un separātistu avīze “Krimas patiesība”, kura publicēja statistiku par Krimas iedzīvotāju atbalstu Krimas neatkarībai.⁷⁶ Tomēr citi avoti apšaubīja tādu informāciju. 1992. gadā izveidojās kustība “Krima ar Ukrainu”, tās dalībnieki bija galvenokārt ukraiņi, kuri atbalstīja Krimu neatkarīgas Ukrainas sastāvā.⁷⁷ Tādā veidā izveidojās 3 dažādas kustības, kurās pārstāvēja dažādi uzskati par Krimas nākotni. 1991. gadā Medžlis izveidoja savu konstitūciju Krimas Republikai, kurā vēlreiz atzīmēja savas tiesības uz pašnoteikšanos un norādīja, ka Krimas tatāri ir Krimas pamatiedzīvotāji.⁷⁸ N.Bagrovs (Krimas gubernators 1989-1991) bija politiķis vairāk orientēts uz Krieviju un viņš nespēja atrast konsensu ar Medžlisa pārstāvjiem. 1992. gadā tika pieņemta Krimas Republikas konstitūcija, kurā Krimas Republika bija definēta kā “valsts”, kā arī pieņemts akts par Krimas neatkarību.⁷⁹ Ukrainas centrālajai varai radās aizdomas par to, ka N.Bagrova mērķis ir nodalīt Krimu no Ukrainas, un Ukrainas centrālā vara uzskatīja tādu soli par separātismā risku. Pats N.Bagrovs paskaidroja, ka šī akta un konstitūcija mērķis ir lielāka Krimas ekonomiskā neatkarība un tai ir liela atšķirība no separātismā kustībām.⁸⁰ Tomēr šis akts bija atzīts par nelegitīmu no Ukrainas centrālās varas puses, un sākās diskusijas par Krimas konstitūciju, jo tās saturs nesakrita ar Ukrainas jauno konstitūciju un bija pretrunā ar neatkarīgās Ukrainas vērtībām.

Krimas tatāri protestēja pret Krimas vietējās varas politiku un mēģināja veicināt Krimas tatāru atzīšanu. Sadursmes rezultātā bija arestēti 20 Krimas tatāri, bet tas tikai vecināja protestus.

⁷⁴ Декларация о национальном суверенитете крымскотатарского народа. <http://kro-krim.narod.ru/LITERAT/TATARI/tatdekl.htm>

⁷⁵ Sasse G. (2007) *The Crimea Question: Identity, Transition and Conflict*. Harvard Ukrainian Research Institute. 136.lpp

⁷⁶ Turpat. 141.lpp

⁷⁷ Turpat. 140.lpp

⁷⁸ Turpat. 152.lpp

⁷⁹ Turpat. 146.lpp

⁸⁰ Turpat.

Viņi nobloķēja ceļus uz Simferopoli, un vairāki tūkstoši tatāru mēģināja iebrukt Krimas Augstākajā padomē, lai 20 cilvēki tiktu atbrīvoti.⁸¹ Krimas tatāri bija atbrīvoti, tomēr tādas uzvedības dēļ Medžlis tika aizliegts.

N.Bargrovas akts par Krimas neatkarību un Krimas konstitūcija izraisa negatīvu reakciju no Ukrainas centrālās varas puses, un tādas rīcības bija atzītas par pretvalstiski noskaņotām. 1994. gadā Krimas konstitūcija bija atcelta, jo tās saturs nesakrīta ar neatkarīgās Ukrainas konstitūcijas saturu.⁸² Tika dots norādījums izstrādāt jaunu Krimas konstitūciju. Krimas tatāri turpināja streikot ar apgalvojumu, ka viņi nav pietiekami pārstāvēti Krimas Augstākajā padomē. Rezultātā 1994. gadā tiem tika piedāvātas kvotas par 14 vietām.⁸³ Bagrovs atbalstīja tādās nacionālās kvotas, jo viņš gribēja atrast atbalstu Krimas prezidenta vēlēšanās. 1994. gadā notika vēlēšanas, kurās lielākā cīņa bija starp M.V.Bagrovu un J.A.Meškovu, tomēr Meškova uzvarēja ar 72.98%.⁸⁴ Meškovam arī bija Krievijas orientēta nostāja.

1995. gadā tika pieņemta jauna Krimas konstitūcija, kuru apstiprināja Ukrainas centrālā vara. Krimai tika piešķirts nosaukums "Autonomā Krimas Republika" (turpmāk KAR), kurai bija sava Augstākā padome.⁸⁵ Tomēr šī konstitūcija likvidēja prezidenta posteni Krimā un bija iecelts ministru prezidents. Sākās KAR pārvaldes integrācijas process Ukrainas sistēmā. Ukrainas centrālajai varai un KAR vietējai varai bija sarežģītas attiecības.

Pēc PSRS sabrukuma liela dilemma bija par kodolieroču mantojumu Ukrainas teritorijā. Ja to apjoms nebūtu regulēts, Ukrainai būtu lielāks militārais potenciāls nekā dažām citām lielvarām. Tāds kodolieroču apjoms bija risks starptautiskai drošībai. Lai atrisinātu šo jautājumu, 1994. gadā bija parakstīts Budapeštas memorands, kur Ukraina atsākās no kodolieročiem. Šo memorandu parakstīja Krievija, Ukraina, ASV un Lielbritānija. Krievija savukārt ar savu parakstu apliecināja, ka tā atzīst un ievēro Ukrainas post-padomju robežas.⁸⁶ Šo memorandu izmanto kā galveno elementu, lai noliegtu Krievijas darbību leģitimitāti Ukrainas teritorijā šodien. Šodien Krievijas centrālās varas darbības Ukrainas teritorijā iet pretrunā ar pienākumiem, kurus paredz memorands. Krievija, parakstot šo memorandu, ir atbildīga par savu pienākumu izpildi.

Pēc 1995. gada noskaņas par Krimas reģiona neatkarību nebija tik izplatītas starp iedzīvotājiem, kuriem bija Krievijas orientēti uzskati. Tas notika tad, kad Krimas reģions bija atzīts par Ukrainas autonomo daļu un ar laiku jautājums par Krimas neatkarību vai pievienošanu Krievijai

⁸¹ Turpat. 153.lpp

⁸² Turpat. 147.lpp

⁸³ Turpat.157.lpp

⁸⁴ Turpat. 159.lpp

⁸⁵ Turpat. 180.lpp

⁸⁶ Encyclopedia Britannica. Crimea. <http://www.britannica.com/place/Crimea>

zaudēja savu aktualitāti. Ekonomiskā krīze Krievijā nebija tik pievilcīga Krimas iedzīvotājiem. Jaunā KAR konstitūcija deva pietiekamu brīvību ekonomikā un sociālajā jomās.

1998. gadā Krimas parlamenta vēlēšanās uzvarēja komunistiskā partija (35.5%). Krimas tatāriem joprojām pastāvēja grūtības piedalīties vēlēšanās, jo daļai no viņiem joprojām nebija Ukrainas pilsonības (viņiem galvenokārt bija Uzbekistānas pilsonība).⁸⁷ Tāpēc šie cilvēki nevarēja ietekmēt vēlēšanu rezultātus.

2002. gada vēlēšanās situācija mainījās Krimas tatāru labā. Viņu partija ieguva 8 vietas Krimas parlamentā.⁸⁸ Tomēr Krimas tatāru sadarbība ar Krimas vietējo varu nebija tik būtiskā. Viņi vairāk sadarbojās ar Ukrainas centrālo varu un partijām, kurām bija vairāk nacionālistiskas noskaņas. Krimas tatāri bija noskaņoti pret jebkādam separātisma kustībām. Līdz 1998. gada parlamenta vēlēšanām Medžlisa biedri Mustafa Džemilevs (Medžlisa priekšsēdētājs 1991-2013) un Nadirs Bekirovs (Krimas pamatiedzīvotāju izpētes un atbalsta fonda prezidents) bija iekļauti partijas “Ruh” (Ukrainas nacionālistiska partija) sarakstā.⁸⁹

No 1995. gada līdz 2014. gadam jautājums par Krimas neatkarību vai pievienošanu Krievijai nebija vairs celts. Tomēr situācija radikāli mainījās 2014. gadā. V. Janukovičs bija ievēlēts par Ukrainas prezidentu 2010. gadā un viņa rīcības prezidenta posteņi neapmierināja daļu Ukrainas iedzīvotāju. Viņš atbalstīja ciešāku Ukrainas sadarbību ar Krieviju un 2010. gadā pagarināja Krievijas melnās jūras flotes bāzes nomu Sevastopolē līdz 2042. gadam.⁹⁰ Tajā pašā laikā Ukrainas valdība pabeidza sagatavošanās posmu asociācijas līgumu parakstīšanai ar ES, kuru bija plānots parakstīt 2013. gada 28. novembrī Viļņā.⁹¹ Tomēr īsi pirms plānotās parakstīšanās Ukrainas valdība apturēja šo procesu un Ukrainas-ES asociācijas līgums netika parakstīts. Tāds solis izraisīja negatīvu reakciju no Ukrainas iedzīvotāju puses. Sākās masveida demonstrācijas galvenajā Kijevas laukumā. Tūkstošiem protestētāju pieprasīja valdības atkāpšanos. Mēģinot apturēt protestus, bija nogalināti 6 protestētāji, kas izraisīja vēl lielāku iedzīvotāju pretestību. Reaģējot uz protestētāju darbībām, V. Janukovičs nespēja dot atbildi uz to kā atrisināt politisko krīzi Ukrainā un, neskatoties uz nemieriem valstī, devās uz tikšanos ar Krievijas prezidentu.⁹² 2014. gada februārī protesti sasniedza savu spriedzes virsotni. Notika vairākas sadursmes ar “Berkutu” (Speciālā policijas vienība), kuru rezultātā gāja bojā 88 cilvēki.⁹³ 21. februārī bija ziņots, ka V. Janukovičs atstāja Kijevu, un viņa

⁸⁷ Sasse G. (2007) *The Crimea Question: Identity, Transition and Conflict*. Harvard Ukrainian Research Institute. 198.lpp

⁸⁸ Turpat. 198.lpp

⁸⁹ International Committee for Crimea. Crimean Tatars and the Ukrainian state: the challenge of politics, the use of law, and the meaning of rhetoric. <http://www.iccrimea.org/scholarly/oshevel.html>

⁹⁰ Encyclopedia Britannica. Crimea. <http://www.britannica.com/place/Crimea>

⁹¹ The Ukraine Crisis Timeline. Ukraine Suspends Preparations for EU Trade Deal. <http://csis.org/ukraine/kyiv.htm#1>

⁹² The Ukraine Crisis Timeline. Ukrainian Government Responds to Protests. <http://csis.org/ukraine/kyiv.htm#4>

⁹³ The Ukraine Crisis Timeline. Maidan Protest Violence Peaks. <http://csis.org/ukraine/kyiv.htm#8>

atrašanas vietu nevarēja noteikt. Bija iecelts Ukrainas parlamenta pagaidu priekšsēdētājs – O.Turčinovs, V.Janukovičs bija atstādināts no prezidenta amata un Ukraina gatavojās jaunām parlamenta un prezidenta vēlēšanām.⁹⁴ Maijā par Ukrainas prezidentu tika ievēlēts P.Porošenko.

Demonstrācijas Kijevā un V.Janukoviča atkāpšana ietekmēja politiskus procesus Krimā. V.Konstantinovs (Krimas parlamenta spīkeris) norāda, ka Ukrainas valdības nestabilitāte nozīme, ka Krimā vienīgā leģitīmā institūcija ir Krimas parlaments. 26. februārī viņš paziņoja, ka ir plānots organizēt referendumu, kurš paredzēja “Krimas Autonomās Republikas pilnvaru paplašināšanu”, tomēr nepaskaidroja referenduma detaļas. Krimā notika demonstrācijas, kuru mērķis bija parādīt Krimas iedzīvotāju atbalstu Ukrainas ciešākām attiecībām ar Krieviju. Notika protesti arī Sevastopolē, kuru laikā no vietējām pārvaldes ēkām bija noņemti Ukrainas karogi.⁹⁵

Krimas tatāri arī piedalījās demonstrācijās, atbalstot Krimu kā Ukrainas daļu. Krimas tatāri (aptuveni 5000 cilvēki) protestēja pie Krimas parlamenta, aicinot Krimas vietējo valdību atzīt jauno Ukrainas valdību par leģitīmo.⁹⁶ Krimas teritorijā parādījās pretestība un sadursmes starp Krimas tatāriem, kuri atbalsta Krimu kā Ukrainas daļu, un citiem Krimas iedzīvotājiem, kuri atbalsta ciešākas attiecības ar Krieviju.

27. februārī agri no rīta 30 bruņoti cilvēki (kā vēlāk izrādījās tie bija Krievijas bruņotie spēki) ieņēma Krimas parlamenta ēku un izkāra Krievijas karogus.⁹⁷ Operācija notika agri no rīta (4:20), kad Krimas parlamenta ēkā bija tikai policija. Pēc liecinieka vārdiem un kameras ierakstiem bruņotiem cilvēkiem bija daudz ieroču. Policija bija spiesta atstāt parlamenta ēku, tomēr no policijas puses nebija pretestības.⁹⁸ Krimas valdība tika nomainīta un ārkārtas sesijā par Ministru Padomes priekšsēdētāju bija ievēlēts S.Aksjonovs.⁹⁹ Ir vērts atzīmēt, ka 2010. gadā S.Aksjonovs kļuva par parlamenta deputātu tikai ar 4% no balsojumiem.¹⁰⁰ Bija fiksēta Krievijas Melnās jūras flotes pārceļšana no Sevastopoles uz Krimas dienvidu krastiem. Krievijas Ārlietu ministrija paskaidroja, ka tas bija nepieciešams, lai aizsargātu flotes pozīcijas.¹⁰¹

Starptautiskie aktieri un Ukrainas centrālā vara bija satraukti par Krievijas iespējamo militāra spēka izmantošanu Krimas teritorijā un citos Ukrainas reģionos. Krievija prezidents savukārt paskaidroja: “Tas ir iespējams, šajā situācijā, saņemot lūgumu no Krimas valdības, izmantot mūsu karaspēku, lai nodrošinātu drošību Melnās jūras flotei un Krievijas pilsoņiem, kas dzīvo Krimas

⁹⁴ The Ukraine Crisis Timeline. Yanukovich Impeached, Oleksander Turchynov in as Interim President. <http://csis.org/ukraine/kyiv.htm#11>

⁹⁵ The Ukraine Crisis Timeline. Crimean Parliament Sets Referendum as Ukrainian Government Vows to Prevent Break-Up. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#2>

⁹⁶ Interfax-Ukraine. Crimean Tatars, pro-Russia supporters approach Crimean parliament building. <http://en.interfax.com.ua/news/general/192882.html>

⁹⁷ Interfax-Ukraine. Здание крымского Парламента и Правительства захвачены неизвестными. <http://interfax.com.ua/news/general/193046.html>

⁹⁸ YouTube [Video] Захват российскими войсками парламента Крыма (27.02.14). <https://www.youtube.com/watch?v=YEJOumCP56s>

⁹⁹ Encyclopedia Britannica. Crimea. <http://www.britannica.com/place/Crimea>

¹⁰⁰ Деловая Столица. Кого Путин назначить премьером. <http://www.dsnews.ua/politics/kogo-putin-naznachit-premerom-kryma-17092014165800>

¹⁰¹ The Ukraine Crisis Timeline. Russian Forces Occupy Strategic Facilities in Crimea. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#3>

teritorijā”.¹⁰² V.Putins vairākas reizes atzīmēja, ka tas ir nepieciešams, lai aizsargātu Krimas iedzīvotājus. Tomēr viņš piemin ne tikai Krievijas pilsoņus, kuri atradās Krimas teritorijā. Preses konferencē Vīnē viņš norāda, ka “Krievija vienmēr aizstāvēs etniskos krievus Ukrainā un citus Ukrainas iedzīvotājus, kuri jūt ciešu saistību ar Krieviju”, kā arī piemin, ka “sekos situācijai Ukrainā un attiecīgi rīkosies, cerot, ka militārais spēks nebūs vajadzīgs”¹⁰³.

Krimas jaunā valdība paziņoja par referendumu rīkošanu. Tika norādīts, ka jautājums referendumā būs saistīts ar KAR autonomijas palielināšanu. Ir vērts atzīmēt, ka referendumu datums tika mainīts no 30. marta uz 16. martu. Krimas tatāri neatbalstīja jaunu Krimas parlamenta valdību un iestājās pret tāda referendumu veikšanu, paziņojot par boikotu. Krimas vietēja valdība atsakās sadarboties ar Ukrainas centrālo varu un piedalīties dialogā par politisko krīzi Ukrainā un Krimas vīziju. S.Aksjonovs paskaidroja tādu lēmumu ar to, ka Krimas parlaments neatzīst Ukrainas centrālo varu par leģitīmo.¹⁰⁴ Martā ASV aicināja Krievijas un Ukrainas puses piedalīties dialogā, lai atrisinātu Krimas jautājumu miermīlīgi. Tomēr dialogs nenotika, jo Krievijas ārlietu ministrs S.Lavrovs atteicās piedalīties tādā dialogā, jo viņš neatzīst A.Dešicu (Ukrainas ārlietu ministrs) par leģitīmu Ukrainas pārstāvi.¹⁰⁵

Referendums notika 16. martā, kurā bija uzdoti 2 jautājumi: “Vai jūs esat par Krimas atkalapvienošanos ar Krieviju ar Krievijas Federācijas subjekta tiesībām? Vai jūs esat par Krimas Republikas 1992. gada konstitūcijas atjaunošanu un par Krimas kā Ukrainas sastāvdaļas statusu?”¹⁰⁶. Bija paziņots, ka par Krimas apvienošanu ar Krieviju nobalsoja 95.7% no Krimas iedzīvotājiem, kuri piedalījās referendumā (aptuveni 80% no visiem Krimas iedzīvotājiem).¹⁰⁷ Jau 18. martā V.Putins, S.Aksjonovs, V.Konstantinovs (Krimas Valsts padomes vadītājs) un A.Čalijs (Sevastopoles mērs) parakstīja līgumu par Krimas atkalapvienošanos ar Krieviju.¹⁰⁸Sākās Krimas iestāšanās process Krievijas Federācijas sastāvā.

Ukrainas centrālā vara, kā arī starptautiskie aktieri atsacījās atzīt notikušo referendumu par leģitīmo un iestājās pret Krimas pievienošanu Krievijas sastāvā. Eiropas Drošības un sadarbības organizācija (EDSO) atzina notikušo referendumu par nelegālu, jo tajā nebija EDSO novērotāju. Neskatoties uz to, ka Krimas valdība aicināja EDSO novērot vēlēšanās, EDSO atteicās sūtīt savus

¹⁰² RT question more. Putin: Russian citizens, troops threatened in Ukraine, need armed forces' protection. <https://www.rt.com/news/russia-troops-ukraine-possible-359/>

¹⁰³ YouTube [Video] YouTube. Путин: Мы всегда будем защищать этнических русских на Украине (25 июня). <https://www.youtube.com/watch?v=uRodn22rTGY>

¹⁰⁴ The Ukraine Crisis Timeline. Crimean Parliament. Votes to Secede From Ukraine, Join Russia. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#6>

¹⁰⁵ The Ukraine Crisis Timeline. Crimean Parliament. Ukraine Peace Talks Barely Get Off Ground. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#5>

¹⁰⁶ The Ukraine Crisis Timeline. Crimean Parliament. Crimea Votes to Join Russia. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#26>

¹⁰⁷ Turpat.

¹⁰⁸ The Ukraine Crisis Timeline. Putin, Crimean Leaders Initial Reunification Treaty. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#32>

novērotājus, jo referendums nebija saskaņots un Ukrainas valdība to aizliedza.¹⁰⁹ ASV un ES norāda, ka referenduma rezultāti nekad nebūs atzīti un Krievijas rīcības attiecība uz Ukrainu ir pārkāpums.¹¹⁰ 27. martā ANO pieņēma rezolūciju, kurā aicināja “visas valstis, starptautiskās organizācijas un specializētās aģentūras neatzīt nekādas Krimas Autonomās Republikas statusa izmaiņas”¹¹¹. Krimas tatāri savukārt boikotēja referendumu 16. martā un pēc referenduma rezultātiem ārkārtas sanāsmē paziņoja, ka noraida Krimas aneksiju.¹¹² Rezultātā Krīma tika pievienota Krievijai gan bez Ukrainas centrālās varas un Krimas tatāru piekrišanas, gan bez starptautiskās atzīšanas. Ukrainas centrālā vara norāda, ka uz doto brīdi Krīma atrodas Krievijas okupācijā.

3.2. Krimas reģiona iedzīvotāju kopienas raksturojums

Darba teorētiskajā daļā bija noteikti indivīdu kopienas veidi, kuri ir tiesīgi pieprasīt pašnoteikšanās tiesību izmantošanu. Tika noteikti vairāki kritēriji, kuri norāda vai attiecīgā kopiena sakrīt ar tādas kopienas raksturu, kurā var izmantot pašnoteikšanās tiesības noteiktā reģionā.

Analizējot Krimas reģiona vēsturi, var redzēt, ka vairākas tautības apdzīvoja Krimas teritoriju. Sākotnēji to apdzīvoja goti, grieķi, bulgāri, kipčaki, kumāni (tatāru senči), pečeņegi, hazāri, oguzi un citi. Ar laiku Krimā ieceļoja tatāri un slāvi (krievi, ukraiņi). Tās tautības, kuras apdzīvo Krimas teritoriju šodien, ieceļoja Krimā dažādos laika posmos. Runājot par Krimas tatāriem, viņu senči kumāni apdzīvoja šo reģionu jau pirms 10. gadsimta. XIII gs. vidū Krimā ieceļoja vairāki musulmaņi, sākās mošeju celtniecība un notika vietējo iedzīvotāju islamizācija. 1456. gadā Krimā parādījās turki.¹¹³ Pirmie slāvi Krimas teritorijā parādījās 10 gs. Kijevas Krievzemes laikā, jo Krimas daļa (apkārt Hersonesai) bija tās sastāvā. Blakus Krimai tajā laikā pastāvēja Tmutarakaņas kņaziste, no kuras slāvi izplatījās gar Krimas dienvidu krastiem. Lielākā slāvu plūsma Krimas teritorijā ieceļoja 1783.gadā, kad Katrīna II pievienoja Krimu Krievijas impērijai. Var redzēt, ka tautas, kuras šodien apdzīvo Krimas reģionu, parādījās tas teritorijā vairākus gadsimtus atpakaļ (gan tatāri, gan krievi, gan ukraiņi). Tādas tautības apdzīvo šo reģionu vēsturiski. Krimas teritorijā vēstures gaitā notika ļoti viļņaini.

¹⁰⁹ F. Word. Crimea referendum illegal, no OSCE monitoring – Swiss. <http://www.firstpost.com/world/crimea-referendum-illegal-no-osce-monitoring-swiss-1429931.html>

¹¹⁰ The Ukraine Crisis Timeline. International Reaction to the Referendum in Crimea. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#28>

¹¹¹ General Assembly. (2014) 68/262 Territorial integrity of Ukraine. Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014.

¹¹² International Committee for Crimea. Crimean Tatars and the Ukrainian state: the challenge of politics, the use of law, and the meaning of rhetoric. <http://www.iccrimea.org/scholarly/oshevel.html>

¹¹³ Универс. Крым в IX – XV вв. 980 – 1475. http://www.runivers.ru/doc/d2.php?SECTION_ID=7180&PORTAL_ID=7145

Neskatoties uz to, ka 10. gadsimtā pirmie slāvi ieceļoja Krimā, viņu īpatsvars bija neliels. Krimas hanistē visa laika garumā absolūtais etniskais vairākums bija Krimas tatāriem. Līdz 18. gadsimtam precīzu tautas skaitīšanu nebija iespējams realizēt, jo visu laiku notika uzbrukumi, kas izraisīja migrāciju. Pēc Krievijas un Osmaņu impērijas kara 1768-1774 Krimas iedzīvotāju skaits ievērojami samazinājās.

Tabula 3.1.

Krimas iedzīvotāju etniskais sastāvs 18.-19. gadsimtā¹¹⁴

	1793	1830	1858	1863
Krimas tatāri	87.8% (112,200 cilv.)	77.8%	73% (241,900 cilv.)	52% (100,000 cilv.)
Krievi	5% (6,400 cilv.)	6.6%	16.6% (55,000 cilv.)	28.5% (56,700 cilv.)
Ukraiņi	0.7% (900 cilv.)	7%		

Tabulā ir demonstrētas Krimas reģiona etniskā sastāvā izmaiņas. Kā var redzēt, neskatoties uz migrāciju pēc kara, 1793. gadā Krimas tatāriem joprojām bija absolūtais vairākums - 87.8% no visiem iedzīvotājiem. 1783. gadā Katrīna II pievienoja Krimu Krievijas impērijai. Saistībā ar to pamazām krievu un ukraiņu īpatsvars Krimā palielinājās. 1830. gadā Krimas tatāru skaits samazinājās par 10%, tomēr krievi jau veidoja 6.6% un ukraiņi 7% (ukraiņu skaits palielināja 10 reizēs). Pēc Krimas kara (1857-1858) daļa no Krimas tatāriem emigrēja uz Turciju, un Krimā viņi aizņēma 73% no visiem iedzīvotājiem, tomēr krievu un ukraiņu skaits palielinājās līdz 16.6%. Biežāk Krievijas impērijas laikā iedzīvotāju skaitīšanās laikā ukraiņi un krievi bija skaitīti kopā. Pēc kara tatāru migrācija uz Turciju turpinājās un 1863. gadā tikai 52% no Krimas iedzīvotājiem bija Krimas tatāri, bet krievi un ukraiņi kopā 28,5%.¹¹⁵

Tabula 3.2.

Krimas iedzīvotāju etniskais sastāvs 19.-21. gadsimtā.¹¹⁶

	1897	1921	1939	1979	1989	2001
Krievi	274,724 (45.3%)	370,888 (51.5%)	558,481 (49.6%)	1,460,980 (68.4%)	1,629,542 (67%)	1,180,400 (58.5%)
Ukraiņi			154,123 (13.7%)	547,336 (25.6%)	625,919 (25.8%)	492,200 (24.4%)
Krimas tatāri	186,212 (34.1%)	184,568 (25.9%)	218,879 (19,4%)	5,422 (0.3%)	38,365 (1,6%)	243,400 (12.1%)

¹¹⁴ Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова 38 № 6, 2013. Динамика численности и расселения русских Крыма в XVIII–XIX веках. 38-39.ipp

¹¹⁵ Turpat.

¹¹⁶ Sasse G. (2007) *The Crimea Question: Identity, Transition and Conflict*. Harvard Ukrainian Research Institute. 275.ipp

1897. gadā Krievijas impērijā notika pirmā vispārējā tautas skaitīšana. Kā var redzēt tabulā vairākums jau bija ukraiņu un krievu kopā (45.3%), tomēr Krimas tatāru skaits turpināja samazināties (34.1%). Pēc Krievijas impērijas gāšanas 1917. gadā, pēc pilsoņu kara, 1921. gadā tika izveidota Krimas Autonomā Padomju Sociālistiskā Republika. Uz to brīdi Krimas tatāru skaits samazinājās līdz 8,2%, tomēr ukraiņu un krievu skaits sasniedza absolūto vairākumu. Analizējot 1939. gada un 1979. gada datus, var redzēt, ka krievu un ukraiņu īpatsvars strauji pieaug, tomēr Krimas tatāri bija praktiski izzudusi. 1939. gadā sākas II Pasaules karš, kura rezultāta gāja bojā vairāki Krimas iedzīvotāji. Tomēr Krimas tatāru iedzīvotāju skaita samazināšanās ir saistīta ar 1944. gada deportāciju uz Sibīriju un Centrālāziju. Krimas tatāru īpatsvars uz 1979. gadu bija tikai 0.3%, tomēr krievi un ukraiņi turpināja ieceļot Krimas teritorijā PSRS laikā. N.Hruščova valdības laikā Krimas tatāriem nebija piedāvāta iespēja atgriezties dzimtenē, neskatoties, ka vairākām minoritātēm, kuras bija deportēti Staļina laikā, bija piedāvātas tādas tiesības. 1989. gadā Krimas tatāri ieguva iespēju atgriezties Krimas teritorijā un to skaits palielinājās līdz 1.6%. Krimas tatāri turpināja atgriezties Krimas teritorijā. 2001. gadā Ukrainā notika vispārējā tautas skaitīšana. Uz 2001. gadu jau neatkarīgas Ukrainas laikā, kad Krimas teritorija bija tās autonoma daļa, Krimas tatāri sastādīja 12.1% no visiem Krimas iedzīvotājiem. Ukraiņu skaits 12 gadu laikā gandrīz nemainījās (24.4%), bet krievu skaits samazinājās par 8.5% un uz 2001. gadu sastādīja 58.5% no visiem Krimas iedzīvotājiem.¹¹⁷

Pēdējā tautas skaitīšana Krimas teritorijā notika jau Krievijas sastāvā 2014. gadā oktobrī. Pēc šīs skaitīšanas rezultātiem uz 2014. gadu Krimā dzīvoja 1.49 miljons krievu (67.9%), 344,500 ukraiņi (15.7%), 232,300 Krimas tatāri (12.6%) un citi.¹¹⁸ Salīdzinot ar 2001. gadu, var redzēt, ka Krimas tatāru skaits palielinājās par 0.5%, ukraiņu skaits samazinājās 12.2%, tomēr krievu skaits palielinājās par 9.4%.

Runājot par Krimas iedzīvotāju pašnoteikšanās tiesību izmantošanu, bieži tiek runāts, ka tikai Krimas tatāriem kā Krimas teritorijas pamatiedzīvotājiem pieder tiesības uz pašnoteikšanos. Paši Krimas tatāri, pieņemot deklarāciju 1991. gadā, atzīmēja, ka tikai Krimas tatāri ir Krimas pamatiedzīvotāji un tiem pieder pašnoteikšanās tiesības. Analizējot Krimas teritorijas etnisko sastāvu sākot ar 10. gadsimtu un līdz mūsdienām, vēsturiskus notikumus Krimas teritorijā, var nonākt pie secinājuma, ka Krimas tatāri ir Krimas teritorijas pamatiedzīvotāji. Viņu senči kumāņi vēsturiski parādījās Krimas teritorijā vēl ilgi pirms slāvu parādīšanās Krimas zemēs. Līdz 1863.

¹¹⁷ Sasse G. (2007) *The Crimea Question: Identity, Transition and Conflict*. Harvard Ukrainian Research Institute. 275.lpp

¹¹⁸ Фонд Сближение. Национальный состав населения по итогам переписи населения Крымского Федерального Округа 2014. <http://fond-sblizhenie.ru>

gadam Krimas tatāri veidoja vairākumu (uz to brīdi 52%). Tomēr līdz Krimas iekļaušanai Krievijas impērijā 1783. gadā Krimas tatāri veidoja absolūto vairākumu. Dažādu vēsturisko notikumu dēļ Krimas tatāru īpatsvars samazinājās un palielinājās. Ar Krievijas impēriju vairāki Krimas tatāri emigrēja uz Turciju, Krimā ieceļo krievi. PSRS laikā krievi un ukraiņi turpināja ieceļot Krimā. 1944. gadā masveida deportācijas rezultātā Krimas tatāri aizņēma tikai 0.3% no visiem iedzīvotājiem un vēl ilgu laiku nevarēja atgriezties dzimtenē. Tie visi vēsturiskie faktori ietekmēja to, ka šodien Krimas tatāri aizņem tikai 12.6%. Tomēr neskatoties uz to, ka šodien viņi neveido vairākumu, viņi ir Krimas teritorijas pamatiedzīvotāji. Pamatiedzīvotājiem savukārt ir tiesības izmantot pašnoteikšanos un tiem piemīt teritoriālās tiesības, kuras ļauj viņiem pārvaldīt resursus un teritoriju, kuru viņi vēsturiski apdzīvo.

Tomēr būtu ierobežoti domāt, ka tikai Krimas tatāriem ir tiesības uz pašnoteikšanos KAR teritorijā. Runājot par 2014. gada notikumiem Krimā, kad KAR iedzīvotāji pieprasīja secesiju, runa bija par visiem Krimas iedzīvotājiem. KAR ir daudznacionāls reģions. Kā bija minēts teorētiskā daļā, nav iespējami nosacījumi, kad nodalās vienas nācijas pārstāvji. Vienmēr teritorijā, kuru ir plānots nodalīt, pastāv vairākas nācijas, vai pastāv minoritātes. Krimas gadījumā ir runa par KAR secesiju, kurā dzīvo vairāku tautību pārstāvji (krievi, ukraiņi, Krimas tatāri un citi). Visi Krimas teritorijas iedzīvotāji veido noteiktu kopienu. Runājot par Krimas teritorijas secesiju, ir runa par kopienas pašnoteikšanās tiesībām. Krimas tatāri savukārt ir kopienas neatņemamā daļa. Šīs nodaļas uzdevums ir noteikt, vai indivīdu kopiena, kurā pastāvēja KAR 2014. gadā, sakrīt ar noteiktiem kritērijiem, kuri nosāka, ka attiecīgā kopiena ir tiesīga uz pašnoteikšanās tiesību izmantošanu. Krimas kopienas raksturs tiks analizēts pēc kritērijiem, kuri tika apskatīti darba teorētiskā daļā.

Viens no kritērijiem kopienai, lai tā varētu pretendēt uz pašnoteikšanās tiesību izmantošanu, ir saistīts ar to, ka kopienas dalībniekiem jābūt vēsturiski saistītiem ar reģionu, kuru viņi vēlas nodalīt. Uz 2013. gadu Krimas teritoriju galvenokārt apdzīvoja krievi, ukraiņi un Krimas tatāri, kuri ir vēsturiski saistīti ar Krimas teritoriju. Krimas tatāri ir Krimas pamatiedzīvotāji, kuri līdz 1783. gadam veidoja absolūto vairākumu. Krievi un ukraiņi savukārt pirmo reizi ienāca Krimas dienvidu piekrastē Kijevas Krievzemes laikā. Lielākais krievu un ukraiņu pieplūdums Krimas teritorijā notika pēc Krimas iekļaušanās Krievija impērijā. Sākot ar 1783. gadu, krievu un ukraiņu skaits tikai palielinājās. Kā var redzēt, gan Krimas tatāriem, gan krieviem, gan ukraiņiem ir vēsturiska saite ar Krimas teritoriju. Viņi kopa (3 galvenās Krimas kopienas sastāvdaļas) veido tādu kopienu, kas ir vēsturiski saistīta ar KAR teritoriju, kā arī tautībām piemīt vienojoša kopīga vēsture.

Indivīdu kopienai jābūt kaut kam kopīgam. Dažāda veida kopīgie elementi veido kopienas kopīgo identitāti. Tas var tikt noteikts kā kopīgas tieksmes, īpaša mentalitāte, īpaša kultūra, savas atšķirīgas vērtības utt. Krimas iedzīvotāju kopienai viens no vienojošiem elementiem ir valoda. Krimas iedzīvotāji izmanto galvenokārt krievu valodu. Pirmkārt, lielāka iedzīvotāju daļa ir krievi, kuru dzimtā valoda ir krievu. Otrkārt, daudzi ukraiņi norāda, ka krievu valoda ir viņu dzimtā valoda. Pēc 1989. gada datiem 47.4% no Krimā dzīvojušiem ukraiņiem krievu valoda ir dzimtā, un 90% ukraiņi norādīja, ka brīvi runā krievu valodā.¹¹⁹ Krimas tatāri norāda, ka viņiem ir vieglāk komunicēt un rakstīt krievu valodā, nevis ukraiņu. Publiskās vietās Krimas tatāri biežāk izmanto krievu valodu, nevis ukraiņu.¹²⁰ Tādus rādītājus var paskaidrot ar to, ka lielākā daļa no Krimas tatāriem, kuri šodien dzīvo Krimas teritorijā, bija deportēti uz Sibīriju vai Centrālāziju. Tur Krimas tatāri bija spiesti mācīties un izmantot galvenokārt krievu valodu. KAR konstitūcijā, kuru Ukrainas centrālā vara apstiprināja 1998. gadā, ir norādīts: “Krimas Autonomā Republikā krievu valoda kā vairākuma valoda un pieņemama valoda starptautiskai komunikācijai tiek izmantota visās sabiedriskās dzīves jomās”¹²¹. Krimas iedzīvotāju absolūtais vairākums norāda krievu valodu kā dzimto, cita daļa brīvi runā un publiskā dzīvē izmanto to. Krievu valoda ir vienojošais lingvistiskais elements Krimas iedzīvotāju kopienai.

Krimas iedzīvotāju kopienai piemīt tā saucamā reģionālā identitāte. Krimas iedzīvotājus vieno reģions, kurā viņi dzīvo. Laika gaitā Krimas teritorijā notika vairākas izmaiņas, kuras padarīja šo Ukrainas reģionu par unikālu. Tas bija dažādu impēriju daļa (Osmaņu un Krievijas), autonomās PSRS daļā, bija nodota Ukrainas PSR un bija Ukrainas Autonomā Republika. Īsi pēc PSRS sabrukuma 1991. gadā Krimas avīzēs varēja sastapt tādus virsrakstus kā "Krima - mūsu kopīgās mājas", "Krima nav Ukraina un nav Krievija. Krima ir unikāls reģions"¹²². Ukrainas valdība pēc neatkarības statusa iegūšanās, pievērsa īpašu uzmanību KAR, integrējot to Ukrainas politiskajā procesā. Noskaņas, kuras pastāvēja Krimā tajā laikā (“Krievu kustība Krimā”, N.Bagrova valdība, 1992. gada Krimas konstitūcija un referendums, avīze “Krimas patiesība” utt.) traucēja tās integrēšanai neatkarīgajā Ukrainā. Krimas teritorija kā unikāla Ukrainas daļa ir vienojošais elements Krimas iedzīvotāju kopienai.

KAR ir savs parlaments un ministru prezidents. KAR ir tiesības pārvaldīt vairākas jomas Krimas teritorijā (izglītība, ekonomika, drošība, sociālais atbalsts, vide utt.) un tas ir norādīts

¹¹⁹ Sasse G. (2007) *The Crimea Question: Identity, Transition and Conflict*. Harvard Ukrainian Research Institute. 137.lpp

¹²⁰ International Committee for Crimea. M.J.Hall. (2002) *Crimean Tatar-Russian as a Reflection of Crimean Tatar National Identity*. <http://www.iccrimea.org/scholarly/mhall.html>

¹²¹ Конституция Автономной Республики Крым. Органы власти АРК, Верховная Рада АРК; Закон, Конституция от 21.10.1998 № 239к-2/98 <http://zakon4.rada.gov.ua/krym/show/rb239k002-98>

¹²² Sasse G. (2007) *The Crimea Question: Identity, Transition and Conflict*. Harvard Ukrainian Research Institute. 137.lpp

konstitūcijā. KAR konstitūcijas 5. nodaļas 18. pants norāda uz Krimas parlamenta pilnvarām regulēt sociāli ekonomiskas un kultūras attīstības programmas; 4. nodaļas 17. pants norāda uz Krimas parlamenta pilnvarām regulēt veselības aprūpes programmas; 4. nodaļas 18. pants norāda uz Krimas parlamenta pilnvarām regulēt vides aizsardzības programmas.¹²³ Pastāv arī citi konstitūcijas panti, kas apstiprina KAR pilnvaras Krimas teritorijas pārvaldei. Autonomais Krimas statuss un Krimas pārvaldes institūcijas arī ir vienojošais elements Krimas iedzīvotāju kopienai. Tas veido Krimas teritorijā noteiktus politiskos un sociālos nosacījumus, kuri atšķiras no citas Ukrainas daļas. Tādi unikālie politiskie un sociālie nosacījumi veido vienojošu elementu Krimas iedzīvotāju kopienai.

Vēl viens kritērijs kopienas raksturam ir saistīts ar to, ka kopienai jābūt tieksmei veidot politiskus nosacījumus, kuros attiecīgajai kopienai jādzīvo. Kopienai jābūt aktīvai (tas var izpausties kā piedalīšanās protestos, parakstu vākšana, iniciatīvu izstrādāšana utt). Krimas iedzīvotāju kopiena dažādos vēstures posmos demonstrēja savu politisko aktivitāti. 1987-1988. gados īsi pēc Černobiļas atomelektrostacijas avārijas, Krimā notika masveida protesti pret atomelektrostacijas celšanu Krimas teritorijā.¹²⁴ Sākot ar 1992. gadu Krimas tatāri organizēja vairākus protestus, kuru mērķis bija Krimas tatāru atzīšana un lielāka pārstāvība Krimas vietējā pārvaldē. Pēc notikumiem Kijevā 2013-2014. gados Krimā notika demonstrācijas, kurās Krimas iedzīvotāji izteica savu vēlmi noteikt KAR vīziju (Krimas pievienošana Krievijai / Krima kā Ukrainas neatņemama daļa). Protams, uzskati starp KAR iedzīvotājiem dalījās, tomēr tas ir konsensa jautājums, kurš tiks analizēts nākamās darba nodaļās. Var secināt, ka Krimas iedzīvotāju kopiena ir aktīva un tai ir tieksme veidot politiskus nosacījumus, kuros attiecīgajai kopienai jādzīvo.

Analizējot Krimas teritorijas etnisko sastāvu, ir nonākts pie secinājuma, ka vēstures gaitā Krimas teritorijā izveidojas noteikta indivīdu kopiena, kas atšķirās no citām Ukrainas kopienām. Attiecīgās kopienas raksturs sakrīt ar kritērijiem, kuri nosāka, ka tāda kopiena ir tiesīga pašnoteikties. KAR iedzīvotāju kopiena ir vēsturiski saistītā ar KAR teritoriju (Krimas tatāri, krievi un ukraiņi apdzīvo Krimas teritoriju jau vairākus gadsimtus). KAR iedzīvotāju kopienai ir vienojoša kopīga vēsture. KAR iedzīvotāju kopienai ir raksturīgās pazīmes, kuras atšķir to no citām kopienām: krievu valoda kā vienojošais lingvistiskais elements; kopīga reģionāla identitāte – vēsturiski unikāls Ukrainas reģions: kopīgie politiskie un sociālie nosacījumi, kurus nodrošina Krimas vietējā valdība. KAR iedzīvotāju kopiena ir aktīva un tai ir tieksme noteikt nosacījumus, kuros tai jādzīvo. KAR iedzīvotāju kopiena, balstoties uz tās raksturu un saistību ar Krimas teritoriju, ir tiesīga pretendēt uz pašnoteikšanās tiesību izmantošanu.

¹²³ Конституция Автономной Республики Крым. Органы власти АРК, Верховная Рада АРК; Закон, Конституция от 21.10.1998 № 239к-2/98

¹²⁴ Sasse G. (2007) *The Crimea Question: Identity, Transition and Conflict*. Harvard Ukrainian Research Institute. 131.lpp

3.3. Krimas reģiona iedzīvotāju pašnoteikšanās tiesību izmantošanas pamatojums

KAR iedzīvotāju kopienai jābūt vērtīgam un nopietnam argumentam secesijas realizēšanai. Lai kopienas pašnoteikšanās tiesībām būtu prioritāte, salīdzinot ar valsts teritoriālas integritātes principu, no valsts centrālās varas puses jābūt nopietnam cilvēktiesību pārkāpumam un diskriminācijai attiecībā uz noteiktu kopieni. Ja valsts centrālā vara uzvedas demokrātiski un neierobežo kopienas tiesības, tai ir prioritāte aizsargāt valsts robežu negrozāmību un nepieļaut kāda reģiona secesiju.

Analizējot notikumus Krimā 2013. un 2014. gados attiecībā uz Ukrainas krīzi, un KAR secesijas realizēšanas procesu, ir grūti atrast skaidri sastādītu pamatojumu referendumam veikšanai un KAR nodalīšanai no Ukrainas. Krimas vietējā valdība nesniedza oficiālo paziņojumu Ukrainas centrālajai varai, kur tika norādīti pārkāpumi attiecībā uz KAR iedzīvotājiem. Kā pamatojumu secesijai, ir iespējams analizēt: S.Aksjonova paziņojumu V.Putinam par situāciju KAR un pieprasījums pēc palīdzības; V.Putina runas, kurās viņš pamato Krievijas iesaistīšanos Ukrainas iekšlietās un KAR pievienošanu Krievijai.

Pamatojot savu vēlmi nodalīties no Ukrainas, KAR valdība izmanto argumentu, ka Ukrainas centrālā vara ir nelegitīma un Krimas iedzīvotāji atteicās tai pakļauties. Lai spētu apgalvot, ka Ukrainas centrālā vara ir nelegitīma, jābūt pārkāpumam no tās puses attiecībā uz visiem Ukrainas iedzīvotājiem vai uz noteiktu grupu. Tomēr valsts valdības maiņa nepadara to par nelegitīmo, ja runa ir par Ukrainas gadījumu 2014. gadā. Valdība var būt atzīta par nelegitīmu, ja tā bija mainīta ar spēku bez iedzīvotāju piekrišanas, ja iedzīvotājiem nebija dota iespēja ievēlēt jaunu valdību. Ukrainā 2014. gadā valdības maiņa notika, kad nemieru laikā V. Janukovičs atstāja Kijevu un vairs neizpildīja savus prezidenta pienākumus. Tika iecelts pagaidu parlamenta priekšsēdētājs – O.Turčinovs. Ukraina gatavojās prezidenta un parlamenta vēlēšanām, kur Ukrainas iedzīvotāji noteica jaunu parlamenta sastāvu. KAR pilsoņiem kā visiem Ukrainas pilsoņiem bija tiesības piedalīties vēlēšanās un tādā veidā pārstāvēt savas intereses.

S.Aksjonovs 27. februārī (tajā pašā dienā, kad bruņotie cilvēki ieņēma Krimas parlamentu) uzstājās ar runu parlamentā un oficiāli lūdza Krievijas Federācijas prezidenta palīdzību. Savā runā viņš paskaidroja iemeslu kāpēc Krīma pieprasa secesiju: “Policija ir demoralizēta. Tiesībaizsardzības iestādes neefektivitāte un nespēja apspiest situāciju, it īpaši pilsētā Simferopolē. Krimas Autonomas Republikas teritorijā atrodas bruņotas militāras vienības bez apzīmējumiem. Saprotot sarežģīto situāciju autonomijā un rūpējoties par pilsoņu mieru un dzīvi, es pieņemu

lēmumu pieprasīt palīdzību V.Putinam, lai ieviestu konstitucionālo kārtību Krimas Autonomā Republikā”¹²⁵.

Runā var atzīmēt 2 argumentus, kuru KAR valdība uzskata par vērtīgu pamatu atzīt Ukrainas centrālo varu par nelegitīmu, pieprasīt secēsiju un prasīt citu valsts palīdzību. Tā ir policijas nespēja aizsargāt KAR iedzīvotājus un tiesībaizsardzības iestādes neefektivitāte. No ka var secināt, ka Ukrainas centrālās varas nelegitimitāte izpaužas nespējā sniegt drošību un tiesību aizsardzību KAR iedzīvotājiem.

Pirmkārt jānovērtē drošības argumenti. S.Aksjonovs norāda uz policijas nespēju aizsargāt iedzīvotājus Simferopolē. Vēlāk intervijā, viņš paskaidroja, kas notika Simferopolē dažās dienas pirms 27. februāra. Viņš norāda: “Labējais sektors mēģināja provocēt cīņu Simferopolē starp krieviem un Krimas tatāriem”¹²⁶. Viņš norādīja, ka bija spiests patstāvīgi likvidēt konfliktu, bet policija nedarīja neko. Šis gadījums nav pietiekams pamats apgalvot, ka Ukrainas centrālā vara nav spējīga sniegt drošību KAR iedzīvotājiem. Ja policija šajā konkrētajā gadījumā nespēja atrisināt konfliktu, KAR ministru prezidentam bija nepieciešams paziņot par to Ukrainas centrālajai varai, aizsardzības ministrijai vai patstāvīgi izmeklēt šo gadījumu, jo attiecīgā policijas vienība ir pakārtotā KAR un Ukrainas aizsardzības ministrijai. Izmantot argumentu par valsts centrālās varas nespēju sniegt pienācīgo drošību kopienai, pieprasot secēsiju, ir pamatoti, ja valsts ir bezspēcīga likvidēt draudus. Ja valsts centrālā vara nespēj garantēt iedzīvotājiem drošību (nevar aizsargāt no uzbrukumiem, no kara, no terora) vai realizē militārus uzbrukumus no savas puses, kopienai ir tiesības pieprasīt secēsiju. Krimas gadījumā masveida nemieri/uzbrukumi/terors/karš, kurus policija nespēja likvidēt, un KAR iedzīvotāji ir cietuši no tiem, nebija reģistrēti. Ukrainas bruņotas militāras vienības, par kuriem runāja S.Aksjonovs, ir daļa no Ukrainas aizsardzības vienībām, kuru mērķis ir aizsargāt Ukrainas teritoriju. Notikušie incidenti drošības jomā, nav pamatojums KAR secēsijai un cita valsts militāro vienību iesaistīšanai.

Otrkārt jānovērtē tiesību aizsargāšanas argumenti. S.Aksjonovs argumentē, ka tiesībaizsardzības iestādes ir neefektīvas, un nespēj aizsargāt KAR iedzīvotāju tiesības. Analizējot V.Putina runu 18. martā pēc referenduma Krimā var noteikt, ka ir minētie argumenti saistīti ar kultūru, valodu un cilvēktiesībām. V.Putins norāda:

krievi, kā arī citi Ukrainas pilsoņi ir cietuši no politiskas pastāvīgas krīzes. [...] Ir mēģināts padarīt krievus par asimilācijas priekšmetu. [...] Krimas un Sevastopoles iedzīvotāji

¹²⁵ YouTube [Video] Премьер Крыма просит помощи у Путина <https://www.youtube.com/watch?v=jADvliWkonw>

¹²⁶ YouTube [Video] Референдум о статусе Республики Крым - Сергей Аксенов. <https://www.youtube.com/watch?v=EuSk2-7SGwQ>

prasīja Krievijai palīdzību, lai aizsargātu savas tiesības un dzīvi. [...] Mēs nevarējām neatbildēt uz šo pieprasījumu, citādi tā būtu nodevība.¹²⁷

Apgalvojot, ka bija ierobežotas KAR iedzīvotāju tiesības kultūras ziņā, galvenokārt ir argumentēts valodas izmantošanas princips. Lai tāds pamatojums būtu vērtīgs pamats secesijai, no valsts centrālās varas puses jābūt reģistrētiem attiecīgiem pārkāpumiem. Analizējot KAR gadījumu, tādi pārkāpumi nebija fiksēti. KAR konstitūcija, kuru Ukrainas centrālā vara apstiprināja, nodrošina visu etnisko grupu tiesību aizsargāšanu kultūras ziņā. KAR konstitūcijas 10 pants ir veltīts valodas izmantošanas aizsardzībai: “Krimas Autonomā Republikā ir nodrošināta valsts valodas, krievu, Krimas tatāru un citas valodas attīstība, izmantošana un aizsargāšana”¹²⁸; “Krimas Autonomā Republikā ir garantētās tiesības saņemt izglītību dzimtajā valodā Republikas un valsts izglītības iestādēs”¹²⁹. Runājot par izglītību, ir vērts atzīmēt, ka 1996. gadā tikai 1 skolā izglītība bija piedāvāta ukraiņu valodā un 4 skolās Krimas tatāru valodā.¹³⁰ 2009. gadā Ukrainas izglītības ministrs paziņoja, ka tikai 7 skolās izglītība ir piedāvāta ukraiņu valodā (7.3% no visām KAR skolām).¹³¹ Citās KAR konstitūcijas pantos arī var piefiksēt dažādu valodu izmantošanas tiesību aizsargāšanu. 11. pants norāda, ka “oficiālie dokumenti - pase, izglītības dokumentu, dzimšanas un laulības apliecības, ir sastādīti ukraiņu, krievu un Krimas tatāru valodās”¹³². 13. pants norāda, ka “visās iedzīvotāju pakalpojumu jomās (sabiedriskie pakalpojumi, sabiedriskais transports, veselības aprūpe un citi) ir izmantotas ukraiņu, krievu vai citas valodas”¹³³ KAR teritorijā krievu valoda ir izmantota kā absolūta vairākuma kopīgas komunikācijas valoda. KAR konstitūcija aizsarga ukraiņu, krievu un Krimas tatāru valodas lietošanu, attīstību un aizsardzību. Ukrainas likumdošana nediskriminē KAR iedzīvotāju kulturālas tiesības. No Ukrainas centrālās varas nebija fiksētā brutāla vai vardarbīga KAR iedzīvotāju apspiešana valodas vai kultūras ziņā. Tie visi argumenti liecina par to, ka KAR valdības un iedzīvotāju kultūras un valodas arguments nav vērtīgs pamats secesijas pieprasīšanai.

Var attiecīgi secināt arī par cilvēktiesību ievērošanu attiecībā uz KAR iedzīvotājiem no Ukrainas centrālās varas puses. Pret KAR iedzīvotājiem nebija izmantota kāda veidā nedemokrātiskā attieksme. KAR iedzīvotājiem kā visiem Ukrainas iedzīvotājiem ir nodrošinātas cilvēktiesības un minoritāšu tiesību aizsargāšana. Runājot par sociālo politiku, KAR konstitūcija

¹²⁷ YouTube [Video] Выступление Путина 18.03.2014 о Крыме. <https://www.youtube.com/watch?v=Wtupj7Iygj4>

¹²⁸ Конституция Автономной Республики Крым. Органы власти АРК, Верховная Рада АРК; Закон, Конституция от 21.10.1998 № 239к-2/98

¹²⁹ Turpat.

¹³⁰ Sasse G. (2007) *The Crimea Question: Identity, Transition and Conflict*. Harvard Ukrainian Research Institute. 185.lpp

¹³¹ Корреспондент.net. Вакарчук: В Крыму лишь семь украинских школ. <http://korrespondent.net/ukraine/politics/786496-vakarchuk-v-krymu-lish-sem-ukrainskih-shkol>

¹³² Конституция Автономной Республики Крым. Органы власти АРК, Верховная Рада АРК; Закон, Конституция от 21.10.1998 № 239к-2/98

¹³³ Turpat.

garantē tās parlamentam pilnvaras patstāvīgi sastādīt un, saskaņojot ar Ukrainas centrālo varu, realizēt izglītības, veselības aprūpes un vides aizsargāšanas programmas KAR teritorijas ietvaros. Ukrainas centrālā vara garantē pieeju pamatvajadzībām un neierobežo KAR iedzīvotāju cilvēktiesības.

Analizējot KAR un Krievijas politiku argumentus Krimas pievienošanai Krievijai, biežāk var sastapt tādu pamatojumu, ka Krima vienmēr bija Krievijas daļa. Notikumu 1954. gadā, kad N. Hruščovs pievienoja Krimu Ukrainas PSR uzskata par pārpratumu. V.Putins savā runā 18. martā pēc KAR referendumu piemin tādu argumentu: “Krima ir vēsturiski krievu zeme un Sevastopole - krievu pilsēta”.¹³⁴ Tāds arguments nevar būt novērtēts kā vērtīgs KAR secesijai. Pirmkārt, tāds arguments ir apšaubāms, jo kā jau bija minēts, vēsturiski ilgāku laiku Krimas tatāri un viņu senči bija absolūtais vairākums Krimas teritorijā. Krimas tatāri bija vieni no pirmām tautām, kuras apdzīvoja šo teritoriju. Krievi sāk masveidā ieceļot Krimā tikai Krievijas impērijas un PSRS laikā. Otrkārt, pašnoteikšanās princips, uz kuru atsaucās gan KAR, gan Krievijas politiķi, neparedz tādu argumentu izmantošanu kā vērtīgu pamatu secesijai. KAR ir Ukrainas valsts daļa un vēsturiskās saites ar citu valsti pašas par sevi nav pamati secesijai. Tas var būt pamatojums tādā gadījumā, ja iepriekš notika šīs teritorijas okupācija.

3.4. Pašnoteikšanās tiesību izmantošanas nosacījumu ievērošana Krimas reģiona gadījumā

Pieprasot pašnoteikšanās tiesību izmantošanu, kopienai jābūt netikai nopietnam un vērtīgam pamatojumam, bet arī kopienas īpašībām jāsakrīt ar noteiktiem kritērijiem. Kopienas veiktai politikai jāsakrīt ar pašnoteikšanās tiesību izmantošanās prasībām. Šīs nodaļas ietvaros tiks vērtētas KAR iedzīvotāju kopienas īpašības, lai spētu noteikt vai tās sakrīt ar prasībām.

Pašnoteikšanās tiesību princips ir balstīts uz liberālām vērtībām. Ja kāda kopiena pieprasa tādu principu izmantošanu attiecībā uz sevi, tai jābūt demokrātiskai. Kopienai jādemonstrē spēja ievērot minimālu taisnīguma standartu. Kopienai jānodrošina cilvēktiesību un minoritāšu tiesību aizsargāšanu – izvelēs un vārda brīvība, drošība, pieeja nepieciešamiem resursiem, kustības brīvība utt. Minoritātēm jāpiedāvā iespēja aizsargāt un attīstīt savu kultūru (valoda, tradīcijas, pieminēji), jānodrošina kustības brīvība (kustība reģiona ietvaros un spēja atgriezties).

Analizējot KAR iedzīvotāju kopienas vērtības un KAR vietējās varas rīcības, var fiksēt vairākus cilvēktiesību pārkāpumus. Sākot ar PSRS sabrukumu, periodiski bija neievērotas

¹³⁴ YouTube [Video] Выступление Путина 18.03.2014 о Крыме. <https://www.youtube.com/watch?v=Wtupj7lygj4>

minoritāšu tiesības. Krimas tatāri ieguva iespēju atgriezties Krimas teritorijā tikai pēc PSRS sabrukuma, tomēr joprojām dažiem Krimas tatāriem rodas grūtības atgriezties dzimtene un atgriezt tiesības uz zemi, kuru viņi vai viņu vecāki apdzīvoja līdz deportācijai. Lielākas grūtības ir juridiskas, kuras ir saistītās ar tiesību atgriešanu uz zemi un īpašumu. Vairāki incidenti notika Kokebeļā, kad KAR parlaments atteicās pieņemt Krimas tatāru prasības par īpašuma tiesības atgriešanu uz savu kādreiz atņemto teritoriju un īpašumu.¹³⁵ Krimas tatāri bija spiesti meklēt risinājumus patstāvīgi. Līdz 2006. gadam nekādā veida Krimas tatāru sociālā integrācija Ukrainas sabiedrībā nenotika. 2006. gadā Krimas tatāri organizēja petīcijas kampaņu par Krimas tatāru tiesībām atgriezties mājās un tiesībām uz savu atņemto īpašumu. Tika savākti Krimas tatāru paraksti un nodoti vairākām starptautiskām organizācijām, tostarp EDSO, ANO, ES un Eiropas Padomei.¹³⁶ Tajā pašā gadā Ukrainas ministru kabinets pieņēma programmu līdz 2010. gadam par Krimas tatāru integrāciju Ukrainas sabiedrībā.¹³⁷ Tomēr šī programma nespēja risināt īpašuma tiesības jautājumu, un joprojām Krimas tatāri ir spiesti patstāvīgi ar tiesas palīdzību atgriezt savas tiesības uz zemi un īpašumu.

2007. gadā Eiropas Padomes cilvēktiesību komisārs apmeklēja KAR ar mērķi novērtēt cilvēktiesību ievērošanu attiecībā uz Krimas tatāriem. Tika konstatēta diskriminācija un etniskā vardarbība pret Krimas tatāriem. Komisārs norādīja uz rasisma un ksenofobijas risku un aicināja palielināt minoritāšu aizsardzību.¹³⁸ 2008. gadā jau ANO Cilvēktiesību padome vispārējā periodiskā pārskatā norādīja uz cilvēktiesību situācijas uzlabošanu Ukrainas teritorijā attiecībā uz etniskām minoritātēm. Pārskatā bija norādīts: “Tagad Ukrainā ir juridisks mehānisms, kurš ļauj novērst rasisma, rases diskriminācijas un ksenofobijas riskus”¹³⁹. Tomēr, neskatoties uz konstitūcijas juridisko minoritāšu aizsardzību, KAR reģionā bija reģistrēti cilvēktiesību pārkāpumi attiecībā uz Krimas tatāriem.

Krimas tatāru cilvēktiesības bija pārkāptas, kad dažiem Medžlisa dalībniekiem bija ierobežota kustības brīvība. Medžlis atbalsta KAR integrāciju Ukrainas politikā un pretojās ciešākām attiecībām ar Krieviju. KAR vietēja vara izmantoja iebraukšanas aizliegšanu kā ietekmes instrumentu. Medžlisa dalībniekiem bija aizliegta iebraukšana KAR teritorijā. Pēc 2014. gada referenduma tāds instruments bija plaši izmantots. 2014. gadā M. Džemilevam (Medžlisa

¹³⁵ International Committee for Crimea. Crimean Tatars' Return to Their Ancestral Homeland: The Crimea in Statistics.

<http://www.iccrimea.org/reports/populationstats.html>

¹³⁶ Цензор. Крымские татары намерены вернуть себе дома и земли, отображенные во время депортации 1944 г. <http://censor.net.ua>

¹³⁷ Unrepresented nations and peoples organization. (2008). Report. Crimean Tatars. <http://unpo.org/members/7871>

¹³⁸ Turpat

¹³⁹ Turpat.

priekšsēdētājs līdz 2013. gadam), R.Čubarovam (Medžlisa priekšsēdētājs no 2013.gada), I.Jukseļam (Medžlisa biedrs) bija aizliegts iebraukt Krimas teritorijā līdz 2019. gadam.¹⁴⁰

Runājot par tādām cilvēktiesībām kā izvēles un vārda brīvība, tās bija vairākas reizes pārkāptas KAR teritorijā attiecībā uz Krimas tatāriem. Jāatceras, ka 1992. gadā uz laiku Medžlis bija aizliegts (2016. gadā tas atkārtojas). Tādā veidā bija ierobežota Krimas tatāru iespēja oficiāli pārstāvēt savas intereses. Tajā pašā gadā vairāki tūkstoši Krimas tatāru protestēja, mēģinot veicināt Krimas tatāru atzīšanu, bet rezultātā 20 cilvēki bija arestēti. 2014. gadā, plānojot referendumu veikšanu, KAR valdība ignorēja Krimas tatāru aicinājumus nepieļaut KAR pievienošanu Krievijai. 27. februārī Krimas tatāri protestēja pret KAR parlamenta iniciatīvu paplašināt KAR autonomiju. Rezultātā 6 Krimas tatāri bija ieslodzīti ar apsūdzējumu par "masu nemieru" organizēšanu ārpus Krimas Parlamenta.¹⁴¹ Ir vērts atzīmēt, ka Krimas tatāru protesti bija kā atbildes reakcija uz demonstrāciju, kuru organizēja KAR iedzīvotāji, kas atbalstīja KAR pievienošanu Krievijai.

Minoritāšu tiesības paredz spēju aizsargāt savu kultūru, brīvi izmantot un attīstīt savu valodu. KAR konstitūcija nodrošina ukraiņu, krievu un Krimas tatāru valodas aizsargāšanu un izmantošanu valsts iestādēs. KAR iedzīvotāji ir tiesīgi saņemt izglītību attiecīgās valodās. Integrācijas programma, kuru Ukrainas centrālā vara realizēja 2006. gadā, labvēlīgi ietekmēja Krimas tatāru spēju attīstīt savu kultūru un valodu. KAR parādījās 2 laikraksti ("Krim" un "Jaunā pasaule") Krimas tatāru valodā ar valsts finansējumu. Bija nodrošinātas programmas KAR televīzijā Krimas tatāru valodā.¹⁴²

Pašnoteikšanās tiesību izmantošanas princips paredz tādu nosacījumu, ka kopienai jābūt spējīgai izveidot dzīvotspējīgu valsti. Jāpārbauda KAR teritorijas dzīvotspējīgums bez Ukrainas centrālās varas sniegtiem labumiem. KAR teritorijai jābūt spējīgai nodrošināt savus dalībniekus ar pamatvajadzībām, pretējā gadījumā KAR reģions nevar būt nodalāms.

KAR teritorijā atrodas gāzes un naftas sauszemes atradnēs. Tās spēj segt aptuveni vienu trešdaļu no Krimai nepieciešamā daudzuma. Pārējais daudzums tiek piegādāts no Krievijas caur Ukrainu. KAR teritorijā atrodas arī citi derīgie izrakteņi – dzelzs, krīts, minerālsāļi.¹⁴³ KAR teritorijā ir attīstīta lauksaimniecība (īpaši vīnogu audzēšana), jo šajā teritorijā ir maigs klimats un auglīga augsne. Kā bija minēts KAR ir attīstīts tūrisms. Tas viss liecina, ka KAR reģions ir spējīgs nodrošināt saviem iedzīvotājiem pamatvajadzības. Grūtības var izraisīt tas, ka KAR ir atkarīga no

¹⁴⁰ International Committee for Crimea. Crimean Tatars under Russian Occupation and the Western Response. A TIMELINE. <http://www.iccrimea.org/reports/timeline-crimea>

¹⁴¹ Human rights in Ukraine. Open Lawlessness as Terror against Crimean Tatars. <http://khpg.org/en/index.php?id=1449711908>

¹⁴² Unrepresented nations and peoples organization. (2008). Report. Crimean Tatars. <http://unpo.org/members/7871>

¹⁴³ Sasse G. (2007) *The Crimea Question: Identity, Transition and Conflict*. Harvard Ukrainian Research Institute. 167.lpp

ūdēns, kas tiek piegādāts no Ukrainas. Tomēr, ņemot vērā, ka KAR iedzīvotāju kopiena iepriekš konstatē savu nodomu pievienoties uzreiz Krievijai, nevis attīstīties kā neatkarīga valsts, tāds šķērslis var būt ātri atrisināms. KAR pievienošanās Krievijai spēs nodrošināt tās iedzīvotājiem visus nepieciešamos resursus.

Kopienai jābūt spējīgai militāri aizsargāt savus biedrus no ārējas agresijas. Krimas teritorijā, Sevastopolē atrodas militārā bāze, kurā pēc KAR pievienošanās Krievijai spēs aizsargāt KAR iedzīvotāju kopienu. Kopienai jābūt spējīgai nodrošināt institūcijas izveidi, kurās spēs pārvaldīt nodalīto teritoriju un kopienas biedrus. KAR teritorijā jau pastāv dažāda veida institūcijas (parlaments, ministru padome, tiesa), kurās spēs pārvaldīt KAR iedzīvotāju kopienu.

Runājot par dzīvotspējīgumu, kopienai jāievēro, ka valstij, no kuras ir nodalīta noteiktā teritorija, arī jābūt dzīvotspējīgai. Derīgie izrakteņi ir sastopami visā Ukrainas teritorijā. Gāze un nafta tiek importēta uz Ukrainu no Krievijas. KAR nodalīšana nespēs padarīt Ukrainu par nespējīgu militāri aizsargāt savus iedzīvotājus. Ukrainas teritorijā atrodas vairākas militāras bāzes (mehānizētais, gaisā, artilērijas, raķešu karaspēks) un 184 000 cilvēku armija.¹⁴⁴ KAR nodalīšana nespēs apšaubīt Ukrainas centrālās varas spēju ekonomiski un militāri aizsargāt savus iedzīvotājus.

3.5. Pašnoteikšanās tiesību izmantošana un secesijas process Krimas reģiona gadījumā

Jānovērtē KAR iedzīvotāju kopienas ceļš uz secesiju. Neskatoties uz pašnoteikšanās tiesību izmantošanas pamatojumu un kopienas raksturu, ceļam uz pašnoteikšanās tiesību izmantošanu jāsakrīt ar noteiktām prasībām, kuras bija apskatītās darba teorētiskā daļā. Kopiena nevar uzvesties patvaļīgi, tai jāaskaņo savas darbības ar citiem aktieriem (kopienas dalībniekiem, valsts centrālo varu, starptautiskiem aktieriem).

Pirmā no prasībām ir saistīta ar to, ka kopienai, kura pieprasa pašnoteikšanās tiesību izmantošanu, jānodrošina maksimāls konsensus kopienas ietvaros. Analizējot KAR iedzīvotāju kopienas ceļu uz secesiju, var redzēt lielu konfrontāciju starp KAR iedzīvotājiem, kuri atbalsta KAR pievienošanu Krievijai, un KAR iedzīvotājiem, kuri atbalsta Krimu kā Ukrainas daļu. Grupa, kas neatbalsta KAR pievienošanu Krievijai un bija pret referendumu veikšanu, bija galvenokārt Krimas tatāri un ukraiņi. Tomēr lēmumu pieņemšanas laikā viņu uzskati netika ņemti vērā. Kad 27. februārī S.Aksjonovs paziņoja par referendumu veikšanu, Medžlisa biedri paziņoja, ka neatbalsta to un aicināja visus Krimas tatārus boikotēt referendumu. Tajā pašā dienā pie KAR parlamenta ēkas notika demonstrācija, kurā varēja redzēt tūkstošus protestētājus, kuri bija pret KAR parlamenta

¹⁴⁴ Theaviationist. Ukrainian military bases and Russian forces located near Ukraine`s borders. <https://theaviationist.com/2014/03/11/map-ukrainian-forces/>

vīziju. Referenduma dienā, 16. martā KAR iedzīvotāji (galvenokārt Krimas tatāri), kuri neatbalstīja valdības rīcības nepiedalījās referendumā un boikotēja to. Tomēr neskatoties uz demonstrācijām, boikotu un Medžlisa oficiāliem paziņojumiem par vēlmi atstāt KAR Ukrainas sastāvā, KAR parlaments organizēja referendumu un parakstīja līgumu par KAR pievienošanu Krievijai. Protams, nevienā valsts/reģiona svarīgā jautājumā nevar sasniegt pilnīgu konsensu, kad visi iedzīvotāji piekrīt kādam noteiktam lēmumam. Tomēr kopienai jācenšas nodrošināt maksimāli iespējamais konsensus. Dialoga rezultātā jāmeklē risinājumi. Runājot par notikumiem KAR 2014. gadā, vietēja vara nepiedāvāja Medžlisam paust savu viedokli un nebija organizētas kopīgas sarunas, kuru laikā būtu apspriesti iespējamie risinājumi. Demonstrācija nespēja ietekmēt KAR valdības gribu iestāties dialogā. 2014. gada notikumi nav izņēmums, KAR vietējā vara sistemātiski izvairījās no sadarbības ar Medžlisu. Pēc 1989. gada, N.Bagrovas valdības laikā, Krimas tatāru uzskati par to, kādai jābūt KAR vīzijai pēc PSRS sabrukuma, netika ņemti vērā. N.Bagrovs nesadarbojās ar Medžlisu, un tas biedri nevarēja piedalīties debatēs par Krimas statusa noteikšanu. Rezultātā Simferopolē notika piketi, kuru rezultātā Medžlis bija aizliegts uz laiku. KAR teritorijā pastāv 2 konfrontējošas puses un viena no tām ir opozīcijā, kuras dalībnieki savukārt ir Krimas pamatiedzīvotāji. KAR valdībai bija nepieciešams nodrošināt sarunas ar Krimas tatāru un citu KAR iedzīvotāju pārstāvjiem, kuriem ir citas intereses attiecībā uz KAR politiku. KAR iedzīvotāju kopiena nespēja sasniegt konsensu, pat nemēģinot organizēt debates. Tas nesakrīt ar pašnoteikšanās tiesību izmantošanas prasībām.

KAR teritorijā notika referendums, kura laikā bija noskaidrota KAR iedzīvotāju kopienas piekrišana pievienot KAR teritoriju Krievijai. Referenduma procesam jāatbilst noteiktām prasībām, lai to varētu uztvert kā leģitīmo kopienas vēlmju apliecinājumu. Referenduma veikšanas procesam jābūt pakāpeniskam un tā sagatavošanai ir nepieciešams daudz laika.

Pirmkārt, bija nepieciešams paziņot visiem KAR iedzīvotājiem par referenduma iniciatīvu, lai spētu pārbaudīt kopienas piekrišanu tādām prasībām. KAR valdība paziņoja par referenduma iniciatīvu 2014. gada 27. februārī un KAR iedzīvotāju atbalsts nebija analizēts. KAR valdība neorganizēja parakstu vākšanu un nekādā citā veidā neanalizēja KAR iedzīvotāju atbalstu.

Otrkārt, ir nepieciešams laiks, lai formulētu referenduma jautājumus un iepriekš ziņot par tā saturu. KAR situācijā S.Aksjonovs 27. februārī paziņoja, ka ir plānots veikt referendumu martā par KAR autonomijas paplašināšanu, tomēr par jautājumu saturu bija zināms tikai īsi pirms referenduma. Tādā veidā nebija iespējas tos rediģēt un saskaņot ar KAR iedzīvotājiem un Ukrainas institūcijām.

Treškārt, referendumam obligāti jābūt apspriestam ar valsts centrālo varu. KAR valdībai bija jāpaziņo Ukrainas centrālajai varai par iemeslu, kura dēļ KAR iedzīvotāji ir neapmierināti un vēlās veikt referendumu, un kopīgi meklēt risinājumus dialoga ceļā. KAR valdība savukārt nepaziņoja Ukrainas centrālajai varai par iedzīvotāju neapmierinātību oficiālā paziņojumā un nekādā veidā nemēģināja iestāties dialogā. KAR valdība uzreiz vērsās pēc palīdzības pie Krievijas Federācijas prezidenta. KAR valdība neziņoja Ukrainas centrālajai varai par plānoto referendumu. Ir nepieciešams apspriest ar centrālo varu referenduma sagatavošanās procesu. Var apgalvot, ka valsts centrālā vara savu interešu dēļ, var neatzīt referendumu un tādā gadījumā kopiena nespēs izmantot savas pašnoteikšanās tiesības. Tomēr taisnīguma princips paredz tādu nosacījumu, ka, ja kopienai pastāv vērtīgs pamatojums secēsijai (valsts uzvedās attiecībā uz kopienu diskriminējoši, nedemokrātiski, fiziski kaitinājot utt.) un tā ievēro citus pašnoteikšanās tiesību izmantošanas nosacījumus, tai ir tiesības veikt referendumu bez valsts centrālās varas piekrišanas. Citos gadījumos kopienai jāaskaņo referendums ar valsts centrālo varu un jāorganizē referendums saskaņā ar konstitūcijas prasībām. KAR gadījumā kā bija jau secināts KAR iedzīvotāju kopienai nebija vērtīga pamata secēsijai, tāpēc tai bija nepieciešams saskaņot referenduma veikšanu ar Ukrainas centrālo varu. Ukrainas konstitūcijas 73. pants norāda, ka “Vienīgi visas Ukrainas referendumā tiek izšķirti jautājumi par Ukrainu teritorijas izmaiņām”¹⁴⁵. 92. pants nosāka, ka visam referenduma procesam jāsakrīt ar Ukrainas likumiem un 106. pants norāda, ka tikai Ukrainas prezidents apstiprina referenduma veikšanu.¹⁴⁶ KAR valdība nesekoja pantiem un organizēja pretkonstitucionālo referendumu, kurš nevar būt attaisnojams KAR nosacījumos.

Ceturtkārt, referendumam jāatbilst starptautiskiem standartiem par godīgu balsojumu. Tas nozīmē, ka ir nepieciešama starptautiskās organizācijas novērotāju klātbūtne, lai spētu atrast iespējamus pārkāpumus (balsu nopirkšana, balsu falsifikācija). Kā bija minēts KAR referendumā nebija EDSO novērotāju un citas starptautiskās organizācijas (ANO, ES) atzīst referendumu par nelegitīmu.

Analizējot KAR valdības organizēto referendumu, var secināt, ka tā neievēroja visas iespējamās pašnoteikšanās tiesību izmantošanas prasības visos referenduma posmos. Referendums bija organizēts nepieļaujami īsā laikā. KAR valdība bez pamatojuma atteicās sadarboties ar Ukrainas centrālo varu un apspriest referenduma veikšanās procesu. KAR valdība paziņoja par referendumu īsi pirms tā un pēc tam vēl paātrināja procesu, mainot datumu no 30. uz 16. martu. Kopā no paziņojuma līdz referendumam bija tikai 17 dienas. Pastāvošā Ukrainas politiskā krīzē tāda

¹⁴⁵ Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141

¹⁴⁶ Турпат.

referenduma organizēšana ir līdzīga sabotāžai. KAR organizētais referendums 16. martā neatbilst pašnoteikšanās izmantošanas prasībām.

Kopienai visa konflikta laikā ir jānodrošina dialogs ar valsts centrālo varu. Kopienai jāsadarbojas ar valsts centrālo varu, lai sniegtu savas intereses un norādītu uz problēmām. Abām pusēm jāveido dialogs, mēģinot atrisināt konfliktu un atrast secesijas alternatīvas. KAR gadījumā valdība vispār nesadarbojās ar Ukrainas centrālo varu politiskās krīzes laikā 2013-2014. gados. S.Aksjonovs, konstatējot nemierus KAR teritorijā īsi pirms 27. februāra, neziņoja par to Ukrainas pagaidu valdībai. Viņš norādīja šo gadījumu, kā draudu KAR iedzīvotāju drošībai, bet neziņoja par nemieriem un pārkāpumiem no policijas puses (neiesaistījās). S.Aksjonovs uzreiz prasīja palīdzību V.Putinam aizsargāt KAR iedzīvotājus. KAR valdības nevēlēšanās sadarboties ar Ukrainas centrālo varu bija redzama arī īsi pēc PSRS sabrukuma. KAR gubernators (N.Bagrovs) pieņēma Krimas Republikas konstitūciju, kur tā bija definēta kā “valsts”, un šī konstitūcija nebija saskaņota ar neatkarīgas Ukrainas valdību. Bija nepieciešams ilgs laiks, lai mainītu šo konstitūciju. Runājot par 2014. gadu, jāsaprot kā Krievijai bija nozīmīga loma KAR un Ukrainas centrālās varas attiecībās. Krievijas valdībai arī bija jāpiedalās dialogā, lai tā spētu skaidrot savas rīcības. Ukrainas valdība ar ASV starpniecību aicināja Krievijas ārlietu ministru piedalīties kopīgās sarunas 2014. gada martā, tomēr S.Lavrovs atteica. KAR iedzīvotāju kopienas nevēlēšanās veikt sarunas ar Ukrainas centrālo varu nepadara tās rīcības par leģitīmām, balstoties uz pašnoteikšanās tiesību principu.

Visos konflikta posmos jābūt starptautiskajiem novērotājiem, kuri spēs novērtēt procesa taisnīgumu. Risinot tādus jautājumus kā secesija, pretējās puses vadās pēc savām interesēm, un dažreiz var būt neobjektīvi. Runājot par KAR gadījumu, Krievija kā cita valsts bija iesaistīta konflikta risināšanās procesā, tomēr tai savukārt bija savas savtīgās intereses. Starptautiskie novērotāji nespēja konstatēt pārkāpumu no Ukrainas centrālās varas puses, par kuru runāja S.Aksjonovs. Tie nespēja piedalīties kopīgās sarunās ar abām pusēm. Neskatoties uz starptautisko kritiku un pat ieviestām sankcijām pret Krieviju, secesija notika. KAR pašnoteikšanās tiesību izmantošanas process nesakrīt ar tās vērtībām, jo tā ignorēja EDSO un ANO kritiku.

Nopietns pārkāpums pašnoteikšanās tiesību izmantošanā notika tad, kad KAR teritorijā bija izmantots spēks, lai kontrolētu situāciju un spētu nodrošināt secesiju. Kopiena ir tiesīga izmantot spēku pašnoteikšanās tiesību izmantošanas laikā tādā gadījumā, ja tai draud valsts centrālās varas vardarbīga un nedemokrātiska uzvedība. Ja valsts piemēro tādus instrumentus, kā genocīds, “etniskā tīrīšana” un citus veidus kā fiziski ierobežot kādas kopienas tiesības un brīvību, kopiena ir tiesīga piemērot spēku. Ja valsts bez pamatojumā izmanto spēku, kopiena ir tiesīga atbildēt tai ar spēku

tikai kā ar aizsardzības instrumentu. 27. februārī agri no rīta (4:20) KAR parlamentā iebruka bruņotie cilvēki un kontrolēja to. Policija bija spiesta atstāt parlamentu. Visā KAR teritorijā parādījās Krievijas karaspēks. No 27. februāra līdz referendumam, Krievijas armijas vienības kontrolēja KAR teritoriju. Martā bija reģistrēts Krievijas armijas iebrukums KAR militārajā bāzē.¹⁴⁷ S.Aksjonovs apstiprināja, ka KAR teritorijā bija militārais spēks ar ieročiem un skaidroja, ka tāds solis bija nepieciešams, lai aizsargātu KAR iedzīvotājus. Tomēr kā jau bija secināts, KAR iedzīvotājiem tajā brīdī nepastāvēja drošības drauds. Ukrainas centrālā vara neizmantoja nedemokrātisku un nepamatotu spēka izmantošanu. No tās puses nepastāvēja vardarbība (genocīds, “etniskā tīrīšana” un citi) attiecībā uz KAR iedzīvotājiem. Nemierus, kuri notika Simferopolē, par kuriem runāja S.Aksjonovs, bija iespējams atrisināt ar Ukrainas centrālās varas un KAR valdības spēkiem. Krievijas armijas iejaukšana KAR iekšlietās bija nepamatota un nelikumīga. Trešās puses militārā iejaukšana konfliktā ir iespējamā tikai tad, ja pret kādu pusi notika diskriminējoša un vardarbīga uzvedība, bet šī puse nav spējīga sevi aizsargāt. Trešās puses iejaukšanās ir pieļaujama tikai tad, ja tās mērķis ir aizsargāt kādu no pusēm, lai apstādinātu vardarbību. KAR gadījumā Krievijas karaspēka izmantošana nebija pamatota. Analizējot KAR notikumus var secināt, ka militārais spēks tika izmantots, nevis lai aizsargātu KAR iedzīvotājus, bet lai kontrolētu KAR institūcijas un rezultātā organizētu secesijas procesu. Spēka izmantošana KAR teritorijā ir nepamatota, balstoties uz pašnoteikšanās tiesību principu, un nevar būt attaisnojama.

¹⁴⁷Youtube [Video] Ukraine War - Russian army encircle Ukrainian military base in Crimea Ukraine.
<https://www.youtube.com/watch?v=1hTRZp0r2cY>

4.KOSOVAS REĢIONA PAŠNOTEIKŠANĀS TIESĪBU IZMANTOŠANAS PIEPRASĪJUMA GADĪJUMS

4.1. Kosovas reģiona konflikta vēsture

Runājot par Kosovas reģiona vēsturi, var secināt, ka šo teritoriju apdzīvoja galvenokārt serbi un albāņi, kuru daudzums mainījās laika gaitā. Sākot ar 6.gadsimtu Balkānu pussalu apdzīvoja slāvu tautas (tā skaitā arī serbi). Albāņi apdzīvoja galvenokārt Balkānu dienvidrietumus. Viduslaikos Kosovas teritorija bija zem Nemaniču dinastijas (serbu dinastija) un serbiem bija absolūtais vairākums šajā teritorijā. 12.-14. gadsimtos Kosovas teritorijā tika celtas vairākas serbu pareizticīgās baznīcas.¹⁴⁸

1389. gads ir ļoti svarīgs Kosovas vēsturē un īpaši svarīgs serbu nacionālai identitātei. 1389. gada 15. jūnijā netālu no Prištinas notika kauja ("Kosovas kauja"), kuras rezultātā Osmaņu impērija sakāva Serbijas karaspēku. Kaujas rezultātā Osmaņu impērija kontrolēja visu Serbiju un Kosovas teritoriju. Kosovas kaujai ir izšķiroša nozīme Serbijas mitoloģijā. Tagad 15. jūnijs ir piemiņas diena Serbijā.¹⁴⁹ Kosovas kauja ir nozīmīga serbu nacionālai identitātei, jo tā simbolizē serbu pretestību. Serbi argumentējot to, ka Kosova ir vēsturiski serbu zeme, piemin šo kauju, kur tūkstoši serbi zaudēja savu dzīvi, cīnoties par šo teritoriju.

Laikā, kad Osmāņu impērija kontrolēja Kosovu, pareizticīgie (serbi) bija spiesti emigrēt uz ziemeļiem un austrumiem, tomēr musulmaņi (turki un albāņi) izplātījās Kosovas teritorijā.¹⁵⁰ 1766. gadā tika likvidēts Pečes serbu pareizticīgo patriarhāts, kas samazināja Kosovas nozīmīgumu Serbijas kultūrai tajā laikā. Tomēr ar 19. gadsimtu albāņi vairāk identificējās ar šo reģionu un Prizrena (Kosovas pilsēta) kļuva par albāņu kultūras centru.¹⁵¹

Serbija ieguva neatkarību no Osmāņu impērijas un pirmā Balkānu kara laikā 1912. gadā Serbija ieguva kontroli pār Kosovu. 1918. gadā Kosova kā Serbijas daļa tika iekļautā Serbu, Horvātu un Slovēņu Karalistē (vēlāk Dienvidslāvija). 1918-1920. gados albāņi emigrēja no Kosovas uz Turciju vai Albāniju. Serbi savukārt emigrēja uz Kosovu, serbu skaits Kosovā palielinājās, tomēr viņi joprojām bija minoritāte. 1920-1930. gados serbu migrācija uz Kosovu turpinājās un Serbijas valdība veicināja to, bet Kosovas albāņi pretojas tādai tendencei.¹⁵²

¹⁴⁸Encyclopedia Britannica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life

¹⁴⁹ HistoryToday. Kosovo's Conflict. www.historytoday.com/robert-bideleux/kosovos-conflict

¹⁵⁰ Turpat.

¹⁵¹ Encyclopedia Britannica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life

¹⁵² Turpat.

2. pasaules kara laikā Kosovos albāņi mēģināja apvienot Kosovu ar Albāniju. Viņi organizēja sacelšanās, kuru Dienvidslāvijas partizāņu armija likvidēja, un albāņi nespēja sasniegt savu mērķi. Pēc kara Kosova bija atzīta par Serbijas autonomo reģionu Dienvidslāvijas sastāvā. Serbi sāka emigrēt no Kosovos un sākās reģiona albānizācija.¹⁵³ Tika atvērtas vairākas albāņu skolas un kultūras centri. Tomēr albāņi bija atzīti kā Serbijas minoritātes bez tiesībām uz sava valsts izveidošanu Kosovos teritorijā. Neskatoties uz labvēlīgiem nosacījumiem kultūras aizsargāšanai, albāņi bija pakļauti stingrai novērošanai no Serbijas drošības policijas puses un 200 tūkstoši albāņi periodā no 1945. līdz 1966. gadam emigrēja uz Turciju.¹⁵⁴ 1968. gadā Kosovos teritorijā notika pirmās albāņu demonstrācijas par Kosovos neatkarību. Tomēr J. B. Tito (Dienvidslāvijas SFR prezidents) apturēja separātisma noskaņas un neļāva Kosovos reģionam sasniegt neatkarību. 1974. gadā Kosovos autonomija bija paplašināta ar pilnvarām patstāvīgi regulēt un attīstīt reģionālo drošību, tiesu sistēmu, aizsardzību, ārlietas un sociālo apdrošināšanu.¹⁵⁵

1981. gada martā studenti organizēja protestus Prištinā, atbalstot Kosovos neatkarību. Vēlāk protests transformējās nemieros, kuru rezultātā 10 albāņi bija nogalināti un tūkstoši albāņi tika ieslodzīti. Noskaņas Kosovā ietekmēja serbu nacionālas identitātes stiprināšanu. 1989. gadā notika Kosovos kaujas 600 gadu jubileja.¹⁵⁶ Šī piemiņas diena un albāņu protesti par Kosovos neatkarību ietekmēja serbu nacionālisma noskaņas. Serbi pretojās Kosovos neatkarībai, balstoties uz to, ka Kosova ir vēsturiski nozīmīgs reģions Serbijai un šajā teritorijā notika izšķirošā kauja visai serbu tautai.

1990. gadā, kad Serbijas prezidents bija S. Miloševićs, Kosovai tika atņemts autonoma reģiona statuss un to pilnībā kontrolēja Serbijas centrālā vara. S. Miloševićs sāka cīnīties pret Kosovos albānizāciju un slēdza visas skolas, kurās izglītība notika albāņu valodā. Albāņi pretojās S. Miloševića rīcībai un organizēja vardarbīgus protestus, kurus likvidēja Dienvidslāvijas militāras vienības.¹⁵⁷ Serbi pārņēma vai slēdza albāņu radio un televīzijas stacijas, laikrakstus, teātrus, bibliotēkas, muzejus un citas iestādes, kurās bija izteiktā albāņu kultūra. Izglītība Kosovos skolās un Prištinas universitātē notika tikai serbu valodā.¹⁵⁸

1991. gada septembrī Kosovos albāņi organizēja referendumu, kurā piedalījās 87,01% Kosovos balsstiesīgie iedzīvotāji. Referenduma mērķis bija noskaidrot Kosovos iedzīvotāju atbalstu,

¹⁵³ Infoplease. Kosovo. Albanians Strive for Independence. www.infoplease.com/world/countries/kosovo.html?pageno=2

¹⁵⁴ HistoryToday. Kosovo's Conflict. www.historytoday.com/robert-bideleux/kosovos-conflict

¹⁵⁵ Timelines of history. Timeline Kosovo. <http://www.timelines.ws/countries/KOSOVO.HTML>

¹⁵⁶ HistoryToday. Kosovo's Conflict. www.historytoday.com/robert-bideleux/kosovos-conflict

¹⁵⁷ Encyclopedia Britannica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life

¹⁵⁸ HistoryToday. Kosovo's Conflict. www.historytoday.com/robert-bideleux/kosovos-conflict

tam lai Kosova būtu neatkarīga valsts. 99,87% no visiem balsotājiem atbalstīja Kosovu kā neatkarīgo valsti. Referendums nebija atzīts no Serbijas centrālās varas puses.¹⁵⁹

1992. gadā Dienvidslāvija mainīja savu sastāvu. Slovēnija, Horvātija, Maķedonija, Bosnija un Hercegovina proklamēja savu neatkarību. Rezultātā Dienvidslāvijas sastāvā palika Serbija (kopā ar Kosovu) un Melnkalne.¹⁶⁰ 1992. gada maijā notika Kosovas prezidentu vēlēšanās, kuru rezultātā par prezidentu bija ievēlēts I.Rugova.¹⁶¹ S.Miloševića agresīva attieksme pret Kosovas albāņu centieniem proklamēt Kosovas neatkarīgo valsti un gatavība izmantot militārus spēkus pret Kosovas iedzīvotājiem, piespieda I.Rugovu izvēlēties vairāk pasīvu un miermīlīgu pozīciju.¹⁶²

1995. gadā albāņi izveidoja Kosovas Atbrīvošanas armiju (KA armija). Tāds solis bija kā reakcija uz I.Rugovas pasīvu politiku un nespēju turpināt ceļu uz Kosovas neatkarību. 1997. gadā KA armija organizēja uzbrukumus uz Serbijas policiju Kosovā.¹⁶³ 1997. gada maijā KA armijas 20 dalībnieki bija notiesāti par terorismu un uzbrukumiem Kosovā. 1997. gada oktobrī 20 tūkstoši Kosovas albāņu studenti organizēja protestus Prištinā. Serbijas policijas uzbrukuma rezultātā 30 studenti tika ievainoti.¹⁶⁴

Spriedze starp Kosovas albāņiem un Serbijas centrālo varu sasniedza savu virsotni 1998-1999.gados. Notika vairāki uzbrukumi un vardarbīgas sadursmes starp KA armiju, Kosovas civiliedzīvotājiem, Serbijas policiju un Serbijas militārām vienībām. 1998. gadā sadursmes rezultātā kopā bija nogalināti 1500 Kosovas albāņi un 400 000 Kosovas albāņi bija spiesti pamest savas mājas.¹⁶⁵ Visā 1998. gada garumā notika vairākas sadursmes. Tas nebija tikai KA armijas un Dienvidslāvijas armijas sadursmes, bet arī Dienvidslāvijas armijas vairāki uzbrukumi albāņu civiliedzīvotājiem. Februārī Drenicā (Kosovas pilsēta) notika pirmā albāņu civiliedzīvotāju (tā arī bērnu) masveida slepkavošana, bija nogalināti 24 albāņi. Kosovas iedzīvotāji norādīja, ka tas bija viena no nopietnākajām zvērībām Kosovas vēsturē.¹⁶⁶

2. martā (30 tūkstoši) un 13. martā (40 tūkstoši) albāņi organizēja protestus pret Serbijas agresiju un notika sadursme ar policiju. Tomēr visu gada garumā notika vairāki Serbijas policijas uzbrukumi Kosovas civiliedzīvotājiem. Policija organizēja reidus Kosovas pilsētās un ciematos. Masveida albāņu slepkavošanās notika: 1. martā (24 albāņi tika nogalināti), 6. martā (45 albāņi) 22. aprīlī (23 albāņi), 26-29. maijā (3 dienu operācijā 60 albāņi), 1. jūnijā (39 albāņi tika nogalināti, kuri

¹⁵⁹ Albanian. Kosova. 1991 Referendum. Report. <http://www.albanian.com/information/countries/kosova/ref91.html>

¹⁶⁰ Encyclopedia Britanica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life

¹⁶¹ Timelines of history. Timeline Kosovo. <http://www.timelines.ws/countries/KOSOVO.HTML>

¹⁶² Encyclopedia Britanica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life

¹⁶³ Turpat.

¹⁶⁴ Timelines of history. Timeline Kosovo. <http://www.timelines.ws/countries/KOSOVO.HTML>

¹⁶⁵ NATO. NATO's role in Kosovo. NATO's role in relation to the conflict in Kosovo. <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>

¹⁶⁶ Kosova Crisis center. Serbian massacres before NATO airstrikes. <http://www.alb-net.com/warcrimes-img/warcrimes.htm>

mēģināja glābties, šķērsojot robežu uz Albāniju), 3.jūnijā (3 dienu operācijā 40 albāņi). Starp tiem notikumiem bija vairāki uzbrukumi, kad katru reizi bija nogalināti daži (1-10) albāņi.¹⁶⁷

Notikumi Kosovā satrauca visu pasauli, tomēr tikai 7.jūnijā S.Miloševičs ļāva novērotājiem ierasties konfliktu reģionā. Sākas sarunas starp S.Miloševiča valdību un Kosovas albāņu līderiem. Neskatoties uz to, Serbijas militārie spēki un policija turpināja militārus uzbrukumus un masveida slepkavošanas Kosovā. Tika izmantoti arī citi vardarbīgi instrumenti. Serbu policija un militārie spēki bloķēja ceļus, ar to traucējot pārtikas un citu pakalpojumu piegādei. Protams sadursmes laikā bija nogalināti arī Serbijas policijas darbinieki, tomēr viņu skaits bija vairākas reizes mazāks un biežāk tas bija albāņu aizsardzības rezultāts. Policijas darbinieki bija nogalināti: 28.februārī (2 cilv.), 1.martā (4 cilv.), 6.martā (6 cilv.), 20. jūnija (3 cilv.), 10.augustā (10 cilv.).¹⁶⁸

1998.gada 28.maijā notika NATO sanāksme, kur tika apspriesta taktika kā panākt Kosovas krīzes risinājumu. 13.oktobrī pēc Kosovas krīzes pasliktināšanās NATO Padome apstiprināja gaisa uzbrukumu izmantošanu attiecībā uz Belgradu. Ar to NATO vēlējās ietekmēt S.Miloševiča agresīvu režīmu attiecībā uz Kosovas albāņiem, lai Serbijas centrālā vara apstādinātu vardarbību un deva iespēju albāņiem atgriezties mājās. Tomēr gaisa uzbrukumi tika atcelti, jo pēc NATO pārstāvju vizītes Belgradā, S.Miloševičs piekrīt ievērot NATO nosacījumus.¹⁶⁹

Tomēr vardarbības turpinājās. Oktobrī bija nogalināti 8 albāņi (3 bērni), kuri mēģināja šķērsot Albānijas robežu. Bija reģistrēti arī citi gadījumi, kad Serbijas policija uzbruka Kosovas albāņiem.¹⁷⁰ NATO reaģēja un 1999.gada 30.janvārī pieņēma lēmumu izmantot gaisa uzbrukumus pēc nepieciešamības. Abas konfliktu puses bija brīdinātas. NATO organizēja sarunas Parīzē, kur piedalījās NATO pārstāvji, Kosovas albāņu līderi (I.Rugova), S.Miloševičs (Dienvidslāvijas līderis) un Serbijas valdība kopā ar jaunu Serbijas prezidentu M.Milutinoviču (līdz šim Serbijas prezidenta funkciju izpildīja S.Miloševičs). Pirmais sarunas posms notika no 6. līdz 23. februārim, kur bija sagatavots miera līgums. Līgums paredzēja, ka abas puses vairs neizmantos ieročus un apturēs vardarbību. Otrais posms sākās 15.martā, kad Kosovas albāņu delegācija parakstīja līgumu, tomēr Serbijas valdības puses atteica to parakstīt.¹⁷¹ S.Miloševičs ignorēja NATO brīdinājumus un 1999.gada 16.martā masveida slepkavībās bija nogalināti 45 Kosovas albāņi.¹⁷² 20.martā ASV vēstnieks ierodas Belgradā un mēģināja vēlreiz aicināt S.Miloševiču pārtraukt vardarbību attiecībā uz Kosovas albāņiem un brīdināja par iespējamo ieroču izmantošanu no NATO puses. S.Miloševičs

¹⁶⁷ Timelines of history. Timeline Kosovo. <http://www.timelines.ws/countries/KOSOVO.HTML>

¹⁶⁸ Turpat.

¹⁶⁹ NATO. NATO's role in Kosovo. NATO's role in relation to the conflict in Kosovo. <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>

¹⁷⁰ Timelines of history. Timeline Kosovo. <http://www.timelines.ws/countries/KOSOVO.HTML>

¹⁷¹ NATO. NATO's role in Kosovo. NATO's role in relation to the conflict in Kosovo. <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>

¹⁷² Timelines of history. Timeline Kosovo. <http://www.timelines.ws/countries/KOSOVO.HTML>

ignorēja brīdinājumus un atteica pārtraukt uzbrukumus. 23.martā NATO pirmo reizi realizēja Belgradas gaisa bombardēšanu.¹⁷³

Belgrades gaisa bombardēšana turpinājās līdz jūnijam, kamēr 1999.gada 9.jūnijā starp NATO un Dienvidslāviju bija parakstītās Militāri-tehniskās vienošanās. ANO 10.jūnijā pieņēma rezolūciju nr.1244, kurā aicināja Dienvidslāviju atsaukt visas militāras vienības un policiju no Kosovas teritorijas. Visā Kosovas teritorijā bija izplatīti NATO miera uzturēšanas spēki.¹⁷⁴ Militāri-tehniskās vienošanās paredzēja:

Nekādos apstākļos Dienvidslāvija vai Serbija nevar atstāt vai ievest karaspēkus Kosovas teritorijā. Kosovas teritorijā tiks izveidota zemes un gaisa drošības zonas. Dienvidslāvija un Serbija atsevišķi atzīt, ka starptautiskie drošības spēki ("KFOR") būs izvietoti un darbosies Kosovas teritorijā ar tiesībām veikt visus vajadzīgos pasākumus, lai uzturētu drošu vidi visiem Kosovas iedzīvotājiem.¹⁷⁵

Sākās Kosovas albāņu masveida atgriešanās Kosovas teritorijā. NATO drošības spēki garantēja kārtību visā reģionā un masveida vardarbības nebija reģistrētas. 2000.gada janvārī 144 Kosovas albāņi bija ieslodzīti par teroristiskām aktivitātēm 1999.gada nemieru laikā. KA armija bija neapmierināta ar to, ka Kosovas līderu tieksme pēc neatkarības bija pārtraukta un kontroli pārņēma NATO drošības spēki. 2000.gadā februārī notika 2 dienu sadursme starp KA armijas dalībniekiem un miera uzturētājiem. Rezultātā 41 cilvēks (ieskaitot 11 Francijas karavīrus) bija ievainots.¹⁷⁶

Starp Kosovas albāņiem un serbiem pastāvēja naidis un vēlme pēc atmaksas par notikumiem 1998-1999.gados. Kosovas teritorijā serbi ir koncentrēti ziemeļos, kur lielākā pilsēta ir Mitrovica. 2004.gadā 17.martā Mitrovicā notika vardarbīga sadursme starp serbiem un albāņiem. Sadursme bija provocēta pēc serbu pusaudža slepkavības. Sadursmes rezultātā 19 cilvēki bija nogalināti, 500 ievainoti un 4000 serbi bija spiesti atstāt savas mājas. NATO reaģēja uz šo konfliktu un ievietoja Kosovas teritorijā papildus 1000 karavīrus, lai spētu nodrošināt kārtību.¹⁷⁷

Pēc miera uzturēšanas Kosovas teritorijā, sākās plāna izstrādāšana par Kosovas statusu. 2005.gadā notika sarunas starp Kosovas līderiem (I.Rugova) un ANO pārstāvjiem, kuras laikā bija izstrādāts plāns. 2007.gadā M.Ahtisāri (ANO vēstnesis) paziņoja par gatavu plānu, pēc kurā Kosovai bija piedāvāta pašpārvalde, kurā paredzēja mazākas pilnvaras nekā pilnīga Kosovas neatkarība. Kosovas līderi (F.Sejdius) atbalstīja šo plānu, tomēr Serbijas centrālā vara kopā ar

¹⁷³ NATO. NATO's role in Kosovo. NATO's role in relation to the conflict in Kosovo. <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>

¹⁷⁴ Turpat.

¹⁷⁵ NATO. NATO's role in Kosovo. Military Technical Agreement. <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>

¹⁷⁶ Timelines of history. Timeline Kosovo. <http://www.timelines.ws/countries/KOSOVO.HTML>

¹⁷⁷ Infoplease. Kosovo. Albanians Strive for Independence. www.infoplease.com/world/countries/kosovo.html?page=2

B.Tadiču (Serbijas prezidents) atteica to pieņemt. Vairākus mēnešus notika sarunas starp Serbijas un Kosovas līderiem, tomēr viņi nespēja atrasts konsensu.¹⁷⁸

2008. gada 17.februārī H.Thaçi (Kosovas ministru prezidents) paziņoja par Kosovas neatkarību. Aprīlī 2008.gadā bija pieņemta Kosovas konstitūcija. Šī konstitūcija paredzēja Kosovas neatkarību no Serbijas un minoritāšu tiesības aizsargāšanu (galvenokārt serbu tiesības). Serbijas ministru prezidents (V.Kostunica) apgalvoja, ka Kosova nekad nebūs atzīta par neatkarīgo valsti no Serbijas puses. Starptautiska reakcija bija dažāda. 2008.gadā vairākas ANO valstis atzīst Kosovu par neatkarīgo valsti (ieskaitot ASV, Lielbritāniju, Franciju, Austrāliju, Japānu, Kanādu un lielāku ES daļu).¹⁷⁹ Šodien Kosovu kā neatkarīgu valsti atzīst 111 ANO valsti, 23 no tām ir ES valstis.¹⁸⁰ Spānija ir viena no ES valstīm, kurā joprojām neatzīt Kosovu. To var skaidrot ar Spānijas iekšpolitikas situāciju ar Katalonijas neatkarības pieprasīšanu. Spānijas centrālā vara neatzīt Katalonijas vēlmes un iestājas pret secesijas kustībām. Ķīna aizņem vairāk neitrālu pozīciju Kosovas jautājumā, bet joprojām neatzīt Kosovu kā neatkarīgo valsti. Krievija ir vienīgā lielvara, kura iestājās viennozīmīgi pret Kosovas neatkarību, norādot, ka tā ir starptautisko tiesību neievērošana.

Serbi, kuri dzīvo Kosovas ziemeļos, neatbalstīja Kosovas neatkarību. 2008.gada jūnijā viņi izveidoja savu pārvaldi.¹⁸¹ Starp Kosovas valdību un serbiem Kosovas ziemeļos joprojām nav sasniegts kompromiss. Kosovas serbi organizēja referendumu 2012.gadā, kur jautājums skanēja šādi: “Vai Jūs atzīstat tā saucamās Kosovas Republikas institūcijas?”, un 75% no serbiem, kuri piedalījās referendumā atbildēja “nē”.¹⁸² Serbi Kosovas teritorijā atteica atzīt Kosovas institūciju leģitimitāti un atbalsta Serbijas centrālās varas pilnvaras Kosovas teritorijā. EDSO un ANO paziņoja, ka šis referendums nevar būt atzīts par leģitīmo.

Serbijas centrālā vara pieprasīja Starptautiskai tiesai izmeklēt Kosovas rīcību attiecībā uz neatkarības proklamēšanu. Serbijas centrālā vara norādīja, ka Kosovas rīcības bija nelikumīgas. 2008.gada 8.oktobrī sākās Kosovas lietas izskatīšana. 2010.gada jūlijā Starptautiskā tiesa paziņoja, ka Kosovas konstitūcija un neatkarības pasludināšana nav pretrunā ar starptautiskām tiesībām. Tomēr tā neapgalvoja, ka Kosovai ir oficiālas valsts statuss. Tiesas konsultatīvs atzinums pieprasa kompromisu starp Kosovas un Serbijas līderiem.¹⁸³ Starptautiskas tiesas konsultatīvs atzinums nr.997 norāda: “Tiesa secināja, ka pieņemta deklarācija neatkarības pasludināšanai 2008. gada 17. februārī nav pretrunā ar vispārējām starptautiskām tiesībām, Drošības padomes rezolūciju 1244

¹⁷⁸ Encyclopedia Britanica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life

¹⁷⁹ Infoplease. Kosovo. Albanians Strive for Independence. www.infoplease.com/world/countries/kosovo.html?pageno=2

¹⁸⁰ Who recognized Kosovo as an independent State? <http://www.kosovothankyou.com/?map=1>

¹⁸¹ Encyclopedia Britanica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life

¹⁸² BalkanInsight. Northern Serbs Vote 'No' to Kosovo. <http://www.balkaninsight.com/en/article/99-74-kosovo-serbs-say-no-to-pristina>

¹⁸³ Infoplease. Kosovo. Albanians Strive for Independence. www.infoplease.com/world/countries/kosovo.html?pageno=2

(1999) vai Satversmes pamatdirektīvām. Deklarācijas pieņemšana nepārkāpj nevienu piemērojamu starptautiskas tiesības normu”¹⁸⁴.

2008.gada decembrī bija izveidots Eiropas Savienības birojs Kosovā, kurā darbojas 2000 amatpersonas no ES.¹⁸⁵ Tas mērķis ir regulēt politiskus procesus Kosovos teritorijā, lai veicinātu Kosovos tuvināšanos ES. Tā kontrole cilvēktiesību aizsargāšanu Kosovos teritorijā. Tā sniedz konsultācijas, lai visi politiskie, tiesiskie un sociālie procesi sakristu ar demokrātiskām vērtībām.¹⁸⁶ 2009.gadā notika pirmās prezidentu vēlēšanās neatkarīgā Kosovā. EDSO novērotāji garantēja taisnīgu balsošanas un balsu skaitīšanās procesu. Par prezidentu bija ievēlēts F.Sejdius.¹⁸⁷

Attiecības starp Kosovos centrālu varu un serbiem Kosovos ziemeļos joprojām bija sarežģītas. Kosovos valdības centieni pārņemt robežas kontroli Kosovos ziemeļos veicināja sadursmi ar Kosovos serbiem. 2011.gada jūlijā 200 Kosovos serbi uzbruka Kosovos policijai un aizdedzināja muitas punktus Kosovos-Serbijas robežā. Kosovos centrālā vara palielināja savu kontroli robežās, bet tas tikai pasliktināja situāciju. 2 dienas sadursmes rezultātā bija nogalināts 1 policists. NATO un Serbijas centrālā vara kopā pastiprināja robežas kontroli, lai apturētu sadursmes.¹⁸⁸

2011.gadā notika vairākas sarunas starp Kosovos un Serbijas valdībām, lai normalizētu attiecības vairākās jomās (īpaši drošības jomā). 2013.gadā sarunu rezultātā abas puses vienojās par lielāku autonomijas piešķiršanu serbiem Kosovos ziemeļos.¹⁸⁹ 2014.gadā Kosovos ārlietu ministrs (E.Hodžais) pirmo reizi pēc Kosovos neatkarības apmeklēja Serbijas parlamentu Belgradā. Viņš aicināja Serbijas centrālo varu atzīt Kosovos neatkarību.¹⁹⁰ 2015.gada sarunu rezultātā starp Serbijas un Kosovos valdībām tika panākts lēmums piešķirt Kosovai savu starptautisko telefonu kodu (+383), kā arī tika atrisināti jautājumi enerģētikas un telekomunikāciju jomās.¹⁹¹

Kosovos ārlietu ministrs (E.Hodžais) uzskata, ka Serbijas centrālās varas uzvedība liecina par to, ka tā “de facto” atzīst Kosovos neatkarību. Viņš norāda: “Es domāju, ka tikšanās ir nekas cits kā de facto Kosovos neatkarības atzīšana no Serbijas puses.”¹⁹² Tomēr Serbijas centrālā vara joprojām neatzīst Kosovos neatkarību.

¹⁸⁴ International Court of Justice. Advisory Opinion of 22 July 2010. Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo.

¹⁸⁵ Encyclopedia Britannica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life

¹⁸⁶ EU External action. The EU in Kosovo. <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,19>

¹⁸⁷ Encyclopedia Britannica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life

¹⁸⁸ Infoplease. Kosovo. Albanians Strive for Independence. www.infoplease.com/world/countries/kosovo.html?pageno=2

¹⁸⁹ Encyclopedia Britannica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life

¹⁹⁰ Timelines of history. Timeline Kosovo. <http://www.timelines.ws/countries/KOSOVO.HTML>

¹⁹¹ Encyclopedia Britannica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life

¹⁹² EU observer. Kosovo: EU meeting is 'de facto recognition' by Serbia. <https://euobserver.com/foreign/118965>

4.2. Kosovos reģiona iedzīvotāju kopienas raksturojums

Balstoties uz Kosovos reģiona vēsturi var noteikt, ka Kosovos pamtiedzīvotāji ir serbi. Jau 6.gadsimtā serbi apdzīvoja Balkānu pussalu kā arī Kosovos teritoriju. Līdz 14.gadsimtam serbiem bija absolūtais vairākums Kosovos teritorijā. Albāņi arī apdzīvoja Balkānu pussalu, bet vairāk rietumu daļu, kur šodien ir Albānija. Albāņi sāka ieceļot Kosovos teritorijā 14.gadsimtā, kad Kosovos kaujas rezultātā (1389.gads) Kosovos teritorija (kā arī visa Serbija) bija iekļauta Osmaņu impērijas sastāvā. Osmaņu impērijas laikā musulmaņiem (ieskaitot albāņus) bija vieglāk emigrēt visā Serbijas teritorijā, pareizticīgie serbi savukārt emigrēja uz Balkānu pussalas ziemeļiem un austrumiem.

Ir pieejami dati no 1873.gada, kad Osmaņu impērijā notika daļēja Balkānu iedzīvotāju skaitīšana. Skaitīšanas pamatā bija galvenokārt reliģija (musulmaņi vai kristieši). Tomēr Kosovos gadījumā var saprast, ka kristieši bija galvenokārt serbi un musulmaņi bija albāņi vai turki. 1873.gadā Kosova nebija apzīmēta kā atsevišķs reģions. Tika skaitīti iedzīvotāji pilsētās, kuras bija Kosovos teritorijā vai apkārt tai. Balstoties uz 1873.gada datiem, Kosovos teritorijā un apkārt tai 70.6% bija kristieši (110 386 cilv.) un 29.4% (46 027 cilv.) bija musulmaņi.¹⁹³ Var redzēt, ka gandrīz trešdaļa bija musulmaņi, tomēr kristiešiem joprojām bija vairākums. Kā jau bija minēts 19.gadsimtā albāņi arvien vairāk identificēja sevi ar Kosovos reģionu un Prizrena bija albāņu kultūras centrs.

1918-1920.gados, kad Serbija ieguva kontroli pār Kosovu, albāņi emigrēja uz Turciju un serbi imigrēja Kosovā, tomēr serbi tajā laikā Kosovā bija mazākumā.¹⁹⁴ Pēc 2.pasaules kara Kosova bija atzīta par Serbijas autonomu reģionu, serbi emigrēja no Kosovos, bet albāņu skaits palielinājās. Sākas reģiona albānizācija.¹⁹⁵

Tabula 4.1.
Kosovos etniskais sastāvs 1948. – 1998. gads¹⁹⁶

	1948	1953	1961	1971	1981	1991	1995	1998 sākumā	1998 vidū
Albāņi	68.5%	64.9%	67.1%	73.7%	77.4%	81.6%	89.1%	83.6%	66.5%
Serbi	23.6%	23.5%	23.5%	18.4%	13.2%	9.9%	6.4%	9.6%	16%
Citi	7.9%	11.6%	9.4%	8%	9.4%	8.5%	4.5%	6.8%	17.5%

¹⁹³ Balkanologie. Ethnical Structure of the New Serbian Counties before the 1877/1878 War. <http://balkanologie.revues.org/265#tocto1n1>

¹⁹⁴ Encyclopedia Britanica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life

¹⁹⁵ Infoplease. Kosovo. Albanians Strive for Independence. www.infoplease.com/world/countries/kosovo.html?pageno=2

¹⁹⁶ Brunborg H. (2002) *Report on the size and ethnic composition of the population of Kosovo*. Oslo, Norway. 10-11.lpp

Tabulā ir redzamas izmaiņas Kosovos etniskā sastāvā no 1948. līdz 1998.gadam. Var redzēt, ka arī 1948.gadā albāņi bija vairākumā, bet serbi aizņēma tikai ceturto daļu no visiem Kosovos iedzīvotājiem. No 1948.gada līdz 1998.gadam serbu skaits samazinājās par 17%. Albāņu skaits savukārt no 1953.gada līdz 1998.gadam tikai palielinājās (kopā uz 24.2%). Runājot par albāņu skaita samazināšanu no 1948.gada līdz 1953.gadam, tādu tendenci var paskaidrot ar to, ka albāņi bija spiesti emigrēt uz Turciju vai Albāniju Serbijas drošības policijas stingras novērošanas dēļ. Albāņu turpmākais pieaugums bija saistīts ar to, ka Kosovai bija piešķirta lielāka autonomija, un veidojās labvēlīgi nosacījumi albāņu kultūras attīstībai un tiesību aizsargāšanai. Tendence mainījās ar 1998.gadu. Albāņu skaits uz 1998.gada sākumu samazinājās uz 5.5%. Tas bija saistīts ar S.Miloševića agresīvu politiku un sadursmes uzsākšanu 1998.gada sākumā. 1998.gadā februārī notika albāņu masveida slepkavošana (24 albāņi). Vairāki albāņi bija spiesti atstāt savas mājas un bēgt no Kosovos. 1998.gadā pirmā pusē notika vairākas masveida slepkavības un uzbrukumi uz Kosovos albāņiem. Kā jau bija minēts 1998.-1999.gada periodā 400 000 Kosovos albāņi bija spiesti pamest savas mājas un bēgt no Kosovos. Rezultātā no 1998.gada sākuma līdz 1998.gada vidum albāņu skaits Kosovā samazinājās uz 17.1%.

1999.gadā jūnijā NATO un Dienvidslāvija parakstīja vienošanās par miera uzturēšanu Kosovos teritorijā. ANO savukārt palīdzēja Kosovos bēgļiem atgriezties Kosovā. Serbi emigrēja no Kosovos un 1999.gadā serbi aizņēma tikai 10% no visiem Kosovos iedzīvotājiem (1 gada laikā serbu skaits samazinājās uz 6%).¹⁹⁷

2011.gadā Kosovā notika tautas skaitīšana. Uz 2011.gadu albāņi aizņēma 92.9% no visiem Kosovos iedzīvotājiem. Citas tautas aizņēma 7.1%. Serbi savukārt aizņēma tikai 1.5% no visiem Kosovos iedzīvotājiem.¹⁹⁸

Analizējot Kosovos vēsturi un Kosovos etnisko sastāvu, var noteikt, ka pašnoteikšanās tiesības izmantošanu pieprasa viena konkrēta nācija – albāņi. Kosovos gadījumā runa nav par kopienas pašnoteikšanos, kurai piemīt dažāda veida identitātes pazīmes (piem. politiskā nācija). Konflikts par Kosovos neatkarību ir balstīts uz etnisko faktoru. Kosovos iedzīvotāji attiecībā uz Kosovos reģiona statusu dalās pēc etniskas piederības. Kosovos albāņi atbalsta Kosovos neatkarību, Kosovos serbi iestājas par Kosovu Serbijas sastāvā. Par to liecina Kosovos konfliktu vēsture. Jau 2.pasaules kara laikā starp Kosovos albāņiem paradījās noskaņas par Kosovos neatkarību un pievienošanu Albānijai. 1968.gadā Kosovos albāņi piedalījās demonstrācijā par Kosovos neatkarību.

¹⁹⁷ Encyclopedia Britanica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life

¹⁹⁸ European Centre for Minority issues Kosovo. Policy brief, 18 december 2012. Minority Communities in the 2011 Kosovo Census Results: Analysis and Recommendations (4.lpp)

1991.gadā Kosovas albāņi organizēja referendumu, kura mērķis bija noskaidrot Kosovas iedzīvotāju atbalstu Kosovas neatkarībai. Kosovas serbi un Serbijas centrālā vara savukārt mēģināja ar dažādiem instrumentiem nepieļaut Kosova albāņu pašnoteikšanos Kosovas teritorijā un Kosovas neatkarību. Serbi, kuri dzīvo ziemeļos iestājas pret albāņu centieniem pašnoteikties Kosovas teritorijā un realizēt Kosovas secesiju. Serbi demonstrēja savu nepieņemšanu 2012.gadā referendumā. Visiem uzbrukumiem un masveida slepkavošanām bija etniskais raksturs. Kosovas teritorijā laika gaitā pastāvēja albāņu un serbu konfrontācija. Balstoties uz to, var secināt, ka sasniegt Kosovas neatkarību (secesiju no Serbijas), izmantojot pašnoteikšanās tiesības mēģināja viena konkrēta nācija – albāņi.

Albāņiem piemīt nācijas pazīmes kritēriji, kuri tika aplūkoti darba teorētiskā daļā. Albāņiem ir kopīga atsevišķa valoda, kultūra, tradīcijas, svētki. Albāņi atšķiras no vairākām citām nācijām, kuras apdzīvo Balkānu pussalu, ar to ka viņi ir musulmaņi. Tā ir viena no lielākām atšķirībām starp albāņu un serbu kultūrām, kas dažreiz kalpoja vēl lielākai pretestībai Kosovā (mošejas un pareizticīgo baznīcas iznīcināšana 1998-1999.gados¹⁹⁹). Pierādījumi par albāņu nācijas pastāvēšanu paradījās vairākus gadsimtus atpakaļ. Albāņi bija Balkānu pussalas iedzīvotāju jau pirms 6.gadsimta. Albāņi paradījās Balkānu pussalas rietumos (mūsdienas Albānijas teritorijā). Ir nepieciešami noteikt – vai albāņiem kā atsevišķai nācijai ir tiesības uz pašnoteikšanos Kosovas teritorijā?

Lai nācijai būtu tiesības pašnoteikties kādā noteiktā reģionā, tai jābūt vēsturiski saistītai ar teritoriju, kuru tā vēlas nodalīt. Analizējot Kosovas etnisko sastāvu var noteikt, ka albāņi aizņēma vairākumu no visiem Kosovas iedzīvotājiem jau sakot ar 1918.gadu. Tomēr albāņu imigrācija Kosovas teritorijā notika jau sakot ar 14.gadsimtu, kad Serbija bija iekļauta Osmaņu impērijā. 1873.gadā musulmaņi (ieskaitot albāņus) aizņēma trešdaļu no Kosovas iedzīvotājiem. Albāņi ir vēsturiski saistīti ar Kosovas reģionu, jo albāņi bija Kosovas iedzīvotāji jau sakot ar 14.gadsimtu, un gandrīz 100 gadus ir Kosovas vairākums. Kosovas gadījumā ir problemātiska nianse, kas ir saistīta ar to, ka Kosovas teritorija ir sākotnēji serbu zeme. Analizējot Kosovas reģiona vēsturi var noteikt, ka serbi ir Kosovas teritorijas pamatiedzīvotāji. Serbi sākotnēji apdzīvoja Kosovas teritoriju sakot ar 6.gadsimtu un līdz 1918.gadam bija Kosovas vairākums. Kosovas reģions ir vēsturiski svarīgs serbu nācijai. Šī nianse padara Kosovas gadījumu par problemātisku pašnoteikšanās tiesību ziņā. Tomēr ņemot vērā Kosovas vēsturiskos nosacījumus (“etniskā tīrīšana” attiecībā uz albāņiem), to ka albāņi jau sakot ar 14.gadsimtu apdzīvoja Kosovas teritoriju un gandrīz 100 gadus ir Kosovas vairākums,

¹⁹⁹ Timelines of history. Timeline Kosovo. <http://www.timelines.ws/countries/KOSOVO.HTML>

var apgalvot, ka albāņiem ir tiesības pašnoteikties Kosovā teritorijā. Albāņiem ir jāievēro cilvēktiesību ievērošanu attiecībā uz serbiem un jānodrošina maksimāls konsensus attiecībā uz Kosovā neatkarības jautājumu. Tomēr šie kritēriji tiks aplūkoti citā nodaļā.

Vēl viens kritērijs ir saistīts ar to, ka nācijai jābūt koncentrētai noteiktā reģionā, kurā tā vēlas pašnoteikties. Tas ir nepieciešams, lai nācija nebūtu vienmērīgi izplatīta visā valsts teritorijā, jo tādā gadījumā būs neiespējami noteikt nācijas robežas un teritoriju, kurā tā vēlas pašnoteikties. Runājot par Kosovā secesijas gadījumu, albāņi pieprasa konkrēta reģiona nodalīšanu – Kosovā autonomu reģionu. Albāņi ir koncentrēti Kosovā autonoma reģionā. Izņēmums ir Kosovā ziemeļu daļa, kur vairākumā ir serbi. Tomēr kā jau bija minēts praktiski nav iespējama pilnīgi homogēna kopiena. Pēc 2011.gada datiem serbi aizņem tikai 1.5% no visiem Kosovā iedzīvotājiem. Kosovā pastāv arī citas tautas (5.5%). Serbi Kosovā ziemeļos un citas nācijas ir minoritātes Kosovā autonoma reģiona ietvaros. Kosovā vietējai varai jānodrošina viņiem attiecīgas minoritāšu tiesības aizsargāšanu.

Analizējot Kosovā reģiona vēsturi un Kosovā etnisko sastāvu, ir nonākts pie secinājuma, ka pašnoteikšanās tiesību izmantošanu pieprasa konkrēta nācija – albāņi, kuriem ir tiesības pašnoteikties Kosovā teritorijā, balstoties uz pašnoteikšanās tiesību izmantošanas kritērijiem.

4.3. Kosovā reģiona iedzīvotāju pašnoteikšanās tiesību izmantošanas pamatojums

Albāņiem, kuri apdzīvo Kosovā, un Kosovā vietējai varai ir jāpiedāvā nopietns arguments secesijas realizēšanas nepieciešamībai. Analizējot Kosovā reģiona vēsturi un albāņu ceļu uz neatkarību, var noteikt, ka albāņi sāka publiski paust savu vēlmi nodalīt Kosovā reģionu no Serbijas jau 2.pasaules kara laikā. Tomēr tādas noskaņas bija apspiestas no Dienvidslāvijas armijas puses. 1968.gadā separātisma noskaņas atjaunojās – albāņi organizēja demonstrācijas, atbalstot Kosovā nodalīšanu, bet tādas noskaņas bija atkārtoti apspiestas. Pēc demonstrācijām Kosovā bija paplašinātas autonomijas pilnvaras. 1981.gadā Kosovā studenti organizēja tāda paša rakstura protestu, tomēr šajā gadījumā bija reģistrēti 10 albāņi, kuri bija nogalināti sadursmes rezultātā. Var redzēt, ka neatkarības noskaņas sāka attīstīties Kosovā teritorijā jau pirms 70 gadiem. Analizējot Kosovā politikas raksturu sākot ar 1945.gadu, var noteikt, ka sākas labvēlīgs periods albāņu nacionālas identitātes nostiprināšanai Kosovā teritorijā. Pēc kara Kosovā reģions saņēma autonomijas Serbijas sastāvā. Albāņu skaits Kosovā teritorijā strauji palielinājās, sākas reģiona albānizācija (atvērtas vairākas albāņu skolas un kultūras centri, mošejas). Tādi nosacījumi veicināja albāņu tieksmi pēc pašnoteikšanās. Tomēr līdz 1990.gadam albāņu pieprasījumam pēc pašnoteikšanos (un Kosovā secesiju) nebija vērtīga pamata. Kosovā bija piedāvāta lielāka

autonomija nekā iepriekš, albāņu tiesības izmantot savu valodu un attīstīt kultūru bija aizsargātas. No valsts centrālās puses nepastāvēja diskriminējoša attieksme pret Kosovos albāņiem, viņu pilnvaras Kosovos teritorijā tikai palielinājās.

Situācija strauji mainījās sakot ar 1990.gadu, kad S.Miloševićs atņēma Kosovai autonoma reģiona statusu un sāka piemērot vardarbīgus instrumentus, cīnoties pret Kosovos albānizāciju. Kosovos gadījumā par vērtīgu pamatu var uzskatīt kultūras argumentu. S.Miloševića valdības laikā Kosovos teritorijā bija slēgtas visas albāņu skolas. Albāņi bija spiesti veidot paralēlo izglītības sistēmu, kur albāņu bērni varēja mācīties savā dzimtajā valodā. Tika iznīcināti svarīgie albāņu kultūras centri (teātris, bibliotēka, muzeja), tika slēgtas albāņu radio un televīzijas stacijas. Vairākas mošejas Kosovos un Serbijas teritorijā bija sadedzinātas un iznīcinātas.²⁰⁰ Tajā laikā albāņi aizņēma 81.6% no visiem Kosovos iedzīvotājiem. Tādu valsts centrālās varas uzvedību var atzīt par vardarbīgu, jo no tās puses absolūtam Kosovos vairākumam bija izveidots kultūras vākums. Albāņu tiesības aizsargāt un attīstīt savu kultūru un valodu bija pārkāptas no valsts centrālās varas puses. 1998-1999.gadu notikumi ir salīdzināmi ar “etnisko tīrīšanu”. Tika nogalināti 1500 albāņi, daļa no viņiem bija civiliedzīvotāji (arī bērni). Serbijas policija un militāras vienības realizēja uzbrukumus, balstoties uz etniskām pazīmēm. “Etniska tīrīšana” ir vardarbīgs instruments, kuru izmantoja Serbijas centrālā vara pret Kosovos albāņiem. Tādu uzvedību var uzskatīt par vērtīgu pamatu albāņu pašnoteikšanai un Kosovos reģiona secesijai.

Runājot par notikumiem 1998.-1999.gados, var noteikt ka “etniskai tīrīšanai” ir gan kultūras, gan drošības pamatojums secesijai. Drošības arguments ir vērtīgs pamatojums kopienas pašnoteikšanai, ja valsts centrālā vara zaudēja savu aizsardzības funkciju vai realizē militārus uzbrukumus no savas puses. No 1998.gada līdz 1999.gadam Kosovos teritorijā notika vairākas masveida albāņu civiliedzīvotāju slepkavības. Tika nogalināti 1500 albāņi un 400 000 Kosovos albāņi bija spiesti pamest savas mājas. Masveida slepkavība Drenicā, kur bija nogalināti 24 albāņu civiliedzīvotāji, ir viens no apliecinājumiem Serbijas centrālās varas instrumentu vardarbībai. Serbijas policija izmantoja netikai spēku, bet arī neļāva Kosovos iedzīvotājiem glābties, šķērsojot Kosovos-Albānijas robežu. Starptautiskās organizācijas (ANO, NATO, EDSO) bija liecinieki Serbijas centrālās varas vardarbībām attiecībā uz Kosovos albāņiem. S.Miloševićs bija vairākas reizes brīdināts no NATO puses par iespējamo militāro intervenci, ja Serbijas centrālā vara nepārtrauks uzbrukumus. S.Miloševićs, neskatoties uz starptautisko reakciju un brīdinājumiem, turpināja savas vardarbīgas rīcības attiecībā uz Kosovos albāņiem. Serbijas centrālā vara nespēja

²⁰⁰ Forum 18 news service. Kosovo & Serbia: Churches & mosques destroyed amid inter-ethnic violence. http://www.forum18.org/archive.php?article_id=280

garantēt Kosovos albāņiem drošību un tā pati bija agresijas avots, tāpēc tāds drošības arguments ir vērtīgs pamatojums Kosovos secesijai.

Kosovos konfliktā var nodalīt arī ekonomisko argumentu Kosovos secesijai. Viens no diskriminācijas piemēriem ir kopienas ierobežota piekļuve pie publiskiem labumiem vai resursiem. 1998-1999.gada vardarbības laikā Serbijas policija un militārie spēki bloķēja centrālus Kosovos ceļus, kas traucēja pārtikas un citu pakalpojumu piegādei. Tādā veidā Kosovos iedzīvotājiem bija ierobežota piekļuve pamatvajadzībām.

Var noteikt, ka Kosovos albāņiem ir vērtīgs pamats pieprasīt pašnoteikšanās tiesību izmantošanu. Serbijas centrālā vara nespēja garantēt drošību Kosovos iedzīvotājiem (Kosovos albāņi bija uzbrukumu upuri) un tā pati bija vardarbības avots (“etniskā tīrīšana”, albāņu masveida slepkavošana). Serbijas centrālā vara nespēja aizsargāt albāņu cilvēktiesības un minoritāšu tiesības. Kosovos albāņi bija diskriminēti kultūras jomā, kā arī viņiem bija ierobežota piekļuve pārtikai un citām pamatvajadzībām.

4.4. Pašnoteikšanās tiesību izmantošanas nosacījumu ievērošana Kosovos reģiona gadījumā

Pieprasot pašnoteikšanās tiesības izmantošanu, kopienai jāpiemēro demokrātiski instrumenti (izveles brīvība, vārda brīvība, drošība, cilvēktiesības, pieeja nepieciešamiem resursiem un citi) attiecībā uz kopienas minoritātēm. Kosovos gadījumā ir svarīga serbu tiesību aizsargāšana (cilvēktiesības, iespēja izteikties attiecībā uz secesijas piemērošanu).

Analizējot Kosovos centrālās varas spēju nodrošināt demokrātisku principu ievērošanu attiecībā uz serbiem, var noteikt, ka tāda nianse ir problemātiskā. Grūtības izraisa pastāvošais naidis starp albāņiem un serbiem. Tas traucē dialogam. 1991.gadā notika referendums par Kosovos neatkarību, kurā piedalījās galvenokārt albāņi. Serbiem bija iespēja piedalīties, bet viņi boikotēja šo referendumu. Kosovos neatkarības kustības līderiem bija nepieciešami nodrošināt dialogu ar Kosovos serbiem, tomēr tas nebija realizēts. Pēc notikumiem 1998-1999.gados vēlme pēc atmaksas izraisīja vairākas sadursmes starp albāņiem un serbiem Kosovos teritorijā (2004.gada sadursme). Serbi neatzīt Kosovos centrālās varas institūcijas, par ko apliecināja referenduma rezultāti 2012.gadā. Konfliktus arī izraisīja robežu kontroles jautājums. Var redzēt, ka vēsturisko notikumu dēļ starp albāņiem un serbiem pastāv naidīgas attiecības. Pastāv sadursmes risks.

Tomēr juridiski Kosovas albāņiem ir aizsargātas gan cilvēktiesības, gan minoritāšu tiesības. Kosovas konstitūcija paredz, ka- “Oficiālās valodas Kosovas Republikā ir albāņu un serbu”²⁰¹. Serbiem ir tiesības saņemt izglītību un sociālus pakalpojumus serbu valodā. Konstitūcija nosaka, ka Kosovā pastāv neatkarīgs Kosovas serbu televīzijas kanāls. Konstitūcija paredz, ka serbu kopienai jābūt pārstāvētāj Kosovas parlamentā un citās institūcijās: “Ir jābūt vismaz vienam (1) Ministram no Kosovas serbu kopienas un vienam (1) Ministram no citas Kosovas minoritāšu kopienas”²⁰². Pēc neatkarības proklamēšanas sākas sarunas starp Kosovas un Serbijas valdībām par serbu tiesību paplašināšanu Kosovā teritorijā. 2013.gada novembrī tika noslēgts Serbijas / Kosovas Briseles līgums. Tas paredz serbu tiesību aizsargāšanu Kosovā teritorijā un lielāku pārstāvniecību Kosovā pārvaldē. Tomēr neskatoties uz parakstītu līgumu, Kosova joprojām nespēja nodrošināt Kosovas serbiem tādas labumus, kuri bija atrunāti šī līgumā. 2014.gada atskaitē ir norādīts, ka joprojām serbu kopienas policisti nav integrēti Kosovā policijā un tiesneši nav integrēti tiesas sistēmā. Atskaitē ir norādīts, ka joprojām nav panākts progress serbu “civilās aizsardzības” nodrošināšanai.²⁰³

Dialogi par Kosovas serbu tiesību aizsargāšanu sākās tikai pēc Kosovas neatkarības proklamēšanas. Tomēr arī noslēgtie līgumi nespēja radikāli mainīt situāciju. Noskatoties uz to, ka Kosovas centrālā vara sadarbojas ar ES biroju, kura seko demokrātisku principu izmantošanai, Kosovas serbi joprojām ir diskriminēti. Naidīgas attiecības starp albāņiem un serbiem traucēja taisnīguma principu ievērošanai gan pirms, gan pēc neatkarības proklamēšanās. Kosovas serbiem nav garantēta drošība, jo vienmēr pastāv sadursmes risks.

Pašnoteikšanās tiesību izmantošanas princips paredz tādu nosacījumu, ka kopienai jāveido dzīvotspējīga valsts. Analizējot Kosovas reģionu, var noteikt, ka tās teritorijā ir attīstīta kalnrūpniecības nozare. Vairākas raktuves ir izvietotās Kosovā ziemeļos. Kosovā teritorijā pastāv ogļu, cinka, brūnogļu, boksītu un niķeļa rezerves.²⁰⁴ Kosovā teritorijā ir attīstīta lauksaimniecība. Var noteikt, ka Kosova spēs nodrošināt savus iedzīvotājus ar nepieciešamiem resursiem, un tā ir dzīvotspējīga. Tomēr grūtības var izraisīt tas, ka Kosova ir atkarīga no Serbijas enerģijas, kā arī tas, ka Kosova ir viena no nabadzīgākajiem reģioniem Balkānu pussalā. Runājot par Kosovā spēju militāri aizsargāt savus iedzīvotājus no ārējas agresijas, var secināt, ka šī reģiona drošība ir garantēta. Tas ir galvenokārt pateicoties NATO miera uzturētājiem. Kosovā bija spēja nodrošināt valsts aparāta darbību, jo tas teritorijā jau pastāvēja vietējais parlaments un citas valsts iestādes.

²⁰¹ Constitution of the Republic of Kosovo. Language.

www.kuvendikosoves.org/common/docs/Constitution1%20of%20the%20Republic%20of%20Kosovo.pdf

²⁰² Turpat

²⁰³ Report submitted to the European Union/European external action service by the government of the Republic of Kosovo. Prishtina, 16 January 2014

²⁰⁴ Adnkronos international. Kosovo: Natural resources key to the future, say experts.

<http://www1.adnkronos.com/AKI/English/Business/?id=1.0.1683003038>

Kosovas iedzīvotāji spēj izveidot dzīvotspējīgu valsti, jo tās teritorijā atrodas derīgie izrakteņi, Kosovos iedzīvotājiem ir garantēta militāra aizsardzība un ir pamats valsts aparāta veidošanai. ES birojs Kosovos teritorijā spēj nodrošināt demokrātisko principu izmantošanu valsts pārvaldē.

4.5. Pašnoteikšanās tiesību izmantošanas un secesijas process Kosovos reģiona gadījumā

Pašnoteikšanās procesam ir atsevišķas prasības, kuras kopienai jāievēro. Pirmā prasība – kopienai jānodrošina maksimāls konsensus attiecībā uz pašnoteikšanos. Runājot par Kosovos secesiju, Kosovos albāņi nespēja sasniegt konsensu ar Kosovos serbiem. Serbi gan līdz, gan pēc Kosovos secesijas pretojās albāņu iniciatīvām un neatzīt pastāvošu Kosovos centrālo varu. Pieprasot secesiju, jau sākot ar 2.pasaules kara laikiem albāņi nemēģināja sasniegt kompromisu ar Kosovos serbiem. Naids un vēsturiskie notikumi neļāva abām pusēm atrast kopīgu risinājumu. Vairākas sadursmes (2004 .gadā, 2008. gadā, 2011. gadā) liecina par nespēju atrast kompromisu. Serbi protestēja pret Kosovos albāņu pārvaldi un vēlmi kontrolēt Kosovos robežas. Serbi uzbruka Kosovos policijai (2011. gads), dedzināja muitas punktus. Sadursmes rezultātā gan serbi, gan albāņi bija spiesti atstāt savas mājas, daži no viņiem bija nogalināti (2004. gadā 19 cilvēki bija nogalināti, 500 ievainoti). Sadursmes mērogs bija tik liels, ka NATO miera uzturētāji bija spiesti reaģēt un likvidēt konfliktu (1000 karavīri kontrolēja robežas zonu). Analizējot notikumus un serbu-albāņu attiecības pirms un pēc secesijas, var secināt, ka kompromiss nebija sasniegts.

Labākais veids kā analizēt kopienas vēlmes ir referendums. 1991.gadā Kosovā notika referendums par neatkarību. 87,01% Kosovos balsstiesīgie iedzīvotāji piedalījās tajā un 99,87% no viņiem atbalstīja Kosovos neatkarību. Pašnoteikšanās tiesības princips norāda, ka visiem reģiona iedzīvotājiem jāpiedalās referendumā. 1991.gada referendums bija atvērts visiem Kosovos balsstiesīgiem iedzīvotājiem. Referendumam jāatbilst starptautiskiem standartiem par godīgu balsojumu un jābūt starptautiskā uzraudzība. Runājot par 1991.gada referendumu, tās izraisa šaubas par tās taisnīgumu, jo tajā nepiedalījās EDSO vai ANO novērotāji. 1991.gada referendums nebija saskaņots ar Serbijas centrālo varu. Tomēr Kosovos gadījumā referenduma nesaskaņošana ir attaisnojama no pašnoteikšanās tiesību principa. Referenduma veikšana var būt nesaskaņota ar valsts centrālo varu, ja kopienai ir vērtīgs pamats secesijai. 1991.gada referendums bija kā reakcija uz S.Miloševića agresīvu politiku Kosovos teritorijā. Viņš veica politiku, kura bija vērsta pret albāņu tiesībām (bija slēgtas vai iznīcinātas albāņu skolas, kultūras centri, mošejas).

Tomēr starp 1991.gada referenduma un 2008.gada Kosovos secesiju nav tiešās saites. 1991.gada pamatojumam un 2008.gada pamatojumam Kosovos secesijai ir dažādi argumenti.

1991.gadā albāņu vēlme pašnoteikties bija saistīta ar kultūras pamatojumu (bija ierobežota iespēja izmantot valodu, bija iznīcināti svarīgi albāņu kultūras centri un mošejas). 2008. gada secēsija bija saistīta ar drošības pamatojumu. 2008. gadā secēsija bija 1998-1999.gada notikumu iznākums, kad notika vairākas albāņu masveida slepkavības. 2008. gada secēsija bija risinājums kā apstādināt vardarbīgus procesus Kosovā. Var secināt, ka attiecībā uz 2008. gada secēsiju referendums netika organizēts, jo 1991.gada referendumam bija cita aizvēsture un argumenti.

Pašnoteikšanās tiesības paredz tādu prasību kā - dialogs ar valsts centrālo varu. Kosovas albāņi, neskatoties uz aukstām un par naidīgam attiecībām, meklēja iespēju nodrošināt dialogu ar Serbijas centrālo varu. Albāņi organizēja protestus, kuros mēģināja parādīt savu neapmierinātību ar S.Miloševića valdību (1990.gadā, 1997.gadā, 1998-1999. gados). Tomēr katru reizi protesti bija apspiesti ar Serbijas militāru spēku. 1999. gada notikumu laikā starp Kosovas līderiem, S.Miloševiću un NATO pārstāvjiem pastāvēja dialogi. Pirmo reizi S.Miloševićs piekrita ievērot NATO nosacījumus, tomēr īsi pēc tā vardarbība turpinājās. No 6. līdz 23. 1999.gada februārim notika sarunas Parīzē, kur piedalījās NATO pārstāvji, Kosovas albāņu līderi, kur bija sagatavots miera līgums. 15.martā nākamā sarunas posmā albāņu delegācija parakstīja līgumu, tomēr S.Miloševićs atteica to darīt. Pēc 77 dienu bombardēšanas no NATO puses bija parakstītas Militāri-tehniskās vienošanās. Neskatoties uz S.Miloševića agresīvu politiku jau sākot ar 1991.gadu un kurā pārvēršas masveida albāņu slepkavībās 1998-1999.gados, Kosovas albāņi piedalījās sarunās ar Serbijas centrālo varu. Vairākas reizes Kosovas albāņi mēģināja parakstīt vienošanās par agresijas pārtraukšanu. Tomēr neskatoties uz to, Serbijas centrālā vara turpināja uzbrukumus un diskriminējošu politiku.

Pašnoteikšanās tiesības paredz starptautisko aktieru uzraudzību, jo tie spēs novērtēt secēsijas procesa taisnīgumu un vērtīgumu. Kosovas gadījumā gan ANO, gan NATO apliecināja vardarbību attiecībā uz Kosovas albāņiem un pieņēma aktīvu lomu miera nostiprināšanai. Nemieru laikā 1998.gadā NATO izstrādāja taktiku kā atrisināt konfliktu Kosovā. NATO un ANO paziņoja par cilvēktiesību pārkāpšanu un mēģināja ietekmēt S.Miloševića agresīvu režīmu. Ar NATO starpniecību bija veiktas sarunas un tika noslēgts miera līgums. Kosovas teritorijā bija izplatīti NATO miera uzturēšanas spēki, kuri joprojām palīdz nodrošināt mieru Kosovā teritorijā un likvidēt sadursmes. Kosovas neatkarības opcija bija apspriesta ar ANO pārstāvjiem un 2005.gadā bija izstrādāts plāns, pēc kurā Kosovai bija piedāvāta pašpārvalde. Pēc neatkarības proklamēšanās 2008.gadā Kosovu kā neatkarīgo valsti atzīt vairākas ANO valstis. Starptautiskā tiesa sniedza

konsultatīvu atzinumu, kurā atzīt, ka Kosovas neatkarības proklamēšana nepārkāpj starptautiskās normas. Var redzēt, ka Kosovas gadījuma pastāvēja starptautiskā novērošana.

Runājot par spēka izmantošanu secesijas laikā gan no kopienas, gan no valsts centrālās varas puses, pašnoteikšanās princips paredz tādu iespēju tikai kā aizsargāšanas instrumentu. Valsts centrālā vara nav tiesīga izmantot militāro spēku, ja valsts iedzīvotājiem nepastāv tieši draudi. S.Miloševičs savā pārvaldes laikā izmantoja militāru spēku kā ietekmes instrumentu. Nepastāvēja drauds visiem Serbijas iedzīvotājiem, lai militāro spēku izmantošana būtu attaisnojama. S.Miloševičs piemēroja spēku, lai apstādinātu Kosovas albāņu vēlmes nodalīt Kosovu un likvidēt Kosovas albānizāciju. 1998-1999.gados Kosovā notika masveida slepkavības, kur bija nogalināti 1500 albāņi (daļa no viņiem civiliedzīvotāji) un vairāki zaudēja savas mājas. Tāda agresīva uzvedība nav attaisnojama. Pašnoteikšanās tiesības paredz, ka valsts centrālā vara nav tiesīga piemērot spēku pat, ja kopienai nav pamatojuma secesijai. Spēka izmantošana kā ietekmes instruments nav pieņemama.

Sadursmes laikā Kosovas albāņi arī piemēroja spēku. Tomēr, balstoties uz 1998-1999. gada notikumiem, var noteikt, ka tas bija nepieciešams, lai aizsargātu Kosovas iedzīvotājus no Serbijas policijas un militāras vienības uzbrukumiem. Spēka izmantošana kā aizsardzība ir pieņemama. Tomēr no Kosovas albāņiem arī pastāvēja spēka izmantošanas gadījumi, kuri nevar būt attaisnojami. Par to liecina KA armijas darbība. Bieži viņi darbojās nevis, lai aizsargātu Kosovas albāņus, bet paši realizēja uzbrukumus policijai un Kosovos serbiem. Tā 1997. gadā KA armija uzbruka Serbijas policijai, tomēr tie 20 dalībnieki bija notiesāti. 2000. gadā KA armijas biedri uzbruka NATO miera uzturētājiem. 1998-1999. gados arī viss nebija tik viennozīmīgi. Dažreiz bija grūti noteikt, kur beidzās mēģinājumi aizsargāt Kosovas iedzīvotājus no Serbijas policijas uzbrukumiem, un kur sākas vardarbība no KA armijas puses. KA armijas darbības nesakrīt ar pašnoteikšanās tiesību principam. Tomēr 144 Kosovas albāņi bija notiesāti par teroristiskām aktivitātēm 1999.gadā. Var secināt, ka Serbijas centrālās vara bez pamatojuma izmantoja militāro spēku un tādu uzvedību var uzskatīt par vardarbīgu. Kosovas albāņi izmantoja spēku, lai aizsargāties, bet dažreiz tāds spēks arī bija izmantots vardarbīgiem nolūkiem (KA armija biedri).

5.KRIMAS UN KOSOVAS GADĪJUMU SALĪDZINĀJUMS

Pamatojot KAR iedzīvotāju tiesībām pašnoteikties Krimas teritorijā, bieži piemin Kosovas gadījumu. Atgriežoties pie V.V.Putinas argumenta (kurš bija aprakstīts darba ievadā), var noteikt, ka KAR secijas atbalstītāji novērtē šos gadījumus kā līdzvērtīgus. Kosovas iedzīvotāju spēja pašnoteikties kalpo kā arguments KAR secijai. Starptautiskais atbalsts Kosovas neatkarībai un nepieņemšana atzīt KAR pievienošanu Krievijai tiek uzskatīts par cinismu no Krievijas un KAR puses. Šajā nodaļā tiks salīdzināti gadījumu konteksti. Tāda salīdzināšana dos iespēju novērtēt KAR iespēju izmantot Kosovas gadījumu kā pamatojumu secijai. Kosovas gadījums kalpos kā piemērs kā pašnoteikšanās tiesību izmantošanas iespēja izpaužas praktiski.

5.1.Krimas un Kosovas kopienas raksturojumi

Analizējot Kosovas un KAR iedzīvotāju kopienas raksturus, var noteikt gan vienojošus, gan nošķirošus elementus. Gan Krimas, gan Kosovas gadījumā kopienā pastāv minoritāte, kura ir attiecīga reģiona pamatiedzīvotāji, bet ar laiku zaudēja savu kontroli reģionā. Krimas gadījumā Krimas tatāri ir Krimas pamatiedzīvotāji. Kosovas gadījumā serbi sākotnēji apdzīvoja Kosovas teritoriju.

Gan Kosovas, gan KAR gadījumā pastāv sašķelšanās starp reģiona pamatiedzīvotājiem un reģiona vairākumu. Abos gadījumos reģiona vairākums nevarēja (vai apzināti nemēģināja) sasniegt konsensu ar reģiona minoritātēm. Abos gadījumos reģiona pamatiedzīvotāji iestājās radikāli pret seciju. KAR gadījumā Krimas tatāri protestēja pret KAR pievienošanu Krievijai, tomēr viņu uzskati bija ignorēti. Tā arī Kosovas serbi neatzīt Kosovas neatkarību un vairākas reizes protestēja (kā arī organizēja vardarbīgus uzbrukumus). Abos gadījumos nebija nodrošināts dialogs ar minoritātēm/pamatiedzīvotājiem, kur abas puses apspriestu savus uzskatus. Abos gadījumos pastāv gadījumi, kad bija pārkāptas minoritāšu tiesības (bija ierobežota iespēja izmantot valodu, aizsargāt kultūru un būt pārstāvētiem pārvaldē).

Atšķirības ir saistītas ar iekšējo attiecību raksturu. Kosovas gadījumā runa ir par sarežģītām attiecībām starp serbiem un albāņiem, kuras balstās uz vēsturiskiem notikumiem. Var noteikti apliecināt, ka starp serbiem un albāņiem pastāv naida. Notikumi 1998-1999.gados, kad Kosovas albāņi bija masveidā nogalināti (1500 cilvēki), ietekmēja serbu-albāņu attiecības. Tie notikumi un vairākas citas sadursmes (arī pēc Kosovas neatkarības) ietekmēja albāņu nespēju sasniegt konsensu ar serbiem. KAR gadījumā situācija ir pretējā. KAR kopienas veido 3 nācijas (Krimas tatāri, krievi,

ukraiņi), starp, kurām nepastāv tik liela sašķeltība, salīdzinot ar Kosovas gadījumu. Attiecībā uz krieviem KAR teritorijā nebija izmantoti vardarbīgi instrumenti. Tomēr Krimas tatāri ir cietuši no dažiem vēsturiskiem notikumiem (deportācija 1944. gadā, Medžlisa aizliegšana 1991.gadā).

Gan Kosovas, gan KAR iedzīvotāju kopienām piemīt raksturs, kurš dod iespēju pretendēt uz pašnoteikšanās tiesību izmantošanu. Abām kopienām piemīt vienojošie elementi (Kosovas gadījuma – vienas nācija pārstāvji; KAR gadījuma – kopīga valoda, vēsture, reģionāla politika, institūcijas). Abas kopienas ir vēsturiski saistītās ar reģionu, kuru vēlas nodalīt. Tomēr atšķirībā no KAR gadījuma, Kosovā pašnoteikšanās tiesību izmantošanu pieprasā viena konkrēta nācija – albāņi. KAR gadījumā savukārt pie pašnoteikšanās tiecās KAR iedzīvotāju kopiena, kuru vieno dažāda rakstura elementi.

5.2.Krimas un Kosovas pašnoteikšanās tiesību izmantošanas pamatojumi

Kosovas un Krimas gadījumos viens no argumentiem pašnoteikšanai ir kultūralais pamatojums. Kosovas albāņi norāda, ka Serbijas centrālās varas politika ierobežo albāņu tiesības izmantot albāņu valodu un apspeiž albāņu cilvēktiesības. KAR iedzīvotāji izmanto tādu pašu argumentu, tomēr attiecībā uz krieviem Krimas teritorijā.

Analizējot KAR gadījumu, var noteikt, ka tāds arguments balstās uz to, ka Ukrainas centrālā vara realizēja reformas, kuru rezultātā ukraiņu valodas statuss palielinājās (izglītības sistēmā un sociālās jomās). Tomēr, ņemot vērā KAR gadījumu, tādām reformām nebija ietekmēs. Krimas teritorijā krievu valodas status ir visdrošāk aizsargāts nekā citos Ukrainas reģionos. KAR krievu valodas izmantošanai ir prioritāte. KAR konstitūcija nodrošina visu etnisko grupu tiesību aizsargāšanu kultūras ziņā. Visi KAR iedzīvotāji var saņemt izglītību krievu, ukraiņu un Krimas tatāru valodās. Ir vērts atzīmēt, ka 2009.gadā tikai 7 skolās ir piedāvāta ukraiņu valoda (7.3% no visām KAR skolām). Visās jomās krievu valoda ir izmantota kā absolūta vairākuma kopīgas komunikācijas valoda.

Kosovas gadījumā kultūralais arguments albāņu pašnoteikšanai ir saistīts ar S.Miloševiča diskriminējošu politiku attiecībā uz albāņiem. Sākot ar 1991.gadu notika cīņa pret Kosovas albānizāciju, kuras rezultātā bija slēgtas albāņu skolas, slēgtas vai iznīcināti kultūras centri un mošejas. Kosovas teritorijā pastāvēja diskriminācija, balstoties uz etnisko kritēriju. Attiecībā uz Kosovas albāņiem bija piemērota “etniskā tīrīšana”, kuras rezultātā vairāki albāņi bija nogalināti vai spiesti atstāt savas mājas.

Salīdzinot abus gadījumus un kulturālas argumentus, var noteikt, ka KAR situācija kulturāls arguments nav vērtīgs pamatojums KAR secēsijai. No Ukrainas centrālās varas puses nebija izmantota kāda veidā nedemokrātiskā attieksme.

Kosovas un Krimas gadījumos otrs pamatojums secēsijai ir saistīts ar kopienas drošības risku. S.Aksjonovs, skaidrojot KAR secēsijas nepieciešamību, norāda, ka KAR 2014. gadā pastāvēja risks KAR iedzīvotāju drošībai. Kā apliecinājumu viņš izmantoja gadījumu, kurš notika īsi pirms 2014. gada 27.februāra. Pēc S.Aksjonova vārdiem: “Labējais sektors mēģināja provocēt cīņu Simferopolē starp krieviem un Krimas tatāriem”²⁰⁵ Pamatojoties uz to viņš vēršas pie Krievijas, lai ar tās palīdzību KAR teritorijā būtu nodrošināta konstitucionālā kārtība.

Runājot par Kosovas drošības argumentu, tas pamatā bija 1998-1999. gada notikumi un citas sadursmes, kuras laikā vairāki albāņi zaudēja savu dzīvi. Albāņu masveida slepkavošanās (tai skaitā civiliedzīvotāji), kuras rezultātā bija nogalināti 1500 albāņi un citi 400 000 Kosovas albāņi bija spiesti pamest savas mājas, un cita veida agresija (ceļu bloķēšana, kustības ierobežošana) piespieda NATO iejaukties procesā. Starptautiskie aktieri bija vardarbības liecinieki, kuri mēģināja ietekmēt S.Miloševića politiku. Tāda agresīva un diskriminējoša uzvedības no Serbijas centrālās varas puses piespieda Kosovas līderus attiecīgi rīkoties, lai spētu nodrošināt mieru Kosovas reģionā.

Salīdzinot abus gadījumus un drošības argumentus, var noteikt, ka KAR iedzīvotāju kopienas arguments neiet salīdzinājumā ar Kosovas pieredzi. KAR gadījumā nebija reģistrēti nemieri un tieši draudi no Ukrainas centrālās varas puses.

5.3.Pašnoteikšanās tiesību izmantošanas nosacījumu ievērošana Kosovas un Krimas gadījumos

Lai spētu izmantot pašnoteikšanās tiesības, abām kopienām jādemonstrē spēja nodrošināt demokrātiskus principus kopienas ietvaros. Gan Krimas, gan Kosovas gadījumā konstitucionāli visas cilvēktiesības un minoritāšu tiesības ir aizsargātas. Visām minoritātēm ir tiesības saņemt izglītību savā dzimtajā valodā, tiesības aizsargāt un attīstīt savu kultūru. Tomēr praktiski abos gadījumos pastāv grūtības nodrošināt minoritātēm cilvēktiesības un viņiem bija ierobežota iespēja ietekmēt lēmumu attiecībā uz reģiona secēsiju.

KAR gadījumā bija pārkāptas cilvēktiesības attiecībā uz Krimas tatāriem. Viņiem joprojām pastāv grūtības atgriezties dzimtenē un atgriezt tiesības uz zemi. Eiropas Padomes cilvēktiesību komisārs apliecināja 2007.gadā, ka KAR pastāv rasisma un ksenofobijas risks attiecībā uz Krimas

²⁰⁵ YouTube [Video] Референдум о статусе Республики Крым - Сергей Аксенов. <https://www.youtube.com/watch?v=EuSk2-7SGwQ>

tatāriem. Krimas tatāriem bija ierobežotas iespējas politiski izteikties un ietekmēt KAR valdības lēmumus. 1992.gadā uz laiku bija aizliegts Medžlis un līdz 2014. gada martam nebija nodrošināts dialogs ar Krimas tatāriem (konkrēti ar Medžlisu), neskatoties uz protestiem, kuri viņi izteica savu neapmierinātību ar KAR vīziju.

Kosovas gadījumā serbiem kā Kosovas minoritātēm pastāv cilvēktiesības neievērošanas un drošības risks. Pirms un pēc neatkarības pasludināšanas starp Kosovas albāņiem un serbiem pastāvēja vairākas sadursmes, kuras rezultātā bija nogalināti gan albāņi, gan serbi. Serbiem arī nebija piedāvāta iespēja ietekmēt lēmumu pieņemšanu attiecībā uz Kosovas secesiju un nebija nodrošināts dialogs.

KAR un Kosovas valdības nespēja nodrošināt cilvēktiesības (galvenokārt drošība un izteiksmes brīvība) un nespēja nodrošināt dialogu ar reģiona minoritātēm, veicināja konsensa trūkumu abos gadījumos. Pašnoteikšanās tiesības paredz, ka ir nepieciešami nodrošināt maksimāli iespējamo konsensu, bet tas nebija realizēts. Tomēr jāatzīmē, ka Kosovas gadījumā ir sarežģīti nosacījumi konsensam ar serbiem. Starp albāņiem un serbiem pastāv ilgstošas sarežģītas, pat naidīgas attiecības, kuras traucē dialoga veidošanai. Kosovas valdība atšķirībā no KAR valdības cenšas veikt sarunas attiecībā uz Kosovas serbu tiesībām. Analizējot situāciju jau pēc secesijas realizēšanās, var noteikt, ka Kosovas valdība nodrošināja Kosovas serbiem pašpārvaldi (savas institūcijas) un spēju piedalīties lēmumu pieņemšanā (1 ministram jābūt no serbu kopienas). Krimas gadījumā pēc pievienošanās Krievijai Krimas tatāru tiesības bija tikai ierobežotas. 2016.gadā aprīlī Medžlis bija atzīts par ekstrēmistu organizāciju un 3 Medžlisa līderiem ir aizliegta iebraukšana Krimas teritorijā uz 5 gadiem.

Lai spētu analizēt konsensu kopienas ietvaros, izmanto referendumu. Gan KAR, gan Kosovas gadījumā notika referendumi par reģiona neatkarību. Tomēr referenduma status un nozīmīgums bija atšķirīgs abos gadījumos.

Šos divus referendumus nedrīkst salīdzināt un uztvert kā līdzvērtīgus. Jāatgādina, ka Kosovas gadījumā 1991.gada referendumam un 2008. gada secesijai ir dažāda rakstura pamatojumi. 1991. gada referenduma pamats bija Kosovas albāņu tiesības ierobežošana (valoda, kultūra, reliģija). Tomēr šim referendumam nebija nekāda iznākuma. 2008. gada Kosovas secesija bija saistīta ar albāņu masveida slepkavošanām 1998-1999. gados un sadursmes risku pēc tiem notikumiem. Balstoties uz to 1991.gada referendumu un 2008.gada Kosovas secesiju nedrīkst saistīt vienā procesā. Tomēr KAR gadījumā referendumam bija tieša nozīme un svarīgums secesijai. Referendums bija kā pēdējais solis secesijai un kalpoja kā apliecinājums KAR iedzīvotāju vēlmēm.

Pašnoteikšanās tiesību princips paredz dialogu starp kopienu un valsts centrālo varu. Izņemot sarunas, kopienai ir nepieciešami ilgāku laiku pirms secesijas paziņot par savām vēlmēm (oficiālais paziņojums, parakstu vākšana, iniciatīva, protesti utt).

Analizējot Kosovas gadījumu, var noteikt, ka pirmie paziņojumi par Kosovas iedzīvotāju vēlmēm nodalīt Kosovu parādījās 2. pasaules kara laikā, kad albāņi organizēja demonstrācijas. Kosovas albāņi periodiski organizēja protestus pieprasot Kosovas reģionam plašāku pašpārvaldi vai neatkarību (1968.g., 1981.g., 1990.g., 1991.g., 1997.g.). Kosovas albāņi demonstrēja savu neapmierinātību ar S.Miloševića politiku, organizēja referendumu. Tomēr no Serbijas centrālās vara puses tas viss bija ignorēts un protesti bija apspiesti. Nemieru laikā 1998. gadā bija organizēti 2 protesti. Kosovas albāņi netikai demonstrēja savu neapmierinātību, bet arī piedalījās dialogos ar Serbijas centrālo varu. 1999.gadā ar NATO starpniecību notika divu posmu sarunas Parīzē, kurās Serbijas puse atteicās parakstīt miera līgumu. Pēc miera uzturēšanās ANO kopā ar Kosovas līderiem izstrādāja plānu Kosovas pašpārvaldei. Serbijas puse bija aicināta piedalīties plāna pieņemšanā, sarunas notika vairākus mēnešus, bet Serbijas centrālā vara nepieņēma plānu. Arī pēc neatkarības proklamēšanas 2008.gadā Kosovas valdība nodrošināja vairākas sarunas ar Serbijas centrālo varu (2011.g., 2013.g., 2014.g.).

KAR gadījumā noskaņas par KAR nodalīšanu no Ukrainas parādījās īsi pēc PSRS sabrukuma, kad N.Bagrovs (Krimas gubernators) pieņēma Krimas Republikas konstitūciju, kurā paredzēja lielāku KAR neatkarību. Tomēr Ukrainas centrālā vara neatbalstīja šo konstitūciju un tā zaudēja spēku. Līdz 2014.gada noskaņas par KAR pievienošanu Krievijai nebija oficiāli vai publiski paustās. Tikai 2014.gadā pēc nemieriem Kijevā KAR vietēja vara izteica vēlmi nodalīties no Ukrainas. 26.februārī notika demonstrācijas, kurās KAR iedzīvotāji demonstrēja savu atbalstu KAR pievienošanai Krievijai. Krimas tatāri savukārt piedalījās protestā pret tādu KAR kustību. KAR valdība neiesniedza oficiālo paziņojumu par iniciatīvu nodalīties. Dialogi starp KAR valdību un Ukrainas centrālo varu nenotika nevienā secesijas posmā (pirms un pēc secesijas). KAR valdība atteicās sadarboties ar Ukrainas centrālo varu. KAR valdība neziņoja Ukrainas centrālajai varai par savu neapmierinātību.

Saīdinot abus gadījumus, var redzēt, ka KAR valdības uzvedība ir nepieņemama no pašnoteikšanās tiesību principa. Kosovas vietēja vara, neskatoties uz vardarbīgām rīcībām no Serbijas centrālās varas puses, piedalījās vairākās sarunās, mēģināja parakstīt miera līgumu, atrast kopīgus risinājumus un izstrādāt plānu par Kosovas statusu. KAR gadījumā tādas noskaņas nepastāvēja līdz pat 2014.gadam. No Ukrainas centrālās varas puses nebija agresīvas uzvedības,

kurās dēļ nebija iespējams nodrošināt dialogu. KAR valdība bez vērtīga pamatojuma atteicās sadarboties ar Ukrainas centrālo varu.

Runājot par starptautisko novērošanu, var apliecināt, ka KAR gadījumā tās vispār nebija, tomēr bija izmantota gan starptautiskā novērošana, gan piedalīšanās secesijas procesā. Vardarbība Kosovos teritorijā satrauca visu pasauli. Gan NATO, gan ANO apliecināja vardarbību un cilvēktiesību pārkāpšanu Kosovos teritorijā. NATO izstrādāja taktiku kā likvidēt krīzi. Kosovos teritorijā bija starptautiskie novērotāji, kas sekoja notikumiem. NATO nespēja ietekmēt S.Miloševića politiku un bija spiesti izmantot militāro spēku. 2008.gadā vairākas ANO valstis atzīt Kosovu par neatkarīgu valsti. Sadarbībā ar ANO delegāciju bija izstrādāts plāns par Kosovos pašpārvaldi. Pēc 2008.gada Kosovos teritorijā darbojās ES birojs, kurš kontrolē cilvēktiesību aizsargāšanu Kosovos teritorijā. KAR gadījumā nepastāvēja nekāda veidā starptautiskā novērošana un sadarbība, izņemot Krievijas pusi, kurā savukārt bija ieinteresēta KAR secesijā. Starptautiskie aktieri neapliecināja cilvēktiesību pārkāpšanu KAR teritorijā un vairāki ANO valstīs neatzīt 2014.gada referendumu leģitimitāti.

Spēka izmantošana pašnoteikšanās tiesību ietvaros ir pieņemamā tikai kā aizsardzības instruments gan no kopienas, gan no valsts centrālās varas puses. Kosovos gadījumā var redzēt tādu principu pārkāpumu no Serbijas centrālās varas puses, kad S.Miloševićs, izmantojot spēku mēģināja mainīt noskaņas Kosovā. Kosovos albāņu bija upuri masveida slepkavošanās (nogalināti 1400 albāņi) un bija spiesti atstāt mājas. Spēka izmantošana no Serbijas centrālās varas puses ir nepamatota un ir pret pašnoteikšanās tiesību principiem. KAR gadījumā līdz pat 2014.gadam nepastāvēja nekāda veida agresija no Ukrainas centrālās varas puses vai cita veida cilvēktiesību pārkāpumi.

Kosovos iedzīvotāji izmantoja spēku galvenokārt kā aizsardzības instrumentu, lai pretoties Serbijas policijas un armijas uzbrukumiem. Tādā situācijā spēka izmantošana no Kosovos iedzīvotāju puses ir attaisnojama. Tomēr grūtības izraisa KA armijas darbība un ļaunprātīga pozīcijas izmantošana, kad paši albāņi izmantoja iespēju uzbrukt Kosovos serbiem un policijai. KAR gadījumā, realizējot secesiju bija izmantots spēks. KAR parlamentā iebruka cilvēki ar vairākiem ieročiem. Tas veicināja parlamenta darbības mainīšanu un S.Aksjonovs paziņoja par referendumu veikšanu un iniciatīvu pievienot KAR Krievijai. Vairākas stratēģiski svarīgas institūcijas kontrolēja militārie spēki (Krievijas armija). S.Aksjonovs bez vērtīga pamatojuma pieprasīja Krievijas palīdzību nodrošināt konstitucionālo kārtību KAR teritorijā. Spēks bija

izmantot, lai pakļautu KAR institūcijas un bez pretestības realizēt KAR secēsiju. Tāda savtīga spēku izmantošana no KAR un Krievijas puses nav pieņemama un nav attaisnojama.

Salīdzinot tos divus secēsijas gadījumus var noteikt vairākas atšķirības. Ir vērtīgi atzīmēt, ka Kosovas secēsija tika realizēta vairākos posmos un ceļš uz secēsiju aizņēma vairākus gadus. No brīža, kad Kosovas albāņiem bija vērtīgs pamatojums pieprasīt secēsiju, pagāja 17 gadi līdz Kosovas albāņi izmantoja secēsiju. KAR gadījumā nepastāvēja vērtīgs pamatojums secēsijai un no brīža, kad tika paziņots par iniciatīvu nodalīt KAR teritoriju uz līdz pievienošanai Krievijai pagāja mazāk nekā 1 mēnesis (21 diena). Tādā īsa laikā fiziski nav iespējams realizēt visus nepieciešamus secēsijas posmus, kurus paredz pašnoteikšanās tiesības. Kosovas gadījumā savukārt bija nodrošināts gan dialogs ar Serbijas centrālo varu, gan starptautiskā novērošana, gad secēsijas saskaņošana (plāna izstrādāšanā ar ANO pārstāvjiem). Balstoties uz tiem diviem gadījumiem, var noteikt, ka neskatoties uz to, ka abām kopienām (KAR iedzīvotāji un Kosovas albāņi) piemīt iespēja pieprasīt pašnoteikšanās tiesības izmantošanu, gadījumu konteksti un ceļi uz secēsiju veidoja dažādus apstākļus secēsijas izmantošanas iespējai.

6. KRIMAS REĢIONA IEDZĪVOTĀJU PAŠNOTEIKŠANĀS TIESĪBU IZMANTOŠANA

Tika analizēta Krimas konfliktu vēsture, KAR iedzīvotāju kopienas raksturojums un ceļš uz KAR secesiju. Krimas gadījums bija salīdzināms ar Kosovas situāciju. Balstoties uz pašnoteikšanās tiesību principiem un prasībām, ir iespējams noteikt, vai KAR kopiena ievēroja visus nepieciešamos nosacījumus, lai šī konkrētā situācija pašnoteikšanās principam būtu priekšroka. Ir iespējams noteikt, kas traucē KAR iedzīvotāju kopienai izmantot pašnoteikšanās tiesības.

Analizējot KAR iedzīvotāju kopienu var noteikt, ka tai piemīt nepieciešamais raksturs, lai tā varētu pretendēt uz pašnoteikšanās tiesību izmantošanu. Krimas gadījumā neiet runā par kādas noteiktas nācijas pašnoteikšanos (kā Kosovas gadījumā). KAR reģionā kopā sadzīvo vairākas nācijas (krievi, ukraiņi, Krimas tatāri un citi), kuri savukārt veido noteiktu kopienu. Krimas tatāri ir Krimas pamatiedzīvotāji, kuri no 10. gadsimtā un līdz 1783. gadam veidoja vairākumu šajā teritorijā. Krievi un ukraiņi parādījās Krimas teritorijā Kijevas Krievzemes laikā un viņu skaits palielinājies sākot ar 1783. gadu. Tas apliecina to, ka KAR kopienai (krievi, ukraiņi, Krimas tatāri) ir vēsturiska saite ar Krimas teritoriju un kopīga vēsture. KAR iedzīvotāju kopienai piemīt kopīga identitāte. Krievu valoda ir viens vienojošais elements tādai identitātei. Visi KAR iedzīvotāji izmanto galvenokārt krievu valodu gan publiskā, gan privātā sektorā. KAR konstitūcija arī nosaka, ka krievu valoda tiek izmantota visās sabiedriskās dzīves jomās. KAR iedzīvotāju kopienai piemīt reģionālā identitāte. KAR teritorijā pastāv unikālie politiskie un sociālie nosacījumi (autonomijas statuss, pašpārvaldē, parlaments, spēja veidot likumus un projektus), kuri atšķiras no citas Ukrainas daļas.

Balstoties tikai uz KAR iedzīvotāju kopienas raksturu, var noteikt, ka tai ir tiesības izmantot pašnoteikšanās tiesības. Tomēr Krimas gadījumā pastāv vairāki šķērslī, kuri neļauj tādām tiesībām aiziet priekšplānā.

Pirmkārt, KAR iedzīvotāju kopiena nav tiesīga pašnoteikties (kā arī nodalīties), jo tai nav vērtīga pamatojuma tam. Ukrainas centrālā vara neizmantoja nekāda veida vardarbību vai cilvēktiesību ierobežošanu attiecībā uz KAR iedzīvotāju kopienu. Izmantotie kultūras un drošības argumenti nesakrīt ar vērtīga pamatojuma kritērijiem. KAR teritorijā konstitucionāli ir aizsargātas tiesības izmantot gan krievu, gan ukraiņu, gan Krimas tatāru valodu. KAR teritorijā krievu valodas izmantošana nebija ierobežota no Ukrainas centrālās varas puses nevienā laika posmā. KAR parlamentam ir pilnvaras patstāvīgi regulēt attiecīgus nosacījumus. KAR kultūras arguments secesijai nav salīdzināms ar tādām pašām argumentam Kosovas situācijā, jo Kosovas gadījumā

pastāvēja vardarbīga attieksme pret albāņu kultūru un valodu no Serbijas centrālās varas puses. KAR iedzīvotāju kopienas drošības arguments secesijai arī nav vērtīgs pamatojums. No Ukrainas centrālās varas puses nepastāvēja agresīva uzvedība (genocīds, “etniskā tīrīšanā”, terors) un kādā veida drošības risks, kuru tā nevarētu apspiest. Notikums, kuru izmantoja S.Aksjonovs kā pamatojumu draudu pastāvēšanai, nav pietiekams, lai pieprasītu secesiju un pieprasītu palīdzību citai valstij. Tāda situācija ir jāatrisina sadarbībā ar Ukrainas centrālo varu un aizsardzības ministriju. Kosovas gadījums ir piemērs, kad drošības arguments ir vērtīgs pamatojums secesijai, jo Kosovas albāņiem pastāvēja drauds no Serbijas centrālās varas, kad 1400 albāņi bija nogalināti masveida slepkavošanās.

Otrkārt, KAR iedzīvotāju kopiena nav tiesīga pašnoteikties (kā arī nodalīties), jo tā neievēroja vairākas pašnoteikšanās tiesību prasības. KAR iedzīvotāju kopiena pati nav demokrātiskā un neievēro taisnīguma principus. Vairākas reizes bija ierobežotas minoritāšu tiesības, kad Krimas tatāriem nebija iespējas atgriezties mājās (pēc deportācijas) un saņemt tiesības uz zemi un īpašumu, kas kādreiz viņiem piederēja. Bija ierobežota vārdu brīvība, kad 1992.gadā Medžlisa darbība bija aizliegta uz laiku, un kad 2014.gadā Krimas tatāriem nebija piedāvāta iespēja izteikties attiecībā uz KAR secesiju. 6 Krimas tatāri, kuri piedalījās protestā 2014. gada 26.februārī, bija ieslodzīti, un 3 Medžlisa līderiem bija aizliegta iebraukšana KAR teritorijā uz 5 gadiem. KAR kopienai ir nepieciešami ievērot demokrātiskus pamatprincipus, lai spētu izmantot pašnoteikšanās tiesības.

KAR iedzīvotāju kopiena nespēja sasniegt konsensu attiecībā uz secesiju. Konflikta situācijās ir grūti sasniegt vienprātību, bet pašnoteikšanās tiesības paredz maksimāli iespējamo konsensu caur sarunām un balsošanu. KAR situācijā runa iet netikai par nespēju, bet arī par mēģinājumu trūkumu sasniegt kāda veidā konsensu. KAR gadījumā pastāv 2 puses, vienā no kurām atbalsta KAR secesiju, un otrā (galvenokārt Krimas tatāri) pretojās tam. Visā sagatavošanās procesā Krimas tatāriem nebija piedāvāta iespēja izteikt savas vēlmes un iniciatīvas, neskatoties uz protestiem 26. februārī un 16. marta referendumu boikotēšanu. Nebija organizētas sarunas un sadarbības starp KAR parlamentu un Medžlisu. Secesija notika, neievērojot minoritāšu intereses un bez mēģinājumiem sasniegt konsensu ar reģiona pamatiedzīvotājiem.

16.marta referendumu organizēšana, kuras mērķis bija pārbaudīt KAR iedzīvotāju vienprātību attiecībā uz KAR pievienošanu Krievijai, neievēroja pašnoteikšanās tiesības prasības, lai tādu referendumu varētu uzskatīt par leģitīmu. KAR parlaments nesaskaņoja referendumu ar iedzīvotājiem (nebija savākti paraksti), nebija analizēts iedzīvotāju atbalsts. Nebija sniegta informācijas gan Ukrainas centrālajai varai, gan iedzīvotājiem par referendumu saturu, lai spētu to

saskaņot un rediģēt. KAR parlaments nesniedza oficiālo paziņojumu Ukrainas centrālai varai par referendumu organizāciju un tas nebija saskaņots, KAR gadījumā ir obligāti jāaskaņo referendumu, balstoties uz principiem, kurus nosāka Ukrainas konstitūcija, jo KAR iedzīvotāju kopienai nebija vērtīga pamata secesijai. KAR parlaments nekāda veidā nesadarbojās ar Ukrainas centrālu varu, bet uzreiz vērsās pēc palīdzības pie Krievijas Federācijas prezidenta. KAR referendumu rezultāti ir nelegitīmi, jo referendumā nebija EDSO un ANO novērotāju. Referendumu sagatavošanai bija tikai 17 dienas. Tādā periodā nav iespējams ievērot visus nepieciešamus sagatavošanas posmus un 16.marta referendumu neievēroja nevienu no pašnoteikšanās tiesību kritērijiem.

KAR iedzīvotāju kopiena nespēja kā arī nemēģināja veidot dialogu ar Ukrainas centrālo varu attiecībā uz secesiju. KAR parlaments nekādā veidā nesniedza informāciju par cilvēktiesību pārkāpšanu KAR teritorijā. Nebija nodrošinātas sarunas attiecībā uz secesijas procesu un tas alternatīvām. Tomēr tas viss ir neatņemamā daļa no pašnoteikšanās tiesību izmantošanās procesa. Kosovas vietēja vara, neskatoties uz Serbijas centrālās varas agresīvu uzvedību un albāņu masveida slepkavībām, mēģināja noslēgt vienošanās un organizēja vairākas sarunas gan pirms, gan pēc secesijas. KAR parlaments bez pamatojuma atteicās sadarboties, ņemot vērā, ka no Ukrainas centrālās varas puses nebija fiksēti cilvēktiesību pārkāpumi.

KAR secesijas gadījumā nepastāvēja nekādā veida starptautiska novērošana gan referendumu sagatavošanai, gan KAR situācijas novērtēšanai. Starptautiskiem novērotājiem un Ukrainas medijiem nebija piedāvāta iespēja analizēt KAR gadījumu un cilvēktiesību pārkāpšanu. Tikai Krievijas pusei bija pieeja KAR iekšējiem procesiem un spēja tos kontrolēt. Tomēr Krievijas puse bija ieinteresētā KAR secesijā un tādu novērošanu nevar uzskatīt par pietiekamu. KAR parlaments paziņoja par cilvēktiesību pārkāpšanu un drošības draudu, un tādā gadījumā jābūt novērošanai, jo abām pusēm (KAR iedzīvotājiem, Ukrainas centrālā vara) ir savtīgas intereses attiecīgā reģionā. Kosovas gadījumā visos secesijas posmos pastāvēja NATO un ANO novērošana. Tādas organizācijas apliecināja cilvēktiesību pārkāpšanu, kalpoja kā starpnieki miera līguma noslēgšanā, regulēja plāna izstrādāšanu Kosovas pašpārvaldei un kontrolē cilvēktiesību ievērošanu Kosovas teritorijā.

Ukrainas centrālā vara neizmantoja spēku attiecībā uz KAR iedzīvotājiem. Tomēr militārais spēks bija izmantots no KAR puses. Spēka izmantošana ir pieļaujama tikai kā aizsardzības instruments, bet KAR gadījuma nepastāvēja vērtīga pamatojuma spēka izmantošanai, jo no Ukrainas centrālās varas puses nebija agresijas. KAR iedzīvotāju kopiena bez pamatojuma atteicās kopā ar Ukrainas centrālo varu apspriest iespējamus draudus un uzreiz pieprasīja palīdzību no Krievijas

pusēs. 27. februārī bija izmantots militārais spēks, kad bruņotie spēki ienāca KAR parlamenta ēkā un mainīja parlamenta darbību. Militārie spēki kontrolēja ielas un militāras bāzes KAR teritorijā. Ar militāriem spēkiem bija nodrošināta kontrole referendumā sagatavošanai un secesijai procesam. Tāda spēka izmantošana ir pretrunā ar pašnoteikšanās tiesību principiem.

Balstoties uz visiem augstāk minētiem argumentiem, var noteikt, ka KAR iedzīvotāji nebija tiesīgi izmantot pašnoteikšanās tiesības, balstoties uz pašnoteikšanās tiesību un valsts teritoriālas integritātes principu attiecībām, salīdzinājumā ar Kosovas gadījuma kontekstu. KAR iedzīvotāji nespēja ievērot vairākus pašnoteikšanās tiesību prasības un ierobežojumus. KAR gadījumā priekšroka ir Ukrainas teritoriālai integritātei, jo KAR secesijai nav vērtīga pamatojuma un KAR iedzīvotāju kopienas darbības nesakrīt ar pašnoteikšanās tiesību principiem. Neskatoties uz to, ka Kosovas gadījumā arī pastāvēja secesijas paprasījums, šī reģionā veidojas citi nosacījumi tādas tiesības izmantošanai.

SECINĀJUMI

Novērtējot starptautiskos konfliktus, kas ir saistīti ar secesijas procesiem, politiķi, juristi un citi eksperti sastopas ar grūtībām noteikt, kādām tiesībām – kopienas vai centrālās varas - ir jādod priekšroka. Tādēļ vairāki konflikti, kad kopiena pieprasa pašnoteikšanos, tiek iesaldēti un turpinās vairākus gadus. Tas ir saistīts ar to, ka politikas teorijā pastāv divi pēc nozīmes līdzvērtīgi, bet savā starpā konkurējošie, principi. Pirmais ir pašnoteikšanās tiesību princips, kas ir uzsvērts ANO 1970.gada Deklarācijā. Tas atbalsta kopienas tiesības uz pašpārvaldi (kas atsevišķos gadījumos var izteikties kā secesija) un kopienas tiesības noteikt apstākļus, kuros tai jādzīvo. Otrais princips aizsargā valsts teritoriālo integritāti un nosaka, ka valsts varas pienākums ir aizsargāt valsts iedzīvotājus, bet valsts iedzīvotājiem, savukārt, ir jāpakļaujas valsts varai pat tādā gadījumā, ja tas nonāk pretrunā ar viņu interesēm. Tas nozīme, ka kopienai jāupurē savas intereses, lai nodrošinātu visu valsts iedzīvotāju vajadzības. Valsts teritoriālās integritātes princips ir ierakstīts valsts konstitūcijās. Tie divi principi neizslēdz viens otru, tie iet paralēli, aizvietojot viens otru, kad viens princips nevar būt piemērots. Šī darba ietvaros bija noteikti apstākļi, kad var noteikt, ka prioritāte ir pašnoteikšanās tiesību izmantošanai.

Tika analizēti liberālas un nacionālisma teorijas skatījumi uz pašnoteikšanās tiesībām, kā arī tādi principi kā asociācijas brīvība, izvēles tiesības, taisnīguma teorija un tiesības uz teritoriju. Balstoties uz tiem, var secināt, ka pašnoteikšanās tiesību izmantošanu pamato tas, ka indivīdam ir izvēles brīvība kādos apstākļos viņam jādzīvo. Valsts vara savukārt ir instruments, ar kura palīdzību kopienas tiesības un intereses tiek realizētas. Nacionālisma teorija sakrīt ar liberālas teorijas apgalvojumiem, tomēr tās centrā ir noteikta kopiena – nācija. Tomēr šī teorijas nenozīmē visatļautību, tās norāda, ka viena indivīdu brīvībai nedrīkst kaitēt citu indivīdu brīvības izpaušmei.

Pašnoteikšanās teorija nošķir starp politiskām un nepolitiskām pašnoteikšanās tiesībām. Politiskā pašnoteikšanās nozīme, ka attiecīgai grupai ir tiesības uz pašpārvaldi un secesiju. Nepolitiskā pašnoteikšanās nozīme, ka šī grupa ir atzīta un tās tiesības ir ievērotas cilvēktiesību ietvaros (nav diskriminācijas), bet tas neparedz tiesības uz secesiju.

Tika noteikts kādas indivīdu kopienas var izmantot pašnoteikšanās tiesības attiecīgā reģionā. Nacionālisma teorijas pieeja norāda uz nācijas tiesībām uz pašnoteikšanos. Lai kopienai varētu uzskatīt par atsevišķu nāciju tai ir jāatbilst noteiktiem kritērijiem: jābūt kopīgai atsevišķai literārajai valodai un kultūrai; tai jābūt ilgstošai vēsturei; tai jābūt aktīvai; tai jāpieder noteiktai ģeogrāfiskai vietai; jābūt vienojošam elementam. Pašnoteikšanās teorija norāda, ka tādas grupas kā valsts

minoritātes (vieno etno-lingvistiskās pazīmes) un pamatiedzīvotāji arī ir tiesīgi uz pašnoteikšanos. Tādām grupām savukārt jābūt vēsturiski saistītām ar teritoriju, kuru tās vēlas nodalīt, un jābūt koncentrētām vienā teritorijā.

Tomēr ANO formulējums, norādot, ka visām tautām ir tiesības uz pašnoteikšanos, apraksta arī daudz plašāku kopienu nekā nācija, minoritāte vai pamatiedzīvotāji. Citādi tas ļoti ierobežotu pašnoteikšanās tiesību izmantošanas iespēju un nesakrīt ar tās pamatvērtībām, jo tādā veidā varētu būt diskriminētas citas indivīdu kopienas, kuras ir kādā veidā diskriminētas. Pašnoteikšanās tiesības pieder indivīdu kopienām, kurās vieno noteikts raksturs. Lai indivīdu kopiena būtu tiesīga uz pašnoteikšanos, tai jābūt noteiktām īpašībām: jābūt kopīgai tieksmei un vērtībām; jābūt savai identitātei (kaut kam kopīgam, kas atšķir viņus no citiem); jābūt vēsturiski saistītiem ar reģionu.

Tika analizēta Krimas konflikta vēsture un Krimas reģiona iedzīvotāju kopienas raksturojums. Balstoties uz to, tika noteikts, ka Krimas gadījumā runa ir par indivīdu kopienas pašnoteikšanos. Salīdzinot ar Kosovos gadījumu, kur pašnoteikšanos pieprasa konkrēta nācija (Kosovas albāņi), balstoties uz vēsturiskiem konfliktiem starp albāņiem un serbiem, Krimas gadījumā runa nav par vienas konkrētas nācijas pašnoteikšanos. Vēstures gaitā Krimas teritorijā izveidojās noteikta indivīdu kopiena, kas atšķīrās no citām Ukrainas kopienām. Tai piemīt nepieciešams raksturs, lai tā varētu pieprasīt pašnoteikšanās tiesību izmantošanu. KAR iedzīvotāju kopienai ir sava identitāte (krievu valoda kā vienojošais lingvistiskais elements, kopīga reģionālā identitāte - kopīgie politiskie un sociālie nosacījumi). Krimas vēsture padara KAR par unikālu reģionu. KAR iedzīvotāju kopienai ir vienojoša kopīga vēsture. Gan Krimas tatāri, gan krievi, gan ukraiņi vēsturiski apdzīvoja Krimas reģionu. Krimas tatāri ir Krimas pamatiedzīvotāji (līdz 1783. gadam veidoja absolūto vairākumu), krievi un ukraiņi apdzīvoja Krimas teritoriju jau Kijevas Krievzemes laikā un ar 1783. gadu (iekļaušana Krievijas impērijā) viņu skaits tikai palielinājās. KAR iedzīvotāju kopiena, balstoties uz tās raksturu, ir tiesīga pretendēt uz pašnoteikšanās tiesību izmantošanu.

Pašnoteikšanās tiesības paredz balansu starp kādas kopienas tiesību aizsargāšanu un citas kopienas tiesību ierobežošanu. Izmantojot tādas tiesības ir jāievēro vairāki ierobežojumi un prasības. Indivīdu kopienai jābūt vērtīgam argumentam, pamatojot secesijas nepieciešamību. Darba gaitā tika noteikts kādus pamatojumus var uzskatīt par vērtīgiem (kultūras, reliģijas, drošības, ekonomiskie un sociālie pamatojumi). Secesijas pamatojumu var uzskatīt par vērtīgu, ja no valsts centrālās varas puses pastāvēja agresija un diskriminācija attiecībā uz kādu kopienu.

Analizējot Krimas gadījumu, tika nonākts pie secinājuma, ka sniegtos secesijas pamatojumus nevar uzskatīt par vērtīgiem. KAR valdība (S.Aksjonovs) norādīja uz drošības draudu, tomēr no Ukrainas centrālās varas puses nepastāvēja nekāda veida agresija (uzbrukums, karš, terors, “etniskā tīrīšana”). Kosovos gadījumā no Serbijas centrālās vara puses pastāvēja vardarbīga attieksme pret albāņiem (masveida slepkavošanas). Krimas gadījumā kā pamatojums bija izmantots arguments, ka Ukrainas centrālā vara ierobežo kultūras aizsardzības iespēju (krievu valodas izmantošana). Tomēr KAR reģionam ir pilnvaras patstāvīgi regulēt attiecīgu jomu un tas teritorijā krievu valodas izmantošanai ir prioritāte. Kosovos gadījumā savukārt pastāvēja diskriminējoša politika attiecībā uz albāņu kultūru (masveida skolu slēgšana, kultūras centru iznīcināšana).

Pašnoteikšanās tiesību prasība ir saistīta ar to, ka kopienai jāievēro demokrātiskie pamatprincipi. Analizējot KAR parlamenta veiktās rīcības, var secināt, ka bija pārkāpti cilvēktiesību pamatprincipi. KAR parlaments nespēja aizsargāt Krimas tatāru tiesības atgriezties Krimā un saņemt īpašumu, kas kādreiz bija atņemts deportācijas laikā. KAR teritorijā ir ierobežota vārda brīvība (Medžlisa aizliegšana, protestētāju ieslodzīšana).

Pašnoteikšanās tiesības paredz kopienas pienākumu nodrošināt maksimālu konsensu. KAR iedzīvotāju kopiena nespēja sasniegt konsensu ar reģiona iedzīvotājiem, kuri pretojās secesijai (galvenokārt Krimas tatāri). KAR parlaments nemēģināja organizēt sarunas ar Medžlisu un atrast kopīgus risinājumus. Opozīcijai nebija piedāvāta iespēja izteikties.

Secesijas gadījumos bieži tiek izmantots referendums, lai apliecinātu kopienas vēlmi pašnoteikties. Krimas gadījumā tāds referendums notika 2014. gada 16.martā. Tomēr analizējot to, var noteikt, ka tāda referendumu organizācija nesakrīt ar pašnoteikšanās tiesību principiem. Referendums bija organizēts nepieļaujami īsā laikā. Netika saskaņota referenduma veikšana ar iedzīvotājiem (nebija vākti paraksti) un nebija paziņots par jautājumu saturu. Saistībā ar to, ka KAR iedzīvotāju kopienai nebija vērtīga pamata secesijai, tai bija obligāti jāaskaņo un jāapspriež referenduma organizēšanu ar Ukrainas centrālo varu, saskaņā ar konstitūciju. Referendums neatbilst starptautiskiem standartiem (nebija novērots no EDSO vai ANO puses).

Lai spētu izmantot pašnoteikšanās tiesības, ir nepieciešams nodrošināt dialogu ar valsts centrālo varu un paziņot par kopienas pamatojumu secesijai. Analizējot Krimas gadījumu, var noteikt, ka KAR parlaments atsākas no sadarbības ar Ukrainas centrālo varu un atzīt to par nelegitīmo. Bez vērtīga pamatojuma secesijai, KAR parlaments nesniedza paziņojumu Ukrainas centrālajai varai par KAR secesiju, bet uzreiz griezās pie Krievijas prezidenta. Kosovos gadījumā savukārt, neskatoties uz agresiju no Serbijas centrālās varas puses, Kosovos vietējā vara piedalījās

vairākos dialogos ar to gan pirms, gan pēc Kosovas secesijas, apspriežot miera uzturēšanu un Kosovas pašpārvaldi.

Pašnoteikšanās tiesību izmantošanas laikā ir nepieciešama starptautiskā novērošana, lai spētu noteikt cilvēktiesību pārkāpšanu. Krimas gadījumā nepastāvēja nekāda veida starptautiskā novērošana. ANO dalībvalsti savukārt atzīt Krimas secesiju par nelegitīmu. Kosovas gadījumā bija izmantota gan starptautiskā novērošana (NATO, ANO, EDSO), gan piedalīšana secesijas procesā (pašpārvaldes principu izstrādāšana kopā ar ANO).

Spēka izmantošana secesijas laikā ir pieņemama tikai kā aizsardzības instruments gan no kopienas, gan no valsts centrālās varas puses. Kosovas gadījumā Serbijas centrālā vara nepamatoti izmantoja spēku attiecībā uz Kosovas albāņiem un viņiem bija iespēja izmantot spēku kā aizsardzības instrumentu. Krimas gadījumā no Ukrainas centrālās varas puses nepastāvēja nekāda veida agresija. Analizējot KAR notikumus var secināt, ka militārais spēks tika izmantots, nevis lai aizsargātu KAR iedzīvotājus, bet lai kontrolētu KAR institūcijas un rezultātā organizētu secesijas procesu. Spēka izmantošana KAR teritorijā bija nepamatota.

Pašnoteikšanās tiesību izmantošanas princips paredz tādu nosacījumu, ka kopienai jābūt spējīgai izveidot dzīvotspējīgu valsti. Balstoties uz to, ka KAR reģionu sākotnēji bija plānots pievienot Krievijai, var noteikt, ka tas spēs nodrošināt iedzīvotājiem visus nepieciešamos resursus.

Balstoties uz maģistrā darbā veikto Krimas un Kosovas gadījumu analīzi, var secināt, ka darbā izvirzītā hipotēze - „Piemērojot pašnoteikšanās tiesības, ir nepieciešams analizēt divu principu (pašnoteikšanās tiesības un valsts teritoriāla integritāte) attiecībās katrā konkrētā gadījumā, jo prioritātes piešķiršana kādam no tiem ir atkarīga no gadījuma konteksta” ir apstiprinājusies. Neskatoties uz to, ka abām kopienām (KAR iedzīvotāji un Kosovas albāņi) ir pamatojums pieprasīt pašnoteikšanās tiesības izmantošanu, gadījumu konteksti un ceļi uz secesiju veidoja dažādus apstākļus secesijas izmantošanas iespējai. Ir jāanalizē kā katrā atsevišķā gadījumā bija ievērotas pašnoteikšanās tiesības izmantošanas prasības un ierobežojumi. Analizējot katru atsevišķu kontekstu ir iespējams noteikt kādam principam (kopienas pašnoteikšanās tiesības vai valsts teritoriāla integritāte) jādod priekšroka. Balstoties uz Kosovas konflikta vēsturi, var noteikt, ka pašnoteikšanās tiesību izmantošanai ir prioritāte. Krimas gadījumā savukārt priekšroka ir Ukrainas teritoriālai integritātei.

Attiecībā uz darba otro izpētes jautājumu -“Vai Krimas iedzīvotāji bija tiesīgi izmantot pašnoteikšanās tiesības, balstoties uz pašnoteikšanās tiesību un valsts teritoriālas integritātes principu attiecībām, salīdzinājumā ar Kosovas gadījuma kontekstu?”, darbā ir sniegta negatīva

atbilde. Krimas iedzīvotāji nebija tiesīgi izmantot pašnoteikšanās tiesības, jo viņu ceļš uz secesiju nesakrīt ar pašnoteikšanās tiesību prasībām. Nebija ievēroti vairāki ierobežojumi: cilvēktiesību aizsardzība kopienas ietvaros, netikta panākta kopienas vienprātība, netika nodrošināta leģitīma referendumu organizēšana, dialogs ar valsts centrālo varu, starptautiskā novērošana un taisnīga spēku izmantošana.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

- Adnkronos international. Kosovo: Natural resources key to the future, say experts. <http://www1.adnkronos.com/AKI/English/Business/?id=1.0.1683003038>
- Albanian. Kosova. 1991 Referendum. Report. <http://www.albanian.com/information/countries/kosova/ref91.html>
- BalkInsight. Northern Serbs Vote 'No' to Kosovo. <http://www.balkaninsight.com/en/article/99-74-kosovo-serbs-say-no-to-pristina>
- Balkanologie. Ethnical Structure of the New Serbian Counties before the 1877/1878 War. <http://balkanologie.revues.org/265#tocto1n1>
- Boykin S. (1998) "The Ethics of Secession," in David Gordon, ed., *Secession, State and Liberty*, Transaction Publishers. <http://www.ditext.com/boykin/ethics.html>
- Brilayer L. (1991) *Secession and self-determination. A territorial interpretation*. Yale Law School Faculty Scholarship.
- Brunborg H. (2002) *Report on the size and ethnic composition of the population of Kosovo*. Oslo, Norway.
- Caney C.(2005) *Justice Beyond Borders. A global political theory*. Oxford, Oxford University Press.
- Christiano T. Self Determination and the Human Right to Democracy. https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj_l6n2vfLKAhXBWSwKHbxxBfsQFgg8MAI&url=http%3A%2F%2Fwww.u.arizona.edu%2F~thomasc%2FSelf%2520Determination%2520and%2520the%2520Human%2520ORight%2520to%2520Democracy%2520Revised%2520Jan%25202013.docx&usg=AFQjCN-EPwebAO5-TIQ0-sLtOc7g61Pvcow&sig2=2Ix3FDqe93t_8JYv5idEbA
- Constitution of the Republic of Kosovo. Language. www.kuvendikosoves.org/common/docs/Constitution1%20of%20the%20Republic%20of%20Kosovo.pdf
- Crimea historical society. Timeline of the History of Crimea. <http://www.crimeahistory.org/timeline-of-the-history-of-crimea/>
- Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, G.A. res. 2625, Annex, 25 UN GAOR, Supp. (No. 28), U.N. Doc. A/5217 at 121 (1970).
- Encyclopedia Britannica. Crimea. <http://www.britannica.com/place/Crimea>
- Encyclopedia Britannica. Kosovo, self-declared independent country. History. www.britannica.com/place/Kosovo/Cultural-life
- EU External action. The EU in Kosovo. <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,19>

- EU observer. Kosovo: EU meeting is 'de facto recognition' by Serbia. <https://euobserver.com/foreign/118965>
- European Centre for Minority issues Kosovo. Policy brief, 18 december 2012. Minority Communities in the 2011 Kosovo Census Results: Analysis and Recommendations
- F.Word. Crimea referendum illegal, no OSCE monitoring – Swiss. <http://www.firstpost.com/world/crimea-referendum-illegal-no-osce-monitoring-swiss-1429931.html>
- Forum 18 news service. Kosovo & Serbia: Churches & mosques destroyed amid inter-ethnic violence. http://www.forum18.org/archive.php?article_id=280
- General Assembly. (2014) 68/262 Territorial integrity of Ukraine. Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014.
- Hannum H. (1990) *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*. Philadelphia, University of pennsylvania Press.
- HistoryToday. Kosovo`s Conflict. www.historytoday.com/robert-bideleux/kosovos-conflict
<http://www.balkaninsight.com/en/article/99-74-kosovo-serbs-say-no-to-pristina>
- Human rights in Ukraine. Open Lawlessness as Terror against Crimean Tatars. <http://khpg.org/en/index.php?id=1449711908>
- Infoplease. Kosovo. Albanians Strive for Independence. www.infoplease.com/world/countries/kosovo.html?pageno=2
- Interfax-Ukraine. Crimean Tatars, pro-Russia supporters approach Crimean parliament building. <http://en.interfax.com.ua/news/general/192882.html>
- Interfax-Ukraine. Здание крымского Парламента и Правительства захвачены неизвестными. <http://interfax.com.ua/news/general/193046.html>
- International Committee for Crimea. Crimean Tatars and the Ukrainian state: the challenge of politics, the use of law, and the meaning of rhetoric. <http://www.iccrimea.org/scholarly/oshevel.html>
- International Committee for Crimea. Crimean Tatars' Return to Their Ancestral Homeland: The Crimea in Statistics. <http://www.iccrimea.org/reports/populationstats.html>
- International Committee for Crimea. Crimean Tatars under Russian Occupation and the Western Response. A TIMELINE. <http://www.iccrimea.org/reports/timeline-crimea>
- International Committee for Crimea. M.J.Hall. (2002) Crimean Tatar-Russian as a Reflection of Crimean Tatar National Identity. <http://www.iccrimea.org/scholarly/mhall.html>
- International Court of Justice. Advisory Opinion of 22 July 2010. Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo.

International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted by the General Assembly of the United Nations on 19 December 1966.

YouTube [Video] YouTube. Путин: Мы всегда будем защищать этнических русских на Украине (25 июня). <https://www.youtube.com/watch?v=uRodn22rTGY>

YouTube [Video] Ukraine War - Russian army encircle Ukrainian military base in Crimea Ukraine. <https://www.youtube.com/watch?v=1hTRZp0r2cY>

YouTube [Video] Выступление Путина 18.03.2014 о Крыме. <https://www.youtube.com/watch?v=Wtupj7Iygj4>

YouTube [Video] Захват российскими войсками парламента Крыма (27.02.14). <https://www.youtube.com/watch?v=YEJOumCP56s>

Kosova Crisis center. Serbian massacres before NATO airstrikes. <http://www.alb-net.com/warcrimes-img/warcrimes.htm>

L.Ziring, R.E. Riggs, J.C.Plano. (2005) *The united nations. International organization and world politics*. (4th ed). Wadsworth Cengage Learning.

Mancini S. (2012) *Secession and Self-determination*. Oxford: Oxford University Press.

Miller D. (1995) *On nationality*. Oxford, Clarendon press.

Moore.M. (2001) *Ethics of nationalism*. New York, Oxford University Press.

NATO. NATO`s role in Kosovo. Military Technical Agreement. <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>

NATO. NATO`s role in Kosovo. NATO's role in relation to the conflict in Kosovo. <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>

Nine C. (2012) *Global Justice and Territory*. Oxford, Oxford University Press.

Patten A. (2002) *Democratic Secession from a Multinational State*. <https://www.princeton.edu/~apatten/secession-ethics.pdf>

Philosophical Issues of Secession part. <http://plato.stanford.edu/entries/secession/>

Rawls J. (1972) *A Theory Of Justice*. Oxford, Clarendon Press.

Rawls J. (1996) *Political liberalism*, New York, Columbia University Press.

Razs Dž. (1986) *Brīvības morale*. Oxford, Clarendon Press.

Report from Government of Serbia. (2007) Resolution on protection of sovereignty, Territorial Integrity and Constitutional Order of Serbia Adopted. <http://reliefweb.int/report/serbia/resolution-protection-sovereignty-territorial-integrity-and-constitutional-order>

Report submitted to the European Union/European external action service by the government of the Republic of Kosova. Prishtina, 16 January 2014

RT question more. Putin: Russian citizens, troops threatened in Ukraine, need armed forces' protection. <https://www.rt.com/news/russia-troops-ukraine-possible-359/>

Sasse G. (2007) *The Crimea Question: Identity, Transition and Conflict*. Harvard Ukrainian Research Institute.

Stanford Encyclopedia of Philosophy. (2003) Secession. Constitutional theorizing about secession. <http://plato.stanford.edu/entries/secession/>

Stanford Encyclopedia of Philosophy. Secession. Ascriptivist Theories. <https://plato.stanford.edu/entries/secession/>

Stanford Encyclopedia of Philosophy. Secession. Secession and Just War Theory. <https://plato.stanford.edu/entries/secession/>

The aviationist. Ukrainian military bases and Russian forces located near Ukraine's borders. <https://theaviationist.com/2014/03/11/map-ukrainian-forces/>

The Constitution of the Republic of Azerbaijan. 1.lpp http://www.stat.gov.az/menu/3/Legislation/constitution_en.pdf

The Ukraine Crisis Timeline. Crimean Parliament Sets Referendum as Ukrainian Government Vows to Prevent Break-Up. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#2>

The Ukraine Crisis Timeline. Crimean Parliament. Crimea Votes to Join Russia. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#26>

The Ukraine Crisis Timeline. Crimean Parliament. Ukraine Peace Talks Barely Get Off Ground. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#5>

The Ukraine Crisis Timeline. Crimean Parliament. Votes to Secede From Ukraine, Join Russia. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#6>

The Ukraine Crisis Timeline. International Reaction to the Referendum in Crimea. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#28>

The Ukraine Crisis Timeline. Yanukovych Impeached, Oleksander Turchynov in as Interim President. <http://csis.org/ukraine/kyiv.htm#11>

The Ukraine Crisis Timeline. Maidan Protest Violence Peaks. <http://csis.org/ukraine/kyiv.htm#8>

The Ukraine Crisis Timeline. Putin, Crimean Leaders Initial Reunification Treaty. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#32>

The Ukraine Crisis Timeline. Russian Forces Occupy Strategic Facilities in Crimea. <http://csis.org/ukraine/crimea.htm#3>

- The Ukraine Crisis Timeline. Ukraine Suspends Preparations for EU Trade Deal. <http://csis.org/ukraine/kyiv.htm#1>
- The Ukraine Crisis Timeline. Ukrainian Government Responds to Protests. <http://csis.org/ukraine/kyiv.htm#4>
- Timelines of history. Timeline Kosovo. <http://www.timelines.ws/countries/KOSOVO.HTML>
- UN News Centre. *Backing Ukraine's territorial integrity, UN Assembly declares Crimea referendum invalid.* <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47443&Cr=ukraine&Cr1=#.VyMj41aLTct>
- Unrepresented nations and peoples organization. (2008). Report. Crimean Tatars. <http://unpo.org/members/7871>
- Walter Ch., Antje Von Ungern-Sternberg, Abushov K. (2014) *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford, Oxford University Press.
- Wellman C.H. (2005) *Theory of Secession. The case for political self-determination*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Who recognized Kosova as an independent State? <http://www.kosovothanksyou.com/?map=1>
- Wilson Center. State defense committee decree no.5859ss - on the Crimean Tatars. <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/111000>
- Андреев Александр Радьевич (2000) История Крыма. Белый волк, Москва.
- Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова 38 № 6, 2013. Динамика численности и расселения русских Крыма в XVIII–XIX веках.
- Декларация о национальном суверенитете крымскотатарского народа. <http://kro-krim.narod.ru/LITERAT/TATARI/tatdekl.htm>
- Деловая Столица. Кого Путин назначить премьером. <http://www.dsnews.ua/politics/kogo-putin-naznachit-premerom-kryma-17092014165800>
- Конституция Автономной Республики Крым. Органы власти АРК, Верховная Рада АРК; Закон, Конституция от 21.10.1998 № 239к-2/98
- Конституция України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
- Корреспондент.net. Вакарчук: В Крыму лишь семь украинских школ. <http://korrespondent.net/ukraine/politics/786496-vakarchuk-v-krymu-lish-sem-ukrainskih-shkol>
- Руниверс. Крым в IX – XV вв. 980 – 1475. http://www.runivers.ru/doc/d2.php?SECTION_ID=7180&PORTAL_ID=7145 (28.04.2016)

Руниверс. Московия и Крымское ханство в XVI – конец XVII вв. 1475 – 1689
http://www.runivers.ru/doc/d2.php?SECTION_ID=6360&PORTAL_ID=6358 (28.04.2016)

Фонд Сближение. Национальный состав населения по итогам переписи населения Крымского
Федерального Округа 2014. <http://fond-sblizhenie.ru>

Цензор. Крымские татары намерены вернуть себе дома и земли, отобранные во время
депортации 1944 г. <http://censor.net.ua>

Maģistra darbs „Pašnoteikšanās tiesības un robežu negrozāmība: Krimas un Kosovas gadījumu salīdzinājums” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba apjoms (neskaitot izmantotos informācijas avotus un pielikumus) ir 220 575 rakstu zīmes (ieskaitot intervālus).

Autors: _____ Veronika Beluza
(*personiskais paraksts*)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Profesors Dr.phil. Juris Rozenvalds _____ .05.2016.
(*personiskais paraksts*)

Recenzents: Asociētais profesors Dr. sc. pol. Ivars Ijabs _____ .____.2016.
(*personiskais paraksts*)

Darbs iesniegts Politikas zinātnes nodaļā ____ .05.2016.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga Poļaka _____
(*personiskais paraksts*)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē ____ .06.2016. protokola. Nr.
_____.

Komisijas sekretārs: _____
(*vārds, uzvārds; personiskais paraksts*)